

Katja Alvoittu

**VALIOKUNNAT TALOUDEN GLOBALISAATIESTA
- vapaata kauppaa, perusteltua protektionismia ja re-regulaatiota**

Tampereen yliopisto
Politiikan tutkimuksen laitos
Valtio-oppi
Pro gradu -tutkielma
Heinäkuu 2002

Tampereen yliopisto

Politiikan tutkimuksen laitos

ALVOITTU, KATJA: Valiokunnat talouden globalisaatiosta - vapaata kauppaa, perusteltua protektionismia ja re-regulaatiota

Pro gradu -tutkielma, 111 s.

Valtio-oppi

Heinäkuu 2002

Tutkielman kohteena on eduskunnan valiokuntien kannanotot talouden globalisaatiosta. Tapaustutkimuksiksi on valikoitu neljä 1990-luvun loppupuolelle ja 2000-luvun alkuun sijoittuvaa päätöstä, joissa valiokunnat ottaneet kantaa talouden globalisaation - erityisesti kansainvälisen kaupan sekä suorien ulkomaisten sijoitusten - ylikansalliseen sääntelyyn: Suomen liittyminen WTO:hon (1995), sitä seuranneet WTO:n ministerikokoukset Seattlessa (1999) ja Dohassa (2001) sekä monenkeskisestä investointisopimuksista (MAI) käydyt neuvottelut (1998). Tutkielman primääriaineisto koostuu valiokuntien lausunnoista ja mietinnöistä, jotka käydään läpi diskurssianalyysin avulla. Analyysin tarkoituksena on löytää ne diskurssit, joiden avulla valiokunnat määrittelevät talouden globalisaation suuntaa ja sen ylikansallista hallintaa.

Ensimmäinen tutkimusongelma nousee kaupan vapauden ja protektionismin välisestä jännitteestä: Mihin valiokuntien kannanotot sijoittuvat tällä akselilla? Kansainvälisesti vapaa kauppa tarkoittaa tilannetta, jossa eri maiden tuottajat voivat kilpailla kotimaisten tuottajien rinnalla kutakuinkin samoilla säännöillä. Vapaakaupan kannatus nojaa ajatuksen suhteellisen edun teoriasta eli oletamaan, että vapaa kansainvälinen kauppa on todennäköisesti hyödyllistä kaikille osapuolille. Protektionismi taas voidaan ymmärtää opiksi politiikan ensisijaisuudesta talouteen nähden. Poliitiikan tulee ohjata talouden kehitystä, sillä markkinat eivät itse kykene korjaamaan mm. hyvinvointivaltiolle, ympäristölle ja kuluttajille koituvia ongelmia. Protektionistista suojelua harjoitetaan rajoittamalla markkinoiden kansainvälistymistä.

Johtopäätöksenä todetaan, että valiokunnat pääsääntöisesti kannattavat ajatusta kaupan vapaudesta. Vapaan kaupan ulkopuolelle rajataan kuitenkin sellaiset tuotannon alueet, joilla katsotaan olevan enemmän muita kuin taloudellisia tavoitteita: kulttuuri- ja sivistyspalvelut, peruspalvelut sekä keskeiset julkiset palvelut. Vapaan kaupan on myös toimittava tiettyjen periaatteiden - kuten varovaisuusperiaatteeseen - puitteissa.

Toinen tutkimusongelma koskee globalisaation hallintaa: Millaista kansainvälisentalouden hallintaa valiokunnat ajavat? Analyysin perusteella valiokuntien kannanottoja voidaan luonnehtia re-regulatiivisiksi. Lähestymistapa korostaa vakaan ja säännellyn toimintaympäristön tärkeyttä, eikä ylikansalliseen sääntelyn mukanaan tuomaa kansallisen suvereniteetin heikkenemistä koeta ongelmaksi. Eduskunnan rooliksi jää hallinnan taiteen harjoittaminen: se delegoi valtaa osittain yli- ja alikansallisille toimijoille ja valvoo tämän vallankäytön demokraattisuutta.

SISÄLLYSLUETTELO

1 JOHDANTO	<u>-3-</u>
2 MITÄ GLOBALISAATIO ON?	<u>-7-</u>
2.1 Globalisaation ydin	<u>-7-</u>
2.2 Globalisaation historia	<u>-10-</u>
2.3 Globalisaation ulottuvuudet	<u>-13-</u>
2.3.1 Kansainvälinen kauppa	<u>-15-</u>
2.3.2 Kansainvälinen finanssijärjestelmä	<u>-16-</u>
2.3.3 Suorat ulkomaiset sijoitukset	<u>-18-</u>
2.4 Globalisaatio poliittisessa keskustelussa	<u>-19-</u>
2.4.1 Kansalaisjärjestöt	<u>-19-</u>
2.4.2 Puolueet taloustieteen malleissa	<u>-21-</u>
2.4.3 Puolueet tapaustutkimusten valossa	<u>-25-</u>
3 TEOREETTINEN VIIITEKEHYS	<u>-30-</u>
3.1 Vapaakauppa	<u>-30-</u>
3.1.1 Vapaakaupan ajatus	<u>-30-</u>
3.1.2 Erikoistumisen hyödyt	<u>-33-</u>
3.1.3 Vapaakaupan muut argumentit	<u>-35-</u>
3.2 Protektionismi	<u>-36-</u>
3.2.1 Protektionismin ajatus	<u>-36-</u>
3.2.2 Kilpailu työpaikoista	<u>-40-</u>
3.2.3 Hyötyjen epätasainen jakautuminen	<u>-43-</u>
3.2.4 Ekologinen kritiikki	<u>-45-</u>
3.3 Globalisaation hallinta	<u>-46-</u>
3.3.1 Minimalistit ja maximalistit	<u>-46-</u>
3.3.2 Polysentrinen maailmanpolitiikka	<u>-48-</u>
3.3.3 Kansallisvaltion rooli	<u>-50-</u>
4 TUTKIMUSONGELMA JA -MENETELMÄ	<u>-53-</u>
4.1 Tutkimusongelman täsmentäminen	<u>-53-</u>
4.1.1 Maailman kauppajärjestö	<u>-56-</u>
4.1.2 Monenkeskinen investointisopimus	<u>-57-</u>
4.2 Diskurssianalyysi	<u>-59-</u>
4.2.1 Kieli todellisuuden rakentajana	<u>-59-</u>
4.2.2 Diskurssianalyysi metodina	<u>-60-</u>
4.2.3 Diskurssien väliset valtasuhteet	<u>-63-</u>
5 TAPAUSTUTKIMUKSET	<u>-66-</u>
5.1 Liittyminen Maailman kauppajärjestöön 1995	<u>-66-</u>
5.1.1 Eduskuntakäsittely	<u>-66-</u>
5.1.2 Kansallinen etu	<u>-68-</u>
5.1.3 Kansallinen sopeutuminen	<u>-69-</u>
5.1.4 Kaupan vapauttaminen	<u>-71-</u>

5.1.5 Globalisaation hallinta	-76-
5.2 Seattlen ministerikokous 1999	-77-
5.2.1 Eduskuntakäsittely	-77-
5.2.2 Kansallinen etu	-78-
5.2.3 Kaupan vapauttaminen	-79-
5.2.4 Maatalouden erityisluonne	-79-
5.2.5 Perusteltu protektionismi	-82-
5.2.6 Globalisaation hallinta	-85-
5.3 Dohan ministerikokous 2001	-89-
5.3.1 Taustalla Seattlen epäonnistuminen	-89-
5.3.2 Eduskuntakäsittely	-90-
5.3.3 Kansallinen etu	-90-
5.3.4 Perusteltu protektionismi	-91-
5.3.5 Globalisaation hallinta	-93-
5.4 MAI-sopimus 1998	-96-
5.4.1 Lähtökohtana investointien vapauttaminen	-96-
5.4.2 Kansallinen etu	-96-
5.4.3 Perusteltu protektionismi	-97-
5.4.4 Globalisaation hallinta	-98-
6 JOHTOPÄÄTÖKSET	-100-
6.1 Kaupan vapautta	-100-
6.2 Perusteltua protektionismia	-103-
6.3 Re-regulaatiota	-105-
7 LÄHDELUETTELO	-108-

Suomi liittyi Maailman kauppajärjestöön (WTO) vuonna 1995. Kauppajärjestön jäsenenä Suomi on luonut globaalin talouden pelisääntöjä ja osallistunut globalisaatioksi kutsutun ilmiön muovaamiseen. Jäsenyys ei aikoinaan herättänyt kovinkaan kiivasta väittelyä, eduskunnassakin keskusteluun osallistui vain yhdeksän kansanedustajaa. Vaikka WTO voidaan nähdä luonnollisena jatkumona GATT-sopimukselle¹, yllättää keskustelun laimeus, kun ajatellaan sitä kuohuntaa, joka globalisaation ympärillä seuraavina vuosina virisi.

Globalisaatiokeskustelu rantautui Suomen 1990-luvun jälkipuoliskolla. Kehitysyhteistyön palvelukeskuksen toiminnanjohtaja Folke Sundman (2001, 224) paikantaa julkisen globalisaatiokritiikin alun Suomessa vuoteen 1996. Niin kuin muualla maailmassa, myös Suomessa kansalaisjärjestöillä on ollut huomattava merkitys globalisaation politisoinnissa. Sundman (2001, 222) toteaa suomalaisen globalisaatiokeskustelun seurailleen eurooppalaista ja kansainvälistä kehitystä: alkuun lähinnä akateemisissa piireissä käyty keskustelu politisoitui 1990-luvun loppupuolella monenkeskisestä investointisopimuksesta (MAI) käytyjen neuvottelujen myötä.

Kansalaisjärjestöjen globaali verkosto oli keskeinen toimija siinä prosessissa, joka vahvisti MAI-sopimuksen kritiikkiä ja sai lopulta niin Ranskan hallituksen kuin Euroopan parlamentin hylkäämään sopimuksen. (Sundman 2001, 223.) MAI-sopimuksen kaatumisen jälkeen kansalaisliikkeet ovat aktiivisesti seuranneet Maailman kauppajärjestön kokouksia. Investointisopimuksen hylkääminen oli vasta alkusoitto 1990-luvun lopun tapahtumille. Seattle ja Praha muistetaan nyttemmin paikkoina, jonne lukuisat kansalaisjärjestöt kokoontuivat vastustamaan tai kritisoimaan talouden nykyisenkaltaista talouden

---

1

WTO syntyi tullitariffeja ja kauppaa koskevan yleissopimuksen (General Agreement on Tariffs and Trade, GATT) viimeisen neuvottelukierroksen tuloksena. Neuvottelujen tuloksena perustettiin uusi kansainvälinen järjestö (WTO), joka tarjosi puitteet uudistettujen GATT-sääntöjen lisäksi uusille sopimusaloille sekä aiempaa tehokkaamman riitojenratkaisumekanismin.

globalisaatiota. Viimeistään näiden suurmielenosoitusten ja mellakoiden myötä globalisaatio nousi kabineteista politiikan keskiöön.

Tätä taustaa vasten kuvittelisi, että globalisaatio olisi 1990-luvun loppuun mennessä saanut osakseen poliittisten toimijoiden ja puolueiden jakamattoman huomion. Maailmankaupan vapauttaminen ja kansallisen kilpailukyvyyn vaatimukset ovat luonnollisesti läsnä kansallisessa politiikassa, kun päätetään valtionyhtiöiden yksityistämisestä, tulopoliittisista neuvotteluista tai laaditaan budjettia. Laajempaan globalisaation suunnasta ja hallinnasta käytyyn keskusteluun poliittiset puolueet ovat kuitenkin osallistuneet loppujen lopuksi aika vähän. Väyrynen (1999, 71-95) on tutkinut suomalaisten puolueiden suhtautumista globalisaatioon analysoimalla ulkomaalaisomistuksesta sekä Storan ja Enson omistusjärjestelyistä käytyjä täysistuntokeskusteluja. Tutkimuksen lähtökohtana oli tarkastella globalisaation vaikutuksia valtioiden sisäpolitiikkaan yleensä ja erityisesti Suomen tapauksessa. Ulkomaalaisten oikeudesta omistaa suomalaisia yrityksiä ja kiinteistöjä käytiin eduskunnassa laaja keskustelu syksyllä 1992. Väyrysen analyysin johtopäätös oli, ettei eduskunnassa vielä 1992 ollut selkeitä globalisaatiota vastustavien ja sitä puoltavien ryhmittymiä. Kysymys yritysten globaalistumisesta jäi vielä tässä vaiheessa politiikan sivujuonteeksi. Vuonna 1998 tilanne oli toinen, tuolloin hallitus pyysi eduskunnan suostumusta Enson ja Storan yhdistämiselle osakkeita vaihtamalla. Tämä keskustelu avaa jo paremmin puolueiden globalisaatioon liittyviä näkemyksiä, mutta rajoittuu lähinnä kysymykseen valtion omistamien yhtiöiden roolista globaalissa kilpailussa ja kansallisessa teollisuusstrategiassa.

Politiikan tutkimuksen perinteinen lähtökohta olisikin lähestyä tutkimuskohdetta puoluelähtöisesti, analysoida eri puolueiden vastauksia globalisaatioon ja globaalien hallintajärjestelmien luomiseen. Koska puolueet tulevat globalisaatiokeskusteluun vasta jälkijunassa, on niiden ottaminen tutkimuksen keskiöön ellei mahdotonta niin ainakin huomattavan vaikeaa. Vähäisistä globalisaatioviittauksissa puolueiden kannanotoissa, ohjelmissa jne. ei ole analyysin materiaaliksi kun politiikan kohde siirtyy kansalliselta ylikansalliselle tasolle. Kuvaavaa on, että vielä vuonna 1999 suurimpien suomalaisten puolueiden periaateohjelmissa ei sanottu juuri mitään globalisaation ylikansallisesta hallinnasta (Sundman 2001, 222).

Tämän tutkielman kohteena ovatkin eduskunnan valiokuntien tuottamat globalisaation diskurssit, jotka ulottuvat kansallisen politiikan ulkopuolelle: Millaisena ilmiönä globalisaatio ymmärretään, miten siihen suhtaudutaan ja minkäläistä hallintaa globaalille taloudelle ajetaan? Valiokuntien näkemyksiä globalisaatiosta analysoidaan neljän 1990-luvulle sijoittuvan päätöksen pohjalta: (1) Suomen liittyminen Maailman kauppajärjestöön 1995 (2) Seattlen Millenium Round 1999 (3) Dohan neuvottelukierros 2001 ja (4) MAI-sopimus 1998. Kaikissa näissä tapauksissa on kysymys globaalin sääntelyjärjestelmän luomisesta, siitä millaisin periaattein, säännöin ja tavoittein maailmankaupan vapauttaminen tapahtuu. Perspektiivi siirtyy kansallisista globalisaation strategioista ilmiön ylikansalliseen hallintaan. Tutkimuksen primääriaineistona ovat eduskunnan eri valiokuntien tuottamat mietinnöt ja lausunnot. Vaikka eduskunnan kannanmuodostus tapahtuu valiokunnissa, pidetään tutkimuksen kohteena eduskuntaa kokonaisuutena, sillä Euroopan unionia koskevissa asioissa valiokunnan kanta edustaa koko eduskunnan näkemystä. Esimerkiksi WTO:n ministerikokouksissa valiokuntien kannanotot toimivat neuvottelumandaattina hallituksen kokousedustajille.

Koska globalisaatio ymmärretään tutkielmassa sosiaalisesti konstruoiduksi, on näkökulma niissä sisällöissä ja arvotuksissa, joita valiokunnat globalisaatiolle antavat. Pyrkimyksenä ei siis ole tavoittaa globalisaation dynamiikkaa eikä sen sosiaalisia tai taloudellisia seurauksia vaan analysoida yhden globalisaation merkitysjärjestelmän luomiseen osallistuvan toimijan - eduskunnan - vastauksia globalisaatioon.

Luvussa kaksi esitellään muutamia globalisaatiolle annettuja määritelmiä, luodaan katsaus globalisaation historiaan ja rajataan globalisaation lukuisista ulottuvuuksista ne, jotka ovat olennaiset juuri tämän tutkimuksen kannalta. Näin tutkimus sijoitetaan ensin laajempaan käsitteelliseen ja historialliseen viitekehykseen ja rajataan sitten moniulotteisesta ilmiöstä se siivu, joka on tämän tutkimuksen keskiössä. Katsaus globalisaation keskusteluun tutustuttaa lukijan alan aiempiin suomalaisiin tutkimuksiin. Tärkein anti on Raimo Väyrysen tutkimuksessa, joissa hän tarkastelee suomalaisten poliittisten puolueiden suhtautumista ulkomaalaisomistukseen sekä Storan ja Enson fuusioon.

Yhteiskunnallisten toimijoiden on jo olemassaolonsa vuoksi kyettävä vastaamaan globalisaation haasteeseen: Millaista globalisaatiota - jos ollenkaan - tavoitellaan? Kuka luo

säännöt globalisaatiolle? Mikä on kansallisvaltion rooli uudessa globaalissa ajassa? Yksi keskeinen jännite globalisaation arvottamisessa kulkee vapaakaupan ja protektionismin välillä. Toinen kumpuaa globalisaation hallinnan ongelmasta. Tutkimuksen varsinainen viitekehys esitellään luvussa kolme, jossa paneudutaan vapaakaupan ja protektionismin käsitteisiin sekä näkemyksiin globalisaation hallinnasta. Näiden teemojen avulla tutkimusongelma täsmentyy tarkemmiksi alakysymyksiksi. Tässä luvussa siis rakennetaan se teoreettinen tausta, jota vasten analyysin tuloksia lopuksi peilataan.

Tutkimusongelma täsmentyy luvussa neljä, jossa teoreettisesta viitekehuksesta johdetaan täsmällisemmät tutkimuskysymykset. Samalla käydään lyhyesti läpi tapaustutkimusten taustat eli Maailman kauppajärjestö sekä MAI-sopimus. Luvussa esitellään vielä sosiaalisen konstruktionismin perusajatukset sekä aineiston analyysissä käytettävä metodi, diskurssianalyysi. Viidennessä luvussa käydään diskurssianalyysin avulla läpi neljä analysoitavaa casea, joissa eduskunta on ottanut kantaa maailmankaupan vapauttamiseen ja globaalin hallintajärjestelmän rakentamiseen. Tutkielman johtopäätökset esitellään luvussa kuusi.

2 MITÄ GLOBALISAATIO ON?

2.1 Globalisaation ydin

Globalisaatiolle lienee annettu yhtä monta määritelmää kuin on aiheen tutkijoita, ja kiistaa käydään liki kaikista määritelmän ulottuvuuksista. Käsite on yhtä monimerkityksellinen kuin moniulotteinen. Luvun tarkoituksena ei ole löytää ilmiötä parhaiten vangitsevaa tai kattavinta määritelmää, vaan tuoda esille muutamia niistä lukuisista tavoista, joilla globalisaation keskeinen ydin on aihetta käsittelevässä kirjallisuudessa on ymmärretty. Globalisaatio ymmärretään tutkielmassa sosiaalisesti konstruoiduksi käsitteeksi. Käsitteen sosiaalisen luonteen korostaminen ei tarkoita, että ilmiö olisi olemassa vain sosiaalisessa todellisuudessa. Globalisaatiolla on materiaallinen perustansa, jolla on vaikutuksia niin talouteen, kulttuuriin, siirtolaisuuteen kuin ympäristön tilaan. Huomio on kuitenkin käsitteen sosiaalisesti tuotetuissa merkityksissä, jolloin painopiste siirtyy globalisaation aineellisista vaikutuksista ilmiön sosiaaliseen määrittelyyn. Globalisaation tutkijat - yhtä lailla kuin eduskuntakin - muovaavat käsitystämme globalisaatiosta ja uusintavat sitä merkitysjärjestelmää, josta globalisaatio koostuu. (Burr 1995, 4-5.)

Manuel Castellsin (2000, 52-53) globalisaatiotutkimusten keskiössä on informaatioteknologian kehitys ja sen vaikutukset globalisaation syntyyn ja etenemiseen. Hänen mukaansa yritysten strategioiden muuttuminen maailmanlaajuisiksi ja niiden organisaatioiden muuttuminen verkostoutuneiksi ei olisi ollut mahdollista ilman informaatioteknologian kehitystä. Castellsin analyysin ydin ei kuitenkaan ole informaatioteknologian roolissa globalisaation mahdollistajana vaan teknologisen kehityksen yhteiskunnallisissa seurauksissa. Informaatioteknologia luo pohjan talouden maailmanlaajuistumisen yhteiskunnallisille seurauksille. Castells uskoo uuden verkostotalouden jakavan ihmiset uudelleen kolmeen luokkaan: verkkolaisiin, joustajiin ja uloslyötyihin. Verkkolaiset ovat uuden luokkajaon eliittiä, joille päätäntävalta ja resurssit kasautuvat. Joustajien asema on kiinni suhdanteista ja heidän ensisijaiseksi pyrkimykseksi nousee oman aseman varmistaminen ja parantaminen. Uloslyödyillä ei nimensä mukaan ole asiaa verkostoihin, ei resursseihin eikä päätöksenteon keskiöön. Mielenkiintoista Castellsin kolmijaossa on luokkien

uudenlainen sijoittuminen. Verkostoyhteiskunnan rintamalinjat eivät ole alueellisia, vaikka verkkolaisten enemmistö löytyykin maailmantalouden kolmesta vanhasta keskuksesta EU:sta, USA:sta ja Japanista. Tässä asetelmassa on Castellsin mukaan aikamme kamppailujen lähtökohta: toisaalla ovat rahan ja vallan omaavat globaalit verkkolaiset ja toisaalla saman informaatioteknologian yhteen kietoma väljä ryhmittymä, jossa kamppailaan omasta identiteeteistä ja kulttuurista. (Castells 1996, 260, 302.)

Held ym. (1999, 15-16) laajentavat tarkastelua taloudellisten muutosten ulkopuolelle. Globalisaatiolla viitataan "maailmanlaajuisen yhteenkytkeytyneisyyteen, laajenemiseen, syvenemiseen ja nopeutumiseen". Talouden lisäksi kehitys on tunnistettavissa poliittisen hallinnan, organisoidun väkivallan, ihmisten liikkumisen ja kulttuurin alueilla. Globalisaation ajallisen ja paikallisen analyysin perusteella Held ym. (1999, 16-20) erottavat neljä erilasta globalisaation tyyppiä, jotka pyrkivät kuvaamaan näitä erilaisia yhteiskunnallisia prosesseja. Vahvassa globalisaatiossa muutos on kaikissa ulottuvuuksissa - laajuus, intensiteetti, nopeus ja vaikuttavuus - on voimakasta. Tätä edustaa mm. Eurooppa ennen ensimmäistä maailmansotaa. Diffuusi globalisaatio on edellisen kaltaista, mutta sen paikalliset vaikutukset jäävät vähäisemmiksi. Ekspansiivisessa globalisaatiossa intensiteetti ja nopeus jäävät vähäisiksi, mutta se on laajaa ja vaikutuksiltaan voimakasta, esimerkkinä mainitaan eurooppalainen kolonialismi. Luokituksen viimeinen, eli heikko globalisaatio, on intensiteetiltään, nopeudeltaan ja vaikutuksiltaan vähäistä, mutta ulottuu laajalle alueelle. Nykyistä globalisaatiota luonnehditaan historiallisesti ainutlaatuiseksi siinä suhteessa, että "toisin kuin aikaisempina aikakausina, globalisaation mallit eivät enää liity tai nojaudu laajentumishalun logiikkaan tai imperiumin pakottamishaluihin".

Giddens (1990, 64) on määritellyt globalisaation hyvinkin laajasti "maailmanlaajuisen sosiaalisten suhteiden tiivistymiseksi, joka yhdistää erillään olevat paikat siten, että paikalliset tapahtumat muokkaavat tapahtumia monien mailien päässä ja päinvastoin". Oleellista muutoksessa on paikallisen ja globaalin vuorovaikutuksen lisääntyminen.

Beck (1999, 59-61) korostaa globalisaation moniulotteisuutta ja erottaa globalisaatiossa kommunikatorisen, ekologisen, taloudellisen, työnorganisatorisen, kulttuurisen ja kansalaisyhteiskuntaan liittyvän ulottuvuuden. Hän väittää, että vaikka näistä otettaisiin lähempään tarkasteluun ainoastaan talouden globalisaatio, emme vielä pääse kovin lähelle

määritelmän ydintä. Talouden globalisaatio voidaan kiinnittää ulkomaisiin sijoituksiin, työpaikkojen siirtämiseen ulkomaille, kansallisuuden häviämiseen taloudessa, investointien muuttumiseen virtuaalisiksi, niiden materiaalisen perustan katkeamisesta. Vaikka talouden globalisoituminen on voimakkaasti etenevä ilmiö, antaa keskittyminen pelkästään talouteen käynnissä olevasta yhteiskunnallisesta murroksesta liian yksipuolisen kuvan. Mikään näistä ei kuitenkaan ole tyhjentävä vastaus, ei edes lähelle sitä. Globalisaation ulottuvuuksien listaaminen ei vangitse ilmiön ydintä.

Beck löytää yhden käsitteellisen nimittäjän, joka liittää yhteen monet erilaiset globalisaation määritelmät. Kaikissa kumoutuu ajatus, että eläisimme edelleen suljetuissa kansallisvaltioissa. Beckille globalisoituminen tarkoittaaakin "poliittisuuden murtautumista kansallisvaltion käsitteellisten puitteiden ulkopuolelle". Toisin sanoen globaali talous "alistaa itselleen kansantalouden ja kansallisvaltioiden perustan". Vaikka globalisaation käsitteellinen ydin kiteytyy vallan siirtymiseen kansallisvaltion ulkopuolelle, on Beckin ajattelun keskiössä ne poliittiset seuraukset, jotka aiheutuvat taloudellisista globalisaatoriskeistä. Varsinaisia poliittisia seurauksia edeltää kuitenkin keskeisen käsiteparin murtuminen: kansallisvaltion ja kansalaisyhteiskunnan yhtenäisyys hajoaa. Oletamus, jolla valtiot ja yhteisöt on tähän päivään asti organisoitu toisistaan erotettavina yksilöinä, romuttuu. Tilalle syntyy uudenlaisia valta- ja kilpailusuhteita. (Beck 1999, 31-32, 61-63.)

Väyrynen (1999, 5-6) lukeutuu tutkijoihin, jotka ymmärtävät globalisaation ennen kaikkea yritystason prosessina ja korostavat sen taloudellista luonnetta. Vallan siirtymisen näkökulmasta myös hänen loppupäätelmänsä liittyy kansallisvaltion heikkenevään rooliin: "Oleennaista globalisaatiossa on se, että valtioiden rajat ylittävien taloudellisten prosessien autonomia kasvaa, eikä mikään poliittinen yksikkö kykene niitä yksin hallitsemaan." Väyrynen kuitenkin etäännyttää itsensä siitä hieman fatalistisesta näkökulmasta, että kansallisvaltiot menettäisivät kaiken itsenäisen toimintavallan ja joutuisivat kokonaan luopumaan autonomisen (talous)politiikan harjoittamisesta. Hänen mukaansa valtiot joutuvat enenevässä määrin taistelemaan omasta vallastaan muiden kansallisten tai kansainvälisten toimijoiden kuten markkinoiden ja kansalaisyhteiskunnan kanssa, mutta uudenlainen vallanjako ei tarkoita kansallisvaltion täydellistä voimattomuutta. (Väyrynen 1998, 37.) Näkökulmaansa Väyrynen luonnehtii sosiaalisen rakenteistumisen teoriaksi.

Tässä teoriassa toimijoiden (kansallisvaltioiden) päätökset luovat alati muuttuvan ulkoisen järjestelmän (globaalin talouden), joka puolestaan vaikuttaa kansallisvaltioiden tuleviin päätöksiin. Toisin sanoen globalisaatio vaikuttaa valtioiden sisäiseen toimintaan, mutta vastaavasti valtiot vaikuttavat globaalin talouden kehittymiseen. Valtioiden sisäistä politiikkaa ei voida tutkia irrallaan kansainvälisestä muutoksesta, mutta on muistettava ottaa huomioon myös ne kotimaiset tekijät, jotka vaikuttavat poliittisten toimijoiden ratkaisuihin. (Väyrynen 1999, 5-7.) Kun Väyrynen etäännyy tiukan taloudellisesta lähtökohdistaan, hän päätyy varsin laveaan globalisaation määritelmään: "Globalisaatio viittaa sosiaalisten suhteiden tiivistymiseen ja syvenemiseen yli valtiorajojen sekä uuden tietoisuuden esiin nousuun [...] Globalisaatio lisää myös transnationaalisten toimijoiden autonomiaa ja vaikutusvaltaa suhteessa valtioihin ja luo uusia transnationaalisia tiloja." (Väyrynen 1998, 67.) Loppulause on siten hyvinkin beekiläinen korostaessaan uuden globaalin tietoisuuden syntyä sekä vallan osittaista luisumista pois kansallisvaltioiden käsistä. Beckin ja Väyrysen määritelmien painotuseroista huolimatta vaikuttaa siltä, että niiden keskiöstä löytyy ainakin yksi yhteinen piirre: molemmissa todetaan kansallisvaltion roolin heikentyvän ja vallan siirtyvän ainakin jossain määrin ylikansallisille talouden toimijoille. Beckin ja Väyrysen teorioiden myötä päädyimme myös tämän tutkielman ydinkysymysten äärelle: Miten tämä kansallisvaltion aseman muuttuminen ja vallan siirtyminen näkyy valiokuntien kannanotoissa? Mitkä ovat ne ylikansalliset toimijat, joille valtaa halutaan siirtää ja missä määrin?

2.2 Globalisaation historia

Globalisaatio ei etene yhtenäisesti ja lineaarisesti kohti korkeampaa globalisoitumisen astetta vaan toteutuu eri yhteiskunnallisissa prosesseissa erilaisella intensiteetillä. Jakolinja integraation ja dis-integraation vyöhykkeiden välillä vaihtelee niin ajanjaksosta kuin tarkasteltavasta ulottuvuudesta riippuen. Historiallinen katsaus osoittaa, että globalisaation prosessi on maailmanlaajuisesti vuoroin kiihtynyt ja vuoroin hidastunut. (Väyrynen 1998, 17-20.)

Historialliseen aineistoon nojaten modernin globalisaation alku voidaan sijoittaa 1870- ja 1880-luvuille. Vapaakauppaan kohdistui tuona ajanjaksona myös protektionistisia

paineita, mutta globalisaation nopea eteneminen jatkui aina ensimmäisen maailmansotaan asti. Tähän vaikuttivat mm. Englannin sitoutuminen kaupan vapauttamiseen, Yhdysvaltojen taloudellinen kasvu ja suorien ulkomaisten investointien jatkuva kasvu. Kehitys jatkui ensimmäiseen maailmansotaan saakka, jonka jälkeen alkoi globalisaation hidastuminen. Ensimmäisen maailmansodan jälkeen sekä Yhdysvaltain että keskeisten eurooppalaisten valtioiden ulkomaankauppa supistui huomattavasti ja 1930-luvulla talouden kriisit purkautuivat suurlamaksi. Aikaa on kutsuttu myös nationalismin ja sotien välisen kilpailun kaudeksi. Voimistuvan globalisaation kausi alkoi uudestaan vasta toisen maailmansodan jälkeen. 1950- ja 1960- luvulla se sai pontta talouden kasvusta, monikansallisten yritysten leviämisestä ja Yhdysvaltain tarpeesta nostaa sodan runtelema Eurooppa jälleen jaloilleen. Globalisaation laajeneminen ja syveneminen jatkui 1970-luvulla huolimatta kansainvälisen talouden kasvun hidastumisesta. (Väyrynen 1998, 19-21; Väyrynen 1999b, 46.)

Nykyistä globalisaation etenemistä on usein verrattu globalisaation ensimmäiseen aaltoon, eli maailmansotaa edeltäneisiin vuosikymmeniin, jolloin taloudellinen keskinäisriippuvuus oli monilla mittareilla erittäin korkea. Joissakin tulkinnoissa ensimmäistä maailmansotaa edeltänyttä maailmantaloutta on pidetty jopa nykyistä integroituneempänä (Hirst & Thompson 1996, 2, 49). Tulkinnat ovat jokseenkin oikeutettuja, mikäli tarkasteluun otetaan ainoastaan suorien ulkomaisten sijoitusten bruttokansantuoteosuudet. Vasta nyt lukemat alkavat olla samaa luokkaa kuin vuosisadan vaihteessa. (Heiskala 1999, 11.) Näkökulma jättää kuitenkin liian vähälle huomiolle bruttokansantuotteiden huiman kasvun sekä yritysraenteessa tapahtuneet muutokset. Suuri osa kansainvälisestä kaupasta tapahtuu nykyään monikansallisten yritysten tai niiden tytäryhtiöiden kautta, mikä on uutta vuosisadan alkuun nähden. Monikansallisten yritysten kokonaisynti on tätä nykyä jo kaksinkertainen maailman kokonaisyntin arvoon nähden ja kasvaa jo vientiä nopeammin. Esimerkiksi Irlannissa monikansallisten yritysten osuus teollisuustuotannosta on 60 prosenttia. (Väyrynen 1999b, 48-51.)

Kansainvälisen kaupan tarkastelu antaa vielä vähemmän tukea väitteelle kahden globalisaatioaalton samankaltaisuudesta. Vientiriippuvuuden kehityksessä on huomattavia maakohtaisia eroja, mutta yleisesti ottaen voi sanoa riippuvuuden sanoa olevan voimakkaampaa ja syvempää nykyään kuin mitä se oli vuosisadan alussa. Ajanjaksojen

eroavaisuus korostuu, kun volyymin ohella tarkastellaan kaupan rakenteen muutosta. Siinä missä vientiä aiemmin hallitsivat maataloustuotteet, on kaupan kasvu nyt suuntautunut teollisuustuotteisiin ja palveluihin. (Väyrynen 1999b, 47-48.)

Suorien sijoitusten ja kansainvälisen kaupan lisäksi maailmankaupan syvyyttä ja laajuutta voi tarkastella finanssipääomaan liittyvillä muutoksilla. Finanssipääoman kohdalla globalisaatio on luonnollisesti kaikkien voimakkainta, sillä raha liikkuu muita tuotannon tekijöitä helpommin. Lisäksi kansainvälinen rahoitusjärjestelmä on kokenut merkittäviä muutoksia: pankki- ja vakuutus toiminnan sekä arvopaperikaupan väliset raja-aidat ovat madaltuneet, rahamarkkinoita on vapautettu ja yksityistetty ja samalla koko ala on ylittänyt kansallisvaltioiden rajoja. Finanssijärjestelmän globalisaatio on voimistunut erityisesti valuuttojen velkakirjojen ja osakkeiden kaupassa. Valuuttakauppa on näistä selvästi laajin, vuonna 1995 kaupan arvo oli noussut jo 1190 miljardiin dollariin. Vaikka pankeilla oli vuosisadan vaiheessa kansainvälisiä operaatioita, oli valuuttakauppa kultakannan takia tuntematonta. Arvopapereilla käytävä kauppa on globalisoitunut suhteellisen vähän aikaa sitten ja on tätä nykyä noin 1/6 valuuttakaupasta. Osakemarkkinat ovat toden teolla kansainvälistyneet vasta viimeisen kymmenen vuoden aikana ja niillä käytävä kauppa on melko vähäistä valuutta- tai arvopaperikauppaan verrattuna. Onkin selvää, että verrattaessa vuosisadan alun ja lopun globalisaatioaaltoja, on suurin muutos tapahtunut juuri finanssipääoman kohdalla. Kun finanssipääoma oli ensimmäisen aallon aikana kansallista ja on nyt voimakkaimmin globalisoitunut, ei ensimmäisen ja nykyisen globalisaationaaltojen rinnastukselle tältä osin ole perustetta. (Väyrynen, 1999b, 52-54)

Vielä voidaan tarkastelun kohteeksi ottaa talouden liberalisointi. Tariffit olivat tuttuja myös vuosisadan vaihteen kaupassa, mutta yleisesti ottaen hyödykkeiden, pääoman ja ihmisten liikkuminen oli varsin vapaata ja tämä vapaus mahdollisti aiempaa voimakkaampien riippuvuuksien synnyn. Sotien välisenä aikana protektionismi toi kaupan rajoitukset takaisin, mutta toisen aallon alussa alkoi uusi liberalisointikehitys. Kehitys lähti liikkeelle tulleista ja eteni 1960-luvulla suorien sijoitusten esteiden madaltamiseen ja ulottui lopulta 1980-luvulla kansainväliseen finanssijärjestelmään. (Väyrynen 1999b, 54.)

Huolimatta edellä esitellyistä tulkintaerimielisyyksistä ensimmäisen ja toisen aallon rinnastettavuudesta tutkijat ovat kuitenkin pitkälti yhtä mieltä siitä, että kaksi viimeistä vuosikymmentä ovat olleet erityisen voimakkaan globalisoitumisen aikaa (Heiskala 1999, 11-12).

2.3 Globalisaation ulottuvuudet

Jos globalisaation käsitteellisen ytimen määrittely ja ilmiön historiallinen kehitys ovat kirvoittaneet lukuisia tulkintoja niin sama moninaisuus liittyy globalisaation ulottuvuuksiin. Tutkijoiden näkökulmasta riippuen globalisaation ulottuvuudet ovat saaneet hyvinkin erilaisia painotuseroja. Toisinaan globalisaatio palautuu yksinomaan talouteen ja toisinaan sillä viitataan laajempiin yhteiskunnallisiin muutoksiin, jossa taloudellinen kehitys on vain yksi muutos muiden joukossa. (Heiskala 1999, 11-13.)

Hyvin usein globalisaation ulottuvuuksina mainitaan ainakin talous, politiikka, teknologia ja kulttuuri. Talouden ja politiikan ulottuvuudet vaikuttavat laajalti tunnustetuilta, teknologiasta ja kulttuurista on vähemmän yksimielisyyttä. Selitykseksi on esitetty, että talouden ja politiikan toimijat ovat helpommin tunnistettavissa ja paikannettavissa. Sen sijaan on vaikeampi paikantaa toimijoita, jotka vastaavat teknologian kehittamisestä ja levittämisestä tai kulttuurisista innovaatioista ja identiteettien muutoksista. On myös esitetty kahtiajakoa, jossa instrumentaaliset ulottuvuudet eli talous ja politiikka erotettaisiin luonteeltaan pikemminkin kontekstuaalisista ulottuvuuksista kuten teknologiasta, kulttuurista ja ympäristöstä. (Väyrynen 1998, 76-77.) Väheksymättä laisinkaan kulttuurin tai teknologian merkitystä tai vaikutusta ovat talous ja politiikka myös tämän tutkielman keskiössä. Toiminnan subjektina eli globalisaation määrittelijänä ovat eduskunta ja sen valiokunnat ja määrittelyn kohteena talouden globalisaatio. Rajaus talouteen ja politiikkaan seuraa tutkimusongelmasta, mutta liittyy yhtä lailla kysymykseen toimijoiden paikantamisesta. Poliittiset vastaukset globalisaatioon löytyvät politiikan kentältä, jossa eduskunnalla on tunnustettu ja merkittävä roolinsa.

Globalisaation ulottuvuuksien listaaminen ilman ulottuvuuksille annettua tarkempaa sisältöä ei anna välineitä arvioida globalisaation etenemistä eikä tunnistaa prosessin

taustalla vaikuttavia toimijoita. Jotta voidaan harjoittaa tutkimusta globalisaation politiikasta, täytyy ulottuvuuksille antaa tarkempia sisällöllisiä määritelmiä. Riccardo Petrella on pyrkinyt tarkentamaan globalisaation keskeisiä ulottuvuuksia ja antanut niille hivenen konkreettisemmän sisällön (Väyrynen 1998, 77-78):

- talous: kansainvälinen kauppa, pääoman eri muotojen globaalistuminen pääoman kansainvälisen liikkuvuuden, yritysostojen ja -liittojen kautta; markkinoiden globalisaatio liiketoimintojen ja maailmanlaajuisen koordinaation kautta
- teknologia: tutkimus- ja kehitystoiminnan sekä informaation globaalistuminen liikeyritysten ja kommunikaatioverkkojen toiminnan sekä niiden tuotantorakenteeseen kohdistuvien vaikutusten kautta
- politiikka: hallinta- ja sääntelyjärjestelmien globaalistuminen transnationaalisen poliittisen yhteistyön kautta; johtavan valtion suojeleuksessa tapahtuva maailmanlaajuinen poliittinen integraatio; globaalisten hallintajärjestelmien perustaminen; globalisaation poliittinen vastustus
- kulttuuri: kulutus- ja elämäntapojen samankaltaistuminen joukkotiedotuksen ja kansainvälisen liiketoiminnan vaikutuksesta, todellisuuskäsitysten ja tietoisuuden muutos transnationaalisten sosiaalisten liikkeiden vaikutuksesta; globalisaation kulttuurinen vastustus

Väyrynen (1999, 78-80) on tarkentanut Petrellan luokittelua ja päätenyt listamaan kuusi ulottuvuutta, joiden kautta globalisaation prosesseja pääsee paremmin tutkimaan: (a) kansainvälinen kauppa, (b) globaalinen finanssijärjestelmä, c) maailmanlaajuinen teollinen rakennemuutos, mukaan lukien suorat ulkomaiset investoinnit, (d) työvoiman kansainvälistyminen, (e) teknologia globalisaation käyttövoimana ja (f) liberaalien arvojen ja instituutioiden leviäminen kautta maailman. Tämäkin luokittelu jättää ulkopuolelle osan merkityksellisistä ulottuvuuksista ja toisaalta luokitukset ovat ainakin osittain päällekkäisiä. Silti talouteen ja politiikkaan keskittyvä tarkastelukulma rajaa ja täsmentää luokittelua ja antaa jo eväitä täsmällisempien kysymysten esittämiselle. Erityisesti talouden osalta kolmijako kauppaan, finanssijärjestelmään ja suoriin sijoituksiin on hyvin tyypillinen ja sopii myös tämän tutkielman rajaamiseen.

2.3.1 Kansainvälinen kauppa

Taloudellisen riippuvuuden perimmäisenä lähteenä on ollut hyödykkeiden vaihto valtioiden välillä. Kuten edellä todettiin, toteutuu globalisaatio eri alueilla ja eri aikoina vaihtelevalla intensiteetillä. Näin on myös kansainvälisen hyödykekaupan laita. Valtioiden riippuvuus viennistä vaihtelee hyvinkin paljon eikä vientiriippuvuus ole kasvanut lineaarisesti koko 1900-lukua. On esimerkiksi huomattava, että Länsi-Euroopassa on koko vuosisadan vallinnut huomattavasti korkeampi riippuvuus kansainvälisestä kaupasta kuin Yhdysvalloissa. Molemmissa tapauksissa vientiriippuvuus on kuitenkin lisääntynyt 1970-luvun jälkeen. Toisaalta kaupan alueellista jakautumista tarkasteltaessa teollisuusmaiden korostunut asema on selvä. Alhaisen tulotason maiden osuus maailmankaupasta on lähes olematon ja laskenut edelleen 1980-luvulta, joten köyhimpien kehitysmaiden marginalisoituminen on siten selkeästi havaittavissa, eikä merkkejä muutoksesta ole olemassa. Kehitys heijastelee osaltaan myös tuotantorakenteiden muutoksia. Samalla kun raaka-aineiden osuus kaupasta on kääntynyt laskuun, on teollisuustuotteiden osuus kasvanut. Kaupan kokonaisvolyymi on kuitenkin kasvanut koko 1990-luvun, jolloin sekä viennin että tuonnin kasvu on ollut lähes poikkeuksetta nopeampaa kuin 1980-luvulla. Kehitys ei kuitenkaan ole ollut lineaarista jos aikaperspektiiviä laajennetaan muutama vuosikymmen taaksepäin. Teollisuusmaiden kauppavaihto laajeni 1950- ja 1960-luvuilla noin kaksi kertaa nopeammin kuin kahden seuraavan vuosikymmenen aikana. (Väyrynen 1998, 80-83.)

Vaikka hyödykkeiden kansainvälisen kaupan volyymin ja suunnan tarkastelu antaa osviittaa globaaleista riippuvuussuhteista, ei se yksin riitä. Yhä enemmän kauppaa ohjaavat suorat ulkomaiset sijoitukset, joilla tuotannon keskuksia siirretään muihin maihin. Monikansallisten yritysten kotimaidensa ulkopuolella tuottamien tavaroiden myynnin arvo ohitti maiden välisen kansainvälisen kaupan kokonaisarvon vuoden 1970 tienoilla ja vuonna 1995 ulkomaisten tytäryhtiöiden myynti oli jo liki kaksi kertaa suurempi kuin maailman kokonaisviennin arvo. (Väyrynen 1998, 83.)

Voidaan perustellusti sanoa, että kansainvälinen kauppa ei vielä ole täysin globaalia. Hallitusten harjoittamalla politiikalla on huomattava vaikutus erityisesti kahdenvälisiin kauppasuhteisiin. Kaupan poliittiset motiivit ovat nähtävissä esimerkiksi Venäjän ja Intian käymässä kaupassa tai vastaavasti kaupan puuttumisesta Yhdysvaltojen ja Kuuban väliltä. Kuitenkin kaupan vapauden lisääntyminen sekä monikansallisten yritysten vahvistuminen osoittavat globalisaation edenneen myös kaupan saralla. (Väyrynen 1998, 85.)

2.3.2 Kansainvälinen finanssijärjestelmä

Toisen maailmansodan jälkeistä finanssijärjestelmää hallitsivat Bretton Woods - instituutiot eli Maailmanpankki ja Kansainvälinen valuuttarahasto. Valuuttarahaston jäsenmaiden valuuttojen vaihtokurssit olivat sidottuja dollarin arvoon, mikä heijasteli Yhdysvaltain hegemonista asemaa maailmanmarkkinoilla. Monenkeskinen kansainvälinen finanssijärjestelmä ei kuitenkaan vienyt kansallista autonomiaa, sillä pankkisektori oli kansallisessa valvonnassa. Kansainväliset paineet kansalliselle rahapolitiikalle olivat dollaristandardia lukuun ottamatta vähäiset. Kansallisilla hallituksilla oli käsissään rahantarjonnan, maksuvalmiuden ja korkotason valvonta. Järjestelmä kesti 1970-luvun alkuun, jolloin Yhdysvaltain hegemonian murtuminen ja taloudellisen vallan heikkeneminen johtivat dollaristandardin sortumiseen ja globaali finanssijärjestelmä muotoutui uudelleen. (Väyrynen 1998, 85-86.)

Kansainvälisen rahajärjestelmän itsenäisyys on kasvanut, mutta sen autonomisuutta ei tule liiaksi korostaa. Poliittisilla toimijoilla on edelleen merkittävä rooli monissa finanssitoimissa, kuten hallitusten velkakirjoilla käytävässä kaupassa. Samoin valuuttojen vaihtokurssit ovat edelleen pitkälti riippuvaisia kansallisten hallitusten harjoittamasta talouspolitiikasta. Kun rahajärjestelmän globalisaatiota analysoidaan tarkemmin, tulee tehdä ero ainakin erilaisten rahavirtojen sekä niiden vapauttamisessa käytettyjen kansallisten ja monenkeskisten keinojen välille. Rahavirtoja voidaan vapauttaa purkamalla suorien sijoitusten valvontaa, helpottamalla ulkomaisten sijoittajien pääsyä pörssiin tai kansainvälisten pankkien pääsyä maahan. Vastaavasti voidaan liberalisoida kotimaisten lainaajien pääsyä kansainvälisille luottomarkkinoille. Kun tarkastellaan pääoman liikettä ulospäin, voidaan helpottaa voittojen palauttamista ja purkaa säännöstelyä muun muassa

suorissa ja arvopaperisijoituksissa, kotimaisilla valuuttatileillä ja lyhytaikaisten arvopapereiden ja johdannaisten kaupassa. (Väyrynen 1998, 87-88.)

Finanssimarkkinoilla kaupan vapauttamisen prosessi on alkanut ilman kansainvälisiä toimia, kansallisten hallitusten yksipuolisilla toimilla. Monessa maassa tapahtuneet vapauttamiset ovat johtaneet niin kutsuttuun "de-regulaation laajenevaan kehään". Tämänkaltainen monenkeskinen de-regulaatio vaatii kuitenkin instituutioiden uudelleenjärjestelyjä. Hajautetusti alkanut sääntelyn purkaminen vaatii uudelleensääntelyä, jotta laajenevia rahavirtoja voidaan valvoa. Valvonta voi toteutua joko hallitusten välisenä yhteistyönä tai transnationaalisesti, hallitusten ulkopuolisen toimijan toimesta. Nykyistä sääntelyjärjestelmää voi luonnehtia yksityistyväksi ja hajautuneeksi. Alalta puuttuu voimakas kansainvälinen auktoriteetti, jonka ohjauksessa laaja rahajärjestelmä toimisi. (Väyrynen 1998, 88.)

Finanssimarkkinoita monimutkaistavat edelleen lukuisat rahoitusinstrumentit. Kauppaa tehdään muun muassa portfoliosijoituksilla (velkakirjat ja osakkeet), johdannaisilla ja valuutalla. Portfoliosijoitukset olivat alun alkaen yritysten keino hankkia rahoitusta toiminnalleen. Niiden määrä on kasvanut huomattavasti viimeisten kahdenkymmenen vuoden kuluessa. Samalla kauppa on laajentunut teollisuusmaista uusille markkina-alueille, erityisesti Aasiaan. Osakemarkkinoiden globaalistumisen taustalla on institutionaalisten amerikkalaisten, eurooppalaisten ja japanilaisten sijoittajien toiminnan voimakas kansainvälistyminen. Yhä edelleen osakemarkkinat ovat kuitenkin huomattavasti pienemmät kuin velkakirjoilla tai valuutalla käytävä kauppa. Velkakirjamarkkinat saivat alkunsa hallitusten budjettivajeista. Vajeesta selvitäkseen hallitukset alkoivat myydä velkakirjoja, joille ajan kuluessa syntyivät omat jälkimarkkinat. Velkakirjoilla käytävä kauppa jää kuitenkin huomattavasti jälkeen siitä rahavirrasta, joka liikkuu valuuttakaupassa. (Väyrynen 1998, 90-94.) Huimasti kasvaneelle ja melko epävakaiseksi käyneelle valuuttakaupalle on etsitty myös hillitseviä mekanismeja. 1970-luvulla James Tobin esitti valuutalle niin sanottua transaktioveroa, jolla hillittäisiin valuutalla käytävää kauppaa ja siten lievennettäisiin sen kansallisille talouksille aiheuttamaa epävakautta. (Patomäki 1999, 18-19.)

Globaalin finanssi-integraation syvyydestä, laajuudesta ja syistä vallitsee useita käsityksiä. Edellä kuvattu osake-, johdannais-, valuutta- ja velkakirjakaupan kuvaus osoittaa, että rahajärjestelmän keskeiset instrumentit kasvavat volyymiltään ja niiden piiriin tulee uusia alueita. Siitä huolimatta finanssimarkkinat eivät edelleenkään ole täysin globaalit. Todisteena vaillinaista globalisaatiosta on jo se, että huomattavalla osalla maailman maita ei ole edelleenkään pörssiä, jossa ulkomaisilla osakkeilla tai sijoittajilla olisi mainittava sija. Samoin löytyy edelleen valtioita, joiden valuutalla ei voi vapaasti käydä kauppaa. Integroituminen on siis epätasaista, osittaista ja vaihtelevaa. (Väyrynen 1998, 97.)

2.3.3 Suorat ulkomaiset sijoitukset

Suorat ulkomaiset sijoitukset, joilla tuotannon keskuksia siirretään muihin maihin, ohjaavat kauppaa yhä voimakkaammin. Ulkomaisten suorien sijoitusten tarkastelu tarjoaa siten kolmannen näkökulman talouden globalisoitumisen arviointiin ja toimii konkreettisenä esimerkkinä siitä, kuinka kauppayhteydet ylittävät rajat useammilla tavoilla kuin aikaisemmin. (Väyrynen 1998, 83.) Suorat ulkomaiset sijoitukset ovat kasvaneet läpi 1990-luvun. Näiden ulkomaille tehtyjen investointien suuntana ovat usein paitsi paikalliset niin myös kolmansien maiden markkinat. Erityisen voimakasta kasvu on ollut Euroopan unionista ja Yhdysvalloista lähtevien sijoitusten kohdalla. Myös niin kutsutuista nousevista teollisuusmaista lähtee kasvava määrä sijoituspääomaa maailmalle, mutta alueellisesti kehitys rajoittuu lähes yksinomaan Aasian maihin. (Väyrynen 1998, 99-101.)

Väyrynen (1998, 101-102) vertaa suorien sijoitusten globalisoitumista lasiin, joka voi olla katsantokannasta riippuen joko puoliksi tyhjä tai puoliksi täynnä. Lasin täyttymistä tukee kansainvälisesti liikkuvan pääoman jatkuva lisääntyminen. Suorien sijoitusten osuus ei kuitenkaan ole niin huima kuin ensimmäisenä saattaisi olettaa. Edelleenkin keskimäärin vain joka kahdeskymmenes sijoitettu rahayksikkö tulee ulkomailta. Euroopan unionissa tämä suhdeluku on korkein, mutta ylsi vuonna 1995 silti vain 9,2 prosenttiin. Euroopan unionin kohdalla on tosin muistettava, että tuntuva osa EU-maiden yrityksistä suuntaa sijoituksensa unionin muihin jäsenmaihiin. Lähtötilanteesta huolimatta suunta on kohti

lasin täyttymistä: vaikka sijoitusten kasvuvauhti on ollut epätasaista, on niiden määrä lisääntynyt erityisesti 1990-luvulla.

Viime vuosikymmenellä suorien sijoitusten suunnassa on tapahtunut merkillepantavia muutoksia. Kaiken kaikkiaan kehitysmaihin suuntautuneet investoinnit ovat nousseet liki kolmannekseen investointien virrasta. Jakauma kehitysmaiden kesken on kuitenkin huomattavan epätasainen. Kasvava osa sijoituksista on suuntautunut Aasian nouseviin teollisuusmaihin, yksin Kiina ottaa vastaan liki kolmanneksen koko potista. Investointien keskittyminen on varsin korkeaa, sillä kaikkien kehitysmaiden vuonna 1996 vastaanottamista sijoituksista yli 70 prosenttia suuntautui vain tusinaan maita. Hirst & Thompson (1996, 67-68) ovat karkeasti arvioineet, että ns. Triad maat (USA, EU, Japani) vastaanottavat suorista sijoituksista jopa 75 prosenttia, vaikka niissä asuu vain 14 prosenttia maailman väestöstä. Luonteeltaan suorat investoinnit ovat arvopaperikauppaa pitkäaikaisempaa. Usein esimerkiksi enemmistöomisteiseen tytäryhtiöön on sijoitettu sen verran varoja, ettei niiden siirto maasta käy enää noin vain. Tähän verrattuna arvopaperikauppa on huomattavasti nopealiikkeisempää. (Väyrynen 1998, 104-105; Raumolin 1998, 11.)

Kysymys suorista ulkomaisista sijoituksesta ja niiden vaikutuksesta talouden kehittymiseen on yksi globalisaatiosta käytävän keskustelun tärkeimmistä teemoista. Kun tuotannon ja kaupan globalisaatioon liittyy yritysten toimintojen eriytyminen sijaintipaikkansa mukaan, syntyy valtioiden välille väistämättä keskinäistä kilpailua yritysten houkuttelemiseksi omaan maahan. Yritysten kannalta katsottuna tuotantoa on järkevä sijoittaa sinne, missä tuotannontekijät ovat edullisimmin saatavissa. Toisaalta on todettava, että hyvin harvat suuryritykset ovat - ainakaan tähän mennessä - muuttaneet pääkonttorinsa pois alkuperäisestä kotimaastaan. (Väyrynen 1998, 112-114.) Näin saa alkunsa kiista siitä, millä keinoin valtiot voivat houkuttaa alueelleen ulkomaisia investointeja tai saada yrityksiä houkutelua rajojensa sisäpuolelle: sallitaanko esimerkiksi ympäristönormeilla, alhaisella pääomaverolla tai lapsityövoimalla kilpailu. Tämän tutkielman perspektiivi on globalisaation ylikansallisessa hallinnassa, joten näkemykset jotka painottuvat Suomen menestymiseen kilpailussa suorista sijoituksista tai yritysten sijoittautumisesta jäävät vähemmälle huomiolle. Sen sijaan kysymys ylikansallisten pelisääntöjen luonteesta kuuluu tutkielman ytimeen.

2.4 Globalisaatio poliittisessa keskustelussa

2.4.1 Kansalaisjärjestöt

Keskustelu globalisaatiosta rantautui Suomeen vasta 1990-luvun jälkipuoliskolla. Kehitysyhteistyön palvelukeskuksen toiminnanjohtaja Folke Sundman (2001, 224) paikantaa julkisen globalisaatiokritiikin alun Suomessa vuoteen 1996. Seuraavien kahden vuoden aikana Helsingin Sanomissa julkaistiin monta arvostelua globalisaatiota kyseenalaistavista kirjoista ja kriittisen globalisaatiokeskustelun klassikoita käännettiin suomeksi. Niin kuin muualla maailmassa, myös täällä globalisaatiokriittisillä kansalaisjärjestöillä on ollut huomattava merkitys ylikansallisilla foorumeilla tehtävien päätösten politisoinnissa.

Kansalaisjärjestöjen näkemyksiä globalisaatiosta voidaan tarkastella akselilla globalisaatiovastainen-globalisaatiomyönteinen. Tältä pohjalta on erotettavissa kaksi lähestymistavoiltaan erilaista järjestöfoorumia: 1990-luvun puolenvälin jälkeen perustettu Maan ystävät sekä solidaarisuus- ja kehityskysymyksiin erikoistunut Kehitysyhteistyön palvelukeskus (Kepa). Järjestöjen keskinäiset rajat ja suhteet ovat monella tapaa häilyviä, mutta siitä huolimatta Sundman uskaltautuu yleistyksen, että Maan ystävissä korostuu globalisaation vastaisuus ja Kepassa kriittisyys. (Sundman 2001, 228.) Kepa on yli kahdensadan solidaarisuus- ja kehityskysymyksiin erikoistuneen järjestön yhteenliittymä. Ei siten ole yllättävää, että sen sisältä löytyy näkemyksiä laidasta laitaan. Kepan vuonna 2000 hyväksymässä kehityspoliittisen tavoiteohjelman esipuheessa tunnustetaan järjestön sisällä vallitseva näkemysten moninaisuus (Sundman 2001, 233-234):

Nykyisen globalisaation ja maailmanlaajuisen talousjärjestelmän arvostelijat edustavat - vahvasti pelkistään - kahdenlaisia vaihtoehtoja: Toisaalta tarjotaan paikallista vaihtoehtoa, jonka ydin on paikallisten toimijoiden varassa olevassa markkinataloudessa. Tämän näkökulman mukaan nykyisten globalisaation rakenteiden purkaminen on välttämätöntä, jotta inhimillinen ja kestävä kehitys voitaisiin turvata. Tämän takeeksi tarvitaan myös kansainvälisiä instituutioita, mutta niiden tehtävänä pitäisi talouden globalisoinnin sijasta olla talouden lokalisointi.

Toinen vaihtoehto pitää maailmanlaajuisesta taloudellisesta yhdentymisestä merkittävänä mahdollisuutena, mutta tuottavuuden kasvu pitäisi käyttää teollisuusmaiden kulutusyhteiskunnan ekologisen muutoksen rahoittamiseen sekä köyhien ihmisten auttamiseen. Tämä vaatii kuitenkin maailmanmarkkinoiden tähänastisen itsetuhoisen kilpailun suuntaamista sosiaalisesti ja demokraattisesti hyväksyttävälle urille. Epäoikeudenmukainen globalisaatio pitäisi muuttaa maailmanlaajuisen tulojen tasaukseen

johtavaksi kehitykseksi. Kansainvälisten instituutioiden osalta tämä merkitsisi niiden rakenteellista demokratisointia ja uudistamista.

Jännite näkyi mm. kansalaisjärjestöjen MAI-sopimuksen kritiikissä. Kun Maan ystävät suhtautuivat sopimukseen kategorisen kielteisesti, esitti Kepa sopimukselle tiukkoja reunaehtoja, joiden pohjalta sopimus olisi hyväksyttävissä. MAI-sopimukseen kiteytyy muutoinkin globalisaatiokriittisen keskustelun alkuvaiheet. Sen julkitulo ja politisoituminen oli kansainvälinen ilmiö, joka toteutui myös Suomessa. Lähinnä akateemisissa piireissä käyty globalisaatiokeskustelu politisoitui 1990-luvun loppupuolella juuri MAI-sopimuksesta käytyjen neuvottelujen myötä. (Sundman 2001, 228-230.)

2.4.2 Puolueet taloustieteen malleissa

Väyrynen (1999, 23-24) esittelee kaksi taloustieteen mallia, joilla voidaan arvioida ulkoisten taloudellisten muutosten kuten globalisaation vaikutuksia valtioiden sisäiseen toimintaan. Vaikka tämän tutkielma perspektiivi on globalisaation ylikansallisissa puitteissa, tuovat Stolper-Samuelsonin ja Ricardo-Vinerin mallit teoriaan poliittista päätöksentekoa selittävän taustan. Mallien pohjalla on oletettavia siitä, kuinka eri tuotannonalat - ja niihin kiinnittyneet poliittiset puolueet - suhtautuvat kaupan vapauttamiseen tai protektionismiin ja miksi ne näin tekevät. Yleistäen voidaan todeta, että Stolper-Samuelsonin malli painottaa erikoistumisen ja Ricardo-Vinerin malli kiinteiden tuotannontekijöiden merkitystä, jolloin vienti- ja tuotantosektorin intressit ovat korostuneen vastakkaiset. Erikoistumista korostava Stolper-Samuelsonin malli taas mahdollistaa molempien hyötymisen taloudellisesta työnjaosta. (Väyrynen 1999, 23.)

Stolper-Samuelsonin mallin keskiössä ovat eri tuotannontekijöiden (pääoma, työ, luonnonvarat) suhteelliset määrät sekä mahdollisuus siirtää niitä kansantalouden eri sektorien välillä. Lähtökohtana on oletus, että maa vie tuotteita, jotka käyttävät intensiivisesti sen suhteellisen runsaita tuotannontekijöitä, ja tuo tuotteita, joiden valmistamiseen sillä on suhteellisen niukasti resursseja. Jos jollekin hyödykkeelle asetetaan tulli, nousee sen hinta ja liikkuvat tuotannontekijät pyrkivät siirtymään tälle tullin suojaamalle alalle. Hyötyjen jakautuminen pääoman ja työvoiman välillä riippuu siitä, kumpaa tuotannontekijää tuontitavarat käyttävät intensiivisemmin. Jos tuontitavarat

ovat työvoimavaltaisia, palkansaajien reaalitulot kasvavat, kun taas pääomavaltaisista hyödykkeistä hyötyvät pääoman omistajat. Vaikka Väyrynen puhuukin tullien kautta tuotettavasta protektionismista ja liberalisaatiosta, vastaavia taloudellisia ja poliittisia vaikutuksia on myös muilla kaupan vaikuttavilla ulkoisilla tekijöillä. (Väyrynen 1999, 24.)

Stolper-Samuelsonin malli nojaa oletamaan, että runsaan ja intensiivisesti käytetyn tuotannon tekijän omistajat suosivat vapaakauppaa, joka edistää vientiä ja siten hyödyttää runsaan tuotannon tekijäin omistajia. Vastaavasti niukan tuotannon tekijän haltijat ovat protektionismin kannalla, koska rajojen avaaminen laskee tuontitavaroiden hintoja ja niiden kanssa kilpailevien kotimaisten toimijoiden voittoja ja palkkoja. Tehokkaammat ulkomaiset kilpailijat jyräisivät kotimaiset yritykset alleen. Näillä aloilla työvoimaa supistetaan enemmän kuin pääomaa, johon panostetaan enemmän myös runsaan tuotannon tekijän aloilla. Lopputulos on, että erityisesti runsaan pääoman maissa työvoima kärsii ja pääoma hyötyy talouden avautumisesta, kun taas suojatuissa talouksissa työvoima hyötyy ainakin lyhyellä aikavälillä. (Väyrynen 1999, 24-25.)

Nostaessaan tuontihintoja protektionismi vaikuttaa eri tavalla eri aloihin. Karkeasti ilmaistuna protektionismi suosii niukkaa ja vahingoittaa runsasta tuotannon tekijää. Yksinkertaistaen voidaan vapaan kaupan ja protektionismin hyötyjen jakautuvan taulukossa esitetyllä tavalla (Väyrynen 1999, 25):

Kansainvälisen kaupan hyödyn jakautuminen.

Tuotannonala	Protektionismi	Liberalisaatio
Työvoimavaltainen	1. Pääoma hyötyy, työvoima kärsii	2. Työvoima hyötyy, pääoma kärsii
Pääomavaltainen	3. Työvoima hyötyy, pääoma kärsii	4. Pääoma hyötyy, työvoima kärsii

Taulukon ajatuksen voi kiteyttää seuraavaan väittämään: "Jos lähtökohdaksi otetaan talouden avautuminen ja vapautuminen, työ ja pääoma ovat vastakkain siten, että

pääomavaltaisilla aloilla vapaakauppaa kannattavat runsaan tuotannontekijän eli pääoman omistajat ja työvoimavaltaisilla aloilla työntekijät." Jos poliittiset liittoumat muotoutuisivat vapakaupan ja protektionismin hyötyjien mukaan voisi olettaa, että runsaan tuotannontekijän omistajat ja käyttäjät liittoutuvat keskenään ja niukan tuotannontekijän edustajat keskenään. Tämä johtaa olettamukseen, että politiikkaan muodostuu eräänlainen kaksipuoluejärjestelmä, jossa puolueet kannattavat vastaavasti joko vapaakauppaa tai protektionismia. Edelleen voidaan olettaa, että teollisuusmaissa pääoma kannattaa avautumista ja maatalous ja työntekijät protektionismia. (Väyrynen 1999, 26.)

Ricardo-Vinerin mallin mukaan monet tuotannontekijät ovat kiinnittyneet johonkin nimenomaiseen taloudelliseen toimintaan, joista niitä ei voida helposti irrottaa. Syynä voi olla se, että tuotannontekijät ovat sidottuja maantieteelliseen sijaintiin, tarjolla olevaan työvoimaan tai vaikka työvoiman erityisosaamiseen. Myös institutionaaliset esteet voivat lisätä tuotannontekijöiden spesifisyyttä ja rajoittaa niiden liikkuvuutta. Kun talous avautuu, on todennäköistä, että osa työvoimasta ja pääomasta siirtyy vientisektorille, mutta spesifiset osat niistä jäävät suljetulle sektorille, jolla voitot ja palkat laskevat suhteessa sekä vienti- että tuontituotteiden hintoihin. Vientisektorin liikkumattomien tuotannontekijöiden tuottavuus ja niiden saama hyöty kasvavat, kun taas vastaavat tekijät suljetulla sektorilla kärsivät. Johtopäätöksenä voidaan todeta, että globalisaatiosta liikkuvat tuotannontekijät hyötyvät globalisaatiosta enemmän kun paikallaan pysyvät tekijät. Kahtiajakautumisen syynä on se, että globalisaatio kytkee liikkuvat tuotannontekijät kansainväliseen toimintaan ja jättää spesifit tuotannontekijät kotimaiseen järjestelmään. Valtion merkitys heikkenee liikkuvien tuotannontekijöiden osalta, mutta jopa kasvaa liikkumattomien kohdalla, koska niitä joudutaan mobilisoimaan ja suojaamaan. Valtion tulisi vastata tilanteeseen joustavoittamalla rakenteitaan ja ottamalla itselleen ns. kilpailuvaltion luonnin eli pyrkiä mahdollisimman suotuisan pelikentän luomiseen yrityksille. (Väyrynen 1999, 28-29.)

Tuotannonalojen välisissä riidoissa korostuvat ensisijaisesti kansainvälisesti kilpailukykyisten ja kilpailukyvyttömien sektoreiden väliset suhteet ja niiden ongelmat. Niinpä kauppapoliittisten koalitioden voi olettaa muotoutuvan teollisuudenalojen pohjalta erottaen vienti- ja tuontiteollisuuden, mutta ylittävän toisaalta luokkarajat. Tällöin tietyn

alan työnantajilla ja ainakin ammattitaitoisella työvoimalla on yhteisiä intressejä vahvistaa sektorinsa asemaa. Tämä johtaa sektoripohjaiseen käsitykseen yhteiskunnan toimintatavasta. Toisaalta yhdellä talouden sektorilla on hyvinkin erilaisia toimijoita. Samalla alalla löytyy sekä kansainväliseen kilpailuun valmiita toimijoita että (usein) pienempiä yrityksiä, jotka eivät selviä vapaan kilpailun asettamista haasteista. Jos jollakin teollisuudenalalla on ennestään merkittäviä mittakaavaetuja, globaalistuminen korostaa niitä edelleen, koska pääsy yhä laajemmille markkinoille vahvistuu. Tämä taas voi luoda jännitteitä yhden sektorin sisällä kun suurten ja pienten yritysten väliset erot ja korostuvat. Teoria saa tukea OECD:n tilastoista, jotka osoittavat talouden kansainvälistymisen muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta suosivan suuria yksiköitä pieneten kustannuksella. Suurissa yksikössä saavutetaan kaupan avautuessa ja markkinoiden laajentuessa mittakaavaetuja, joista pienemmät yritykset eivät kokonsa vuoksi pääse osallisiksi. (Väyrynen 1999, 30-31.)

Edellä esitellyt mallit perustuvat olettamukseen, että taloudellisilla muutoksilla on paitsi yhteiskunnallisia seurauksia, myös poliittisia motiiveja. Toimijat valitsevat poliittisen linjansa - esimerkiksi protektionismin ja vapaakaupan välillä - oman vallan säilyttämisen perusteella. Siksi lopputulokset eivät ole johdettavissa ainoastaan taloudellisen rationaliteetin perusteella vaan myös poliittisilla motiivilla on merkittävä rooli. Toimijat saattavat esimerkiksi sektoripainotteisessa järjestelmässä valita ryhmäintressiensä vuoksi tietyn toimintalinjan, vaikka se tiedetään koko kansantalouden kannalta huonoksi vaihtoehdoksi. Toisin sanoen poliittisilla instituutioilla ja strategioilla on vaikutusta siihen, kuinka ulkoiset kansainväliset tulosvaikutukset välittyvät maiden sisäisiin suhteisiin. Väyrynen tiivistää mallien eron ulkoisten vaikutusten merkityksestä seuraavasti (1999, 32):

Yksinkertaisen mallin mukaan kansainvälinen taloudellinen muutos heijastuu suoraan taloudellisten toimijoiden etuihin ja preferensseihin ja siten vaikuttaa politiikan lopputuloksiin. Ulkoisilla muutoksilla on siten suoria sisäisiä taloudellisia vaikutuksia. Stolper-Samuelssonin malli tulee eräissä suhteissa lähelle tätä tulkintaa, vaikka tuokin toimijat mukaan kuvaan. Mallin mukaanhan toimijoiden etujen ja politiikan oletetaan jokseenkin suoraan heijastavan niiden hallitsemia voimavaroja, niiden runsautta tai niukkuutta. Monimutkaisemmassa mallissa oletetaan instituutioiden muokkaavan toimijoiden preferenssejä ja ratkaisuja poliittisiksi lopputulokseksi. Ricardo-Vinerin malli tulee lähemmäksi tällaista institutionaalista näkökulmaa, sillä sen tekemä ero spesifisten ja liikkuvien tuotannontekijöiden välillä oletettavasti heijastuu institutionaalisissa järjestelyissä. Näitä instituutioita voi olla kahdenlaisia: laajemmin yhteiskunnallisia ja spesifisemmin poliittisia.

Vaikka puolueet eivät periaateohjelmissaan ole voimakkaasti ottaneet kantaa globalisaation ylikansallisiin kysymyksiin, on globalisaatio kuitenkin läsnä sisäpoliittisissa kysymyksissä. Värynen on edellä esiteltyjen mallien avulla analysoinut suomalaista puoluekenttää ja niiden suhtautumista vapaakauppaan ja protektionismiin.

Suomessa metsä on ollut suhteellisen runsas tuotannon tekijä ja sen jalostamiseen on suunnattu huomattava osa maan niukoista pääomista. Stolper-Samuelsonin mallin mukaan metsänomistajien ja puunjalostusteollisuuden etujen mukaista on ollut ajaa vapaakauppaa, koska se on mahdollistanut pääsyn kansainvälisille markkinoille ja siten reaalityöjen kasvun niin pääoman ja metsänomistajien kuin alan työntekijöiden keskuudessa. Toisaalta ainakin maataloudessa ja rakennusteollisuudessa työvoima on ollut suhteellisesti runsaampaa ja intensiivisemmin käytettyä kuin pääoma. Tästä syystä niiden työllistävä vaikutus on ollut laskussa. Ricardo-Veinerin mallin pohjalta voidaan olettaa maatalouden ja rakennusteollisuuden kannattaneen protektionismia ja joutuneen vähentämään työvoimaa kansantalouden avautuessa kansainvälisille markkinoille. Tältä pohjalta voi kärjistäen väittää, että Suomen puoluekentässä ja poliittisissa koalitioissa on piirteitä kaksipuoluejärjestelmästä, jossa niukan pääoman kansallinen ja runsaan pääoman kansainvälinen suunta asettuvat vastakkain. (Värynen 1999, 62-64.) Lähtöolettamuksensa Värynen (1999, 65) esittää seuraavasti:

Yksittäisistä puolueista kokoomuksen voi olettaa suhtautuvan myönteisesti talouden integraatioon ja globaalistumiseen huolimatta siitä, että puolueella on oma maataloussiipensä, eikä se ole yhtä likeisissä suhteissa yrityksiin kuin eräät länsieurooppalaiset sisärpuolueensa. [...] Keskusta maaseudun edustajana on taas oletettavasti protektionistinen, joskin sen kytkeytyminen metsänomistajiin lisää paineita toimia myös vapaakaupan ja integraation puolesta. Suomessa vasemmistoliitto on ollut vahvimilla kotimarkkinoihin painottuneilla ja siten protektionistisilla aloilla, kuten rakennusalalla ja elintarviketeollisuudessa sekä kiinteistöalalla. Vastaava oletamus voidaan tehdä myös sosiaalidemokraateista, joskin heidän voimakkaat kansainväliset yhteytensä sekä yleispuolueluonteensa johtaa päättelemään, että myös vapaakaupalla on kannatusta puolueen piirissä. Tämä johtuu muun muassa siitä, että sosiaalidemokraattien asema keskeisten vientisektoreiden ammattiliitoissa on ollut ylivoimainen kommunisteihin verrattuna. Sitä paitsi protektionismia ja nationalismia kannattavat ammattitaidottomat työntekijät ovat poliittisesti kaikkein passiivisimpia. Siksi heidän näkemyksensä eivät täydellä painolla heijastu vasemmistopuolueiden kannanottoihin. [...] Edelleen voidaan olettaa, että keskustapuolue ja sosiaalidemokraatit ovat sisäisesti enemmän jakautuneita vapaakaupan ja protektionismin välisessä valinnassa kuin muut keskeiset puolueet, vapaakauppaa kannattava kokoomus ja protektionistinen vasemmistoliitto.

2.4.3 Puolueet tapaustutkimusten valossa

Ulkomaalaisomistuksesta ja Stora-Enson fuusiosta käytyjen eduskuntakeskustelujen analyysi antaa puolueiden asenteista vivahteikkaamman ja moninaisemman kuvan. Ulkomaalaisten oikeudesta omistaa suomalaisia yrityksiä ja kiinteistöjä käytiin eduskunnassa laaja keskustelu syksyllä 1992. Hallituksen esitysten taustalla oli ETA-sopimuksen toimeenpano, joka edellytti lainsäädännön harmonisoimista Euroopan unionin maissa. Koska esitykset koskivat muitakin kuin ETA-maiden yrityksiä, sisälsi se selvän globaalin ulottuvuuden. (Väyrynen 1999, 72.)

Eduskuntakeskustelun analyysin ehkä yllättävin tulos oli, että maaomistus sai eduskunnassa huomattavasti suuremman painoarvon kuin yritysten ulkomaalaisomistus. Erityisesti sosiaalidemokraattien kiinnostus yritysten ulkomaalaisomistuksen oli yllättävän vaatimatonta. Taustalla lienee paitsi sallivampi suhtautuminen kansainväliseen kapitalismiin niin myös esitysten konteksti. Lakiesitykset olivat seurausta eurooppalaisesta integraatiosta ja puolue oli kannattamassa Euroopan unioniin liittymistä. Jäsenyyttä pohjustavan esityksen kritiikki olisi tässä tilanteessa ollut ristiriitaista. Vasemmistoliitto sitä vastoin vastusti integraatiota, joten myös ulkomaalaisomistuksen kritisointi oli johdonmukaista. Puolueelle tyypilliselle kapitalismikritiikille ei täten ollut kontekstista johtuvia esteitä. Vihreät aktivoituivat enimmäkseen maanomistuksesta puhuttaessa, rantojen vapauttaminen nähtiin ennen kaikkea luonnonsuojelullisena kysymyksenä. Omistuksen vapauttamisen oletettiin lisäävän rantojen käyttöä ja siten luonnon kuormitusta. Vihreiden puheissa taloudellisia näkemyksiä ei juuri esitetty. (Väyrynen 1999, 74-77.)

Keskeinen jakolinja meni hallituksen ja opposition välillä, edellisten luonnollisesti kannattaen esitystä ja jälkimmäisten suhtautuessa siihen kriittisemmin. Muutama harva edustaja nosti esityksen merkittävimmän asian, yritystoiminnan globalisoitumisen, keskustelun tärkeimmäksi teemaksi ja toi järjestelmällisesti esille globalisaatioon liittyviä ongelmakohtia. Johtopäätöksenä voidaan todeta, ettei eduskunnassa vielä 1992 ollut selkeitä globalisaatiota vastustavien ja sitä puoltavien ryhmittymiä. Kysymys yritysten globalistumisesta jäi tässä vaiheessa vielä politiikan sivujuonteeksi. (Väyrynen 1999, 77-80.)

Vuonna 1998 tilanne oli jo varsin toinen. Tuolloin hallitus pyysi eduskunnan suostumusta Enson ja Storan yhdistämiseksi osakkeita vaihtamalla. Kumpaakaan yhtiötä ei siis myyty toiselle vaan ne sulautettiin yhteen. Kiivain väittely käytiin nyt hallituksessa istuvien sosiaalidemokraattien ja oppositiota johtavan keskustan välillä opposition ollessa jälleen kriittisempi osapuoli. Kun ottaa huomioon Ahon ja Lipposen hallitusten ohjelmat valtionyhtiöiden yksityistämisestä, voi väittelyn todeta olevan poliittisen aseman sävyttämää. Hallitusohjelmat osoittavat, että Ahon hallitus suhtautui yksityistämiseen jopa hieman varauksettomammin kuin Lipposen hallitus. Vasemmistoliitto oli jälleen aktiivinen kriitikko ja sen suunnalta kuultiin monia perusteellisia puheenvuoroja maailmantalouden globalisoitumisen seurauksista. Vihreiden rooli jäi varsin olemattomaksi, samoin RKP:n. (Väyrynen 1999, 84-86.)

Eduskuntakeskustelun syvin olemus nousee esiin globalisaatiota ja kansallista teollisuusstrategiaa sekä toisaalta investointeja ja työpaikkoja koskevissa puheenvuoroissa. Globalisaatiota ja kansallista teollisuusstrategiaa koskevat puheenvuorot antavat parhaan mahdollisuuden eritellä varsinkin sosiaalidemokraattien ja keskustan suhtautumista talouden kansainvälistymiseen. Puheenvuorojen lähempi tarkastelu osoittaa, että kumpaakaan puoluetta ei voi luokitella vain kansalliseksi tai kansainväliseksi puolueeksi. Toisin sanoen edellä esitetty lähtöolettaamus kaksipuoluejärjestelmän muotoutumisesta näyttäisi kumoutuvan, tai ainakin se sortuu liialliseen yksinkertaistamiseen. Molemmat linjat ovat esillä kummassakin puolueessa, mutta keskustassa kansallinen perspektiivi on hivenen voimakkaampi. (Väyrynen 1999, 89-90)

Sosialidemokraatit voidaan eduskuntakeskustelun perusteella jakaa viiteen koulukuntaan sen mukaan, miten he perustelivat kantaansa Storan ja Enson fuusioon (Väyrynen 1999, 90-92): *Markkinaideologit* hyväksyvät lähtökohdaksi sen, että myös valtionyritysten omistuspohja ratkaistaan liiketaloudellisin perustein. Ajatellaan, että valtio saa hyötynsä markkinoiden kautta, kun yritysten tulos paranee ja investoinnit lisääntyvät. Valtion rooliksi jää siten yritysten markkina-aseman tukeminen. Jos fuusio on tästä näkökulmasta tarpeen, se toteutukoon. *Poliittiset vastuunkantajat* antavat kyllä tukensa hallituksen esitykselle, mutta tekevät sen lievällä varauksella. Vastuunkantajat katsovat, että valtion tulee edelleen käyttää äänivaltaansa yhtiön kehittämisessä. Näkemys on lähellä sitä, mitä *kansallisen teollisuusstrategian* puolestapuhujat ajavat takaa. Heille on keskeistä riittävän

suomalaisen omistusosuuden säilyttäminen. Ulkomainen omistus ja siirtyminen osaksi monikansallista yhtiötä nähdään epävakauden lähteinä. *Ammattiyhdistysrealistit* tunnustavat talouden lainalaisuudet. He lähtevät ajatuksesta, että kansainvälisesti kilpailukykyinen yritys on työntekijän kannalta paras ratkaisu. Valtion tehtäväksi jää löytää paras tapa sopeutua kehitykseen ja sitä kautta turvata työntekijöiden asema. Siksi ratkaisut valtionyhtiöiden omistuksesta on tehtävä puhtaasti liiketaloudelliselta pohjalta. Jos fuusio on yrityksen kilpailukyvyn kannalta paras vaihtoehto, on se sitä myös työntekijän kannalta. Tätä voidaan kutsua yrityskohtaiseksi samaistumiseksi. Yrityksen johdon ja ay-liikkeen näkemykset alkavat arvioida yhtiön menestymistä samoilla kriteereillä. *Populistit* kritisoivat talouden globalisoitumista hyvin mustavalkoisesti. Kielikuvissa korostuu vahva isänmaallisuus.

Keskustan eduskuntaryhmässä perustelut olivat vielä samankaltaisempia ja kansallisen teollisuusstrategian korostus sai eniten painoarvoa. Metsäteollisuuden globaalit uudelleenjärjestelyt tunnustettiin tarpeellisiksi, mutta samalla kannettiin huolta valtion roolin ja suomalaisen omistuspohjan heikkenemisestä. Myös keskustan puoluekokous oli samoihin aikoihin ilmaissut huolensa suomalaisen omistuksen säilyttämisestä strategisesti tärkeillä aloilla. Edustajien joukosta löytyi kuitenkin myös niitä, jotka korostivat markkinoiden lakeja. Populistit käyttivät tunteikkaita puheita rahan isänmaallisuuden häviämisestä. (Väyrynen 1999, 93-94.)

Koko keskustelun punaisena lankana oli valtion ja markkinoiden suhteet globalisoituvassa taloudessa. *Markkinamekanismin kannattajat* uskoivat markkinoiden paremmin allokoivan voimavaroja ja toimivan siksi tehokkaammin kuin valtiollisen omistuksen. Pienen maan yritysten on voitava osallistua kilpailuun ilman rajoitteita ja pystyttävä laajentumaan ulkomaille. Siksi politiikan roolin on oltava minimaalinen. Markkinoiden globalistuminen tunnustettiin tosiasiaksi myös *kansallisen strategian* kannattajien keskuudessa. Globaali talous on heille tosiasia, joka vain täytyy hyväksyä. Tässä ryhmässä voidaan nähdä kaksi eri ryhmää. Erot löytyvät niistä strategioista, joilla vallitsevaan - ehkä hieman epämiellyttäväänkin - tilanteeseen reagoidaan. *Sopeutujat* lähtevät siitä, että kansainvälisen talouden kehitystä ei voida muuttaa (kansallisilla) poliittisilla päätöksillä. Kotimaisten yritysten on sopeuduttava tähän kilpailuun ja tätä sopeutumista politiikka voi tukea. *Kotimaisen omistuksen korostajat* uskovat sen ja

kansallisen teollisuusstrategian takaavan, että monikansalliset yritykset pysyvät Suomessa ja sijoittavat tänne. Poliitiikalta odotetaan näin hivenen enemmän. (Väyrynen 1999, 95-97.)

Keskeisistä puolueista kokoomus voidaan laskea markkinamekanismin kannattajiin, vaikkei se eduskuntakeskustelussa tuonut kantaansa kovin kuuluvasti esille. Ryhmänjohtajan toteamus, että "valtion tehtävänä on sen kansalaisten turvallisuus ja hyvinvointi, ei omistaa ravintoloita tai teollisuusyrityksiä" kertoo kuitenkin olennaisen. Poliitiikkaa ei markkinoille juuri kaivata. Keskusta hyväksyy markkinoiden lait pitkin hampain. Globalisaatio hyväksytään, mutta talouden keskeisillä sektoreilla, energia- ja elintarviketeollisuudessa, sille etsitään kansallista vastavoimaa. Tämä vastavoima löytyy lähinnä kotimaisen omistusosuuksien säilyttämisestä ja valtion harjoittamasta politiikasta näillä avainsektoreilla. Varsinaisia markkinamekanismien puolestapuhujia ei sosiaalidemokraateista löydy, mutta sopeutujia kylläkin. Sekä "vastuunkantajat" että "ammattiyhdistysrealistit" asettavat markkinat ja kilpailukyvyn etusijalle taloudellisen toiminnan ohjaamisessa. Valtiovallan rooliksi jää yritystoiminnan edistäminen ja poliittinen sopeuttaminen maailmanmarkkinoihin. Valtion rooli on vähemmän itseisarvollinen ja enemmän välineellinen. Valtion välineellinen tai käytännöllinen rooli on läsnä vasemmistolaistenkin keskuudessa, mutta valtion omistuksella on edelleen myös itseisarvoa. Valtion kykyyn ohjata markkinoita uskotaan enemmän kuin muissa puolueissa. Yritysten toiminnassakin painottuvat enemmän alueelliset ja sosiaaliset tehtävät. Valtio-omisteiset yritykset koetaan osaksi "kansallisomaisuutta". Vasemmiston ohella myös keskustan piirissä annetaan valtion omistukselle kansallisomaisuuden arvo. Väyrysen (1999, 97-98) johtopäätös keskustelun analyysistä tiivistää jakolinjan siihen, minkälaisen roolin valtio saa globalisoituvassa maailmantaloudessa:

Suhtautumista globalisaatioon näyttää suomalaisessa puoluekentässä säätelevän paljolti valinta valtion ja markkinoiden välillä. Vasemmistoliitto ja keskusta ovat suhteellisesti ottaen valtiokeskeisiä, kun taas kokoomus ja nuorsuomalaiset uskovat markkinoihin ja vihreät kokevat koko jaon epärelevanttina tai epämukavana. Sosiaalidemokraatit pyrkivät yhdistämään valtion ja markkinat, mutta painottavat valinnan edessä keskustaa enemmän markkinoiden suuntaan. [...] Toinen poliittinen jakolinja koskee tavoitteita, joiden osalta voidaan tehdä jako kilpailukyvyn ja alueellis-sosiaalisten tavoitteiden välillä. Kokoomus ja sosiaalidemokraatit asettavat kilpailukyvyn ensisijaiseksi päämääräksi. Sosiaalidemokraatit tosin varauksellisemmin kuin kokoomus. Toisaalta keskusta, vasemmistoliitto ja vihreät painottavat suhteellisesti enemmän aluepolitiikkaa,

työllisyyttä ja ympäristöä talouspolitiikan olennaisina tavoitteina. Kaikilta osin tämä ei ole vierasta sosiaalidemokraateillekaan, mutta heidän mielestään näiden tavoitteiden saavuttaminen edellyttää kuitenkin kilpailukyistä tuotantoa. Tässä mielessä kilpailukyky on väline, ei tavoite.

3 TEOREETTINEN VIITEKEHYS

3.1 Vapaakauppa

3.1.1 Vapaakaupan ajatus

Keskeinen jännite globalisaatiokeskustelussa kulkee kaupan vapauden ja protektionismin välissä. Vaikka vapaakauppa ja protektionismi usein näyttäytyvät toisensa poissulkevilta vaihtoehdoilta, on todellisuus paljon kirjavampaa. Esimerkiksi kaupan vapauttamista ylikansallisissa neuvotteluissa ajanut Yhdysvallat tukeutuu protektionismiin, kun se rajoittaa tekstiilien tuontia eri maista (Harisalo & Miettinen 2000, 104). Täysin liberaali valtio, joka harjoittaisi puhdasta vapaakauppaa, on teoreettinen abstraktio, jolle ei tällä hetkellä löydy vastinetta todellisuudesta. Tämä teoreettisen idean ja reaalimaailman välillä vallitseva ristiriitaisuus on hyvä pitää mielessä, vaikka vapaakauppa ja protektionismi esitetäänkin yleensä toisilleen vaihtoehtoisina malleina. Vapaakaupan ja protektionismin väliin jääviä teoreettisia malleja voidaan havainnollistaa seuraavalla tuonnin ja viennin rajoittamiseen tai vapauteen perustuvalla nelikentällä. (Harisalo & Miettinen 2000, 51.)

Kaupan vapautta kuvaava nelikenttä.

	Tuonti	Vapaa	Rajoitettu
Vienti			
Vapaa		Liberalistinen valtio	Tuontia rajoittava valtio
Rajoitettu		Vientiä rajoittava valtio	Omavaraistalous

Liberalistinen valtio sallii vapaa tuonnin ja viennin ja suhtautuu samalla tavoin koti- ja ulkomaisiin yrityksiin, kaupan säännöt kohtelevat kaikkia osapuolia tasapuolisesti. Mutta kuten todettu, jää liberalistinen valtio tällä hetkellä teoreettiseksi abstraktioksi. *Tuontia rajoittava valtio* sallii kyllä omien tuotteiden, palveluiden jne. viennin, mutta asettaa rajoituksia tuonnille. Huomattava osa valtioista lasketaan kuuluvaksi tähän joukkoon, mm.

Suomi ennen Euroopan unioniin liittymistä. *Vientiä rajoittavaa valtiota* voidaan pitää edellisen vastaparina. Se sallii kyllä tuonnin, mutta asettaa rajoituksia oman maansa viennille. Esimerkiksi jotkut täysin köyhät maat, joilla ei ole mainittavaa vientiä, sallivat kuitenkin tuonnin, jotta kotimainen kulutustarve voitaisiin edes osittain tyydyttää. Nelikentän viimeisestä lohkoista, *omavaraistaloudesta*, voidaan esimerkiksi nostaa Pohjois-Korea, joka pyrkii selviytymään kulutuksestaan omin neuvoin, suljetussa systeemissä. (Harisalo & Miettinen 2000, 51.)

Täysin vapaassa kaupassa ajatusten, ihmisten, hyödykkeiden ja pääoman liike on rajoittamatonta. Kaupan säännöt kohtelevat tasapuolisesti niin koti kuin ulkomaisia yrityksiä, jolloin myyjä voi tarjota tuotteitaan ostettavaksi mahdollisimman vapaasti ja ostajalle jää mahdollisuus päättää ostaako tuotetta vai ei. Tällöin kenellä tahansa tietyt ehdot täyttävällä yrityksellä on oikeus ryhtyä tuottajaksi ja myyjäksi ja ostajalla on vastaavasti oikeus valita mieleisensä myyjä. Pelkistettynä kauppa on riippuvainen ainoastaan myyjän ja ostajan arvostuksista ja tuotteen hinta määräytyy vapailla markkinoilla kysynnän ja tarjonnan lakien puitteissa. (Harisalo & Miettinen 2000, 50.) Kansainvälisesti vapaa kauppa tarkoittaa tilannetta, jossa eri maiden tuottajat voivat kilpailla kotimaisten tuottajien rinnalla kutakuinkin samoilla säännöillä. Yhtäläiset säännöt koskevat sekä markkinoille pääsyä että niillä toimintaa. Toimijoiden tasavertaisuus on keskeisimpiä sääntelyn taustalla vaikuttavia periaatteita. Toimijoiden ja toiminnan vapaus ei tarkoita sääntelemätöntä tilaa, vaan säädösten neutraalisuutta suhteessa toimijoiden taustoihin kuten kotimaahan. Toimiakseen vapaa kauppa edellyttää hallitusten asettamaa sääntelyä, sillä muutoin taloutta hallitsee tasapuolisen kohtelun sijaan anarkia, anastus ja voimakkaamman etu. Olennainen kysymys kuuluukin, miten luoda koko yhteiskuntaa hyödyttävä yhteys valtion ja markkinoiden välillä. (Harisalo & Miettinen 2000, 29-33.)

Ajatus kansainvälisen vapaan kaupan hyödyllisyydestä nojaa pitkälti *suhteellisen edun teoriaan*. Adam Smith kirjoitti aikanaan, että yrityksillä on taipumus erikoistua ollakseen tehokkaita ja kannattavia. Ja jotta vapaasta kaupasta saataisiin kaikki hyöty irti, tulisi kansakuntien erikoistua olosuhteittensa, resurssiensa ja henkisten taipumustensa mukaan. Myöhemmin vuonna 1817 David Ricardo esitti teoksessaan *The Principles of Political Economy and Taxation* tieteelliset lisäperustelut Smithin esittämille hypoteeseille. Hän

osoitti suhteellisen edun teoriallaan, että vapaa kansainvälinen kauppa on todennäköisesti hyödyllistä kaikille osapuolille. Teoriaa pidetään edelleen yhtenä keskeisenä kansainvälisen taloustieteen oivalluksista ja se vaikuttaa vahvasti vapaan kaupan ideologian taustalla. Suhteellisen edun teoria voidaan kiteyttää seuraavaan väittämään: "Kansainvälisen kaupan perustana ovat erilaisten hyödykkeiden tuotannon suhteelliset kustannukset (edut). Siksi kansakunnat erikoistuvat tuottamaan sellaisia hyödykkeitä, joiden tuotannon kustannukset ovat suhteellisesti alhaisemmat kuin muissa maissa." Teoria voi toteutua vain vapaassa kaupassa, sillä kaupan rajoittaminen ohjaa valtioita tuottamaan sellaisia hyödykkeitä, jossa niillä ei ole suhteellista etua. (Harisalo & Miettinen 2000, 52-53.) Ricardon teoria ja sen myöhemmät kehitelmät on vain yksi kansainvälistä työnjakoa puolustavista argumenteista, mutta näistä kaikkein tunnetuin ja perustavanlaatuisin. Samaa johtopäätöstä voidaan perustella esimerkiksi toteamalla, että kaikkia hyödykkeitä ei mitenkään voida valmistaa kaikkialla, joten tuotantomahdollisuuksissa on suhteellisen edun lisäksi absoluuttisia eroja. Jos tietyssä maassa on kysyntää kullalle, mutta ei itse metallia, on kultaa tuotava ulkomailta. Jokainen maa tuo siltä puuttuva hyödykkeitä ja vastaavasti vie oma absoluuttisen edun tuotteitaan. (Reinikainen 2001, 51-52.)

Suhteellisen edun teoriaa tarkastelemalla päästään keskeisten *klassisen kansantaloustieteen teesien* äärelle. Klassisissa teeseissä oletetaan, että "yleinen tuottavuus ja palkkaero eivät estä kauppaa, vaan avainasemassa ovat suhteelliset tuotantomahdollisuuksien erot. Jokainen maa voi löytää omia suhteellisen edun alojaan". Toinen perustavanlaatuinen oletama koskee ns. nollasummapelin kiistämistä: "Klassisen teorian mukaan yhden maan saama hyöty ei merkitse toisen osapuolen riistämistä. Kaikki maat voivat hyötyä yhtä aikaa, kun erikoistuminen parantaa resurssien tuottavuutta ja lisää maailman kokonaistuotantoa." Molemmissa väittämässä kansainvälistä työnjakoa ja sen myötä vapaata kauppaa perustellaan sillä, että kaikki maat pääsevät osallisiksi työnjaon tuottamasta vauraudesta. (Reinikainen 2001, 55.)

Kansainvälisen työnjaon klassinen teoria on ollut osana klassista kansantaloustiedettä, joka on merkittävästi vaikuttanut talouden liberalisoinnin läpimurtoon. Tältä pohjalta käynnistyi asteittainen kehitys kohti liberaalia ulkomaankaupan järjestelmää. Vaikka klassinen teoria on arvokas, jättää se edelleen monia kysymyksiä avoimeksi. Se ei

esimerkiksi osoita, miten pitkälle erikoistumisen tiellä kannattaa kulkea. Klassinen teoria lähtee tietystä alkutilanteesta ja näyttää suunnan kehitykselle, mutta ei osoita, miten pitkälle erikoistumisessa ja vaihdannassa tulisi mennä. Teoriaan sisältyy outo johtopäätös, että mitä korkeampi erikoistumisaste, sitä täydellisemmin kansainvälisen työnjaon edut tulevat esiin. Klassisen teorian pohjalta myöhemmin kehittynyt *uusklassinen teoria* hylkää ajatuksen maksimaalisesta erikoistumisesta. Tilalle haetaan optimia, joka sijoittuu jonkin protektionismin ja täydellisen erikoistumisen välimaastoon. Toinen klassisen teorian heikkous liittyy työnjakoon sopeutumiseen. Teoria ei anna kuvaa siitä, miten yksittäinen maa pääsee osalliseksi kansainvälisen työnjaon eduista. Kysymys etujen ristiriidasta ja mahdollisista väliinpuotoajista ikään kuin sivuutetaan. Nykyaikainen ulkomaankaupan teoria täsmentyikin vasta kansantaloustieteen uusklassisessa kehitysvaiheessa (1870-1929), jolloin myös kysymykset erikoistumisen optimista ja etujen ristiriidasta otetaan lähempään tarkasteluun. (Reinikainen 2001, 57,61-63.)

3.1.2 Erikoistumisen hyödyt

Reinikainen (2001, 58) toteaa, ettei kansainväliseen työnjakoon osallistumisen hyödyllisyys ole mitattavissa, sillä ajan kuluessa talouksien perusedellytykset ovat lukuisin eri tavoin muuttuneet. Ei voida sanoa, miltä maailma näyttäisi toisenlaisten taloussuhteiden vallitessa. Hän väittää kuitenkin, että on olemassa osittaista historialliseen tarkasteluun nojaavaa evidenssiä, että taloudellinen kasvu olisi ollut nopeinta maissa, jotka ovat rohkeimmin osallistuneet liberaalin järjestelmän työnjakoon. Erityisesti maailmansotien välisen ja jälkeisen ajan vertailu antaa tukea väitteelle, että työnjaon syveneminen edistää taloudellista kehitystä.

Talouden kasvun vertailu avoimissa ja suljetuissa kehitys- ja teollisuusmaissa kertoo talouden avaamisen tuovan mukanaan voimakkaamman taloudellisen kasvun. Kun taloudeltaan avoimissa kehitysmaissa talous kasvoi 4,5 prosenttia vuodessa, jäi luku suljetuissa kehitysmaissa vain 0,7 prosenttiin. Vastaavasti keskimääräistä avoimemmissa kehittyneissä teollisuusmaissa kasvu oli 2,3 prosentin luokkaa kun se suljetuissa kehittyneissä maissa jäi 0,7 prosenttiin. Näiden tilastojen valossa kaupan vapauttamisella näyttäisi olevan positiivinen vaikutus taloudelliseen kasvuun. (Harisalo & Miettinen 2000,

56.) Väyrynen (1998, 168-169) toteaa, ettei globalisaation roolia köyhyyteen ole helppo mitata, mutta lähestyy kysymystä tarkastelemalla YK:n kehitysohjelman UNDP:n inhimillisen kehityksen indeksin tilastoja. Myös UNDP:n tilastoja arvioimalla voidaan päätellä, että mitä avoimempi maan talous on ollut kansainvälisille pääoma- ja tavaravirroille, sitä suurempi on inhimillisen kehityksen indikaattori ja päinvastoin. Toisin sanoen talouden avoimuus on tuonut ihmisille paremmat elinolosuhteet kuin maailmantalouden ulkopuolelle jääminen. Väyrynen kuitenkin muistuttaa, ettei maailmanmarkkinoihin integroituminen on välttämätön mutta ei välttämättä riittävä edellytys taloudelliselle ja sosiaaliselle edistykselle.

Erikoistumisen hyötyjä voidaan historiallisen ja tilastollisen tarkastelun ohella arvioida teorioita mallintamalla. Suhteellisen edun teorian uusklassisen taloustieteen olettamien pohjalta voidaan tehdä mm. seuraavat johtopäätökset erikoistumisen hyödyllisyydestä (Reinikainen 2001, 68):

1. On voitu osoittaa, että ulkoihin hintoihin sopeutuminen kannattaa. Vaikka X alalla syntyy epäsuotavia vaikutuksia, painaa erikoistumisen ja kaupan osallistumisen reaalitylovaikutus lopulta enemmän.
2. Malli ei esitä jonkin erityisen maan tilannetta vaan antaa yleisen kuvan asiasta. Kaikki maat voivat hyötyä [...] , kun oikeansuuntainen erikoistuminen lisää maailman tuotantoa.
3. Nähdään, että erikoistumisessa ei ole syytä mennä äärimmäisyyksiin, vaan on olemassa erikoistumisen optimi.

Uusklassinen teoria jatkaa klassisen teorian työnjako-optimismia hieman tarkennetulla väittämällä. Kaikille automaattisesti lankeavan hyödyn sijaan korostetaan *transformaatiokyvyn* merkitystä, josta nyt tulee vapaakaupasta hyötymisen edellytys. Tunnustetaan, että kaikki talouden toimijat eivät välittömästi hyödy kaupan vapauttamisesta, mutta samalla korostetaan, että hyötyjien etu on tarpeeksi suuri kompensoimaan häviäjien tappion. Vapaan kaupan mahdolliset väliinputoajat löytyvät näin ajatellen niistä maista, jotka eivät kykene luomaan uutta tuotantoa kaupan vapauttamisen myötä suhteellisen etunsa menettäneille aloille. Kysymys kompensatiosta oli Suomessa ajankohtainen EU-jäsenyyden yhteydessä, kun yhteiseen

maatalouspolitiikkaan osallistuminen näytti vakavasti uhkaavan maataloussektorin kilpailukykyä. Tätä vaikutusta yritettiin pehmentää tukipakettien avulla. Reinikainen toteaa, että tukipakettien myöntäminen oli tuossa tilanteessa perusteltua. Heikkojen alojen sopeutumista voidaan tukea kompensaation hengessä, jolloin taloudellisen tehokkuusvertailun rinnalle tuodaan laajempi 'good society' -ideaaliin perustuva ajattelu. Kompensaatiossa ei kuitenkaan saa mennä liian pitkälle, jotta talouden uudistumiskykyä ei sammuteta. (Reinikainen 2001, 70-74.)

Tutkijoiden näkemykset markkinoiden liberalisoinnin vaikutuksista eroavat huomattavasti toisistaan. Tässä yhteydessä oleellista ei ole lopullisen vastauksen antaminen tai kannan ottaminen vaan viitekehyksen luominen niille näkemyksille, joita politiikassa esitetään vapaan kaupan hyödyllisyydestä. Jo tämä lyhyt katsaus osoittaa, että kaupan vapauttamisen hyötyjä voidaan perustella mm. historiallisin ja tilastollisin argumentein sekä taloustieteen teoriaan nojaten. Useimmat taloustieteilijät ja poliittiset toimijat puolustavat vapaakauppaa juuri sen mukanaan tuomilla taloudellisilla eduilla. Rowley (1997, 47) sen sijaan katsoo, että vapaakauppa tarvitsee taloudellisten argumenttien lisäksi moraalisen perustan, joka löytyy vapauden puolustamisesta. Vapauden puolustamiseen liittyy moraalisia kannanottoja oikeuksista velvollisuuksista sekä yhteiskunnan ja valtion suhteesta. Vapaata kauppaa ja kapitalistista järjestelmää tulisi siten puolustaa vapauden aatteella itsellään, ei niinkään sen tuomilla eduilla.

3.1.3 Vapaakaupan muut argumentit

Vaikka kansainvälisen työnjaon tuoma taloudellinen kasvu on vapaan kaupan keskeisin argumentti, löytyy kaupan liberalisoinnille monia muita perusteluita. Niistä tärkeimmät ansaitsevat lyhyen esittelyn.

Kuluttajille vapaa kauppa tarjoaa laajemman valikoiman ja edullisempia tuotteita. Kun tarjolla on entistä edullisempia hyödykkeitä, säästyy rahaa muuhun kulutukseen. Mikäli kuluttajan vapautta rajoitetaan keinotekoisesti tulleilla, on kuluttajien supistettava omaa tuotantoaan. Kuluttajien vapaaseen valintaan nojaava ostokäyttäytyminen taas kannustaa yrityksiä entistä tehokkaampaan tuotantoon ja toiminnan kehittämiseen. Tuotannon

tehostaminen puolestaan jälleen laskee hintoja, jolloin kuluttajille jää yhtä enemmän varaa muuhun kulutukseen. (Harisalo & Miettinen 2000, 56.) *Yrityksille* vapaa kauppa antaa mahdollisuuden tehostaa tuotantoaan markkinoiden laajentuessa. Kilpailu kannustaa yritysjohtoa oppimaan uusia tapoja pärjätä avoimilla markkinoilla selviytymiseksi. Vapaa kauppa tarjoaa tilaisuuden siirtää innovaatioita ja osaamista maasta toiseen, ulkomaille viedään kotimaista osaamista ja vastaavasti ulkomaista osaamista siirtyy kotimaahan. Vapaa kauppa korostaa yrityksen omia osaamisen edellytyksiä, yrityksen on kyettävä ennustamaan kehityksen suunta ja panostettava osaamiseen ja innovatiivisuuteen. Kaupan rajoittamisen uskotaan heikentävän kilpailun mukanaan tuomia dynaamisuuden ja uudistumisen vaatimuksia ja antavan sijaa tehottomuudelle. Valtio, joka suojelee yrityksiä kilpailulta tekee yrityksille karhunpalveluksen heikentämällä niiden kilpailukykyä pitkällä tähtäimellä. Valtion rooliksi sopiikin yrityksille suotuisan toimintaympäristön luominen mm. verotuksen ja koulutuksen avulla. (Harisalo & Miettinen 200, 57.)

Vapaan kaupan kannattajat katsovat, että kaupan esteiden poistaminen luo *uusia työpaikkoja*. Tilanne on selvin, mikäli tuotteista ainakin osa on sellaisia, joita kotimaiset yritykset eivät ole valmistaneet. Tällöin ulkomaiset yrittäjät tuovat maahan täysin uusia työpaikkoja. Jos ulkomaiset yrittäjät joutuvat kilpailemaan paikallisten toimijoiden kanssa, elvyttää kilpailu kysyntää ja hyödyntää niin koti- kuin ulkomaisia yrityksiä. Vain silloin kun ulkomaiset yrittäjät ovat niin kilpailukykyisiä, että ne syrjäyttävät entiset kotimaiset yritykset, menetetään työpaikkoja. Tässäkin tilanteessa yleinen taloudellinen kehitys korjaa tilannetta pitkällä aikavälillä. Kun kuluttajat saavat tuotteet entistä halvemmalla, säästyy rahaa muuhun kulutukseen, mikä puolestaan lisää kulutusta ja luo uusia korvaavia työpaikkoja. (Harisalo & Miettinen 2000, 59.)

3.2 Protektionismi

3.2.1 Protektionismin ajatus

Protektionismi voidaan ymmärtää opiksi politiikan ensisijaisuudesta talouteen nähden. Poliitiikan tehtävänä on ohjata ja valvoa talouden kehitystä ja suojella yhteiskuntaa taloudellisilta voimilta, sillä markkinat eivät itse kykene korjaamaan aiheuttamiaan

ongelmia. Vailla ohjausta toimivat markkinat muodostavat monia uhkia poliittisesti tuotetuille hyödyille kuten työolosuhteille, kuluttajansuojalle, hyvinvointipalveluille ja ympäristönsuojelulle. (Harisalo & Miettinen 2000, 77-78.)

Vaikka uusklassinen vapaan kaupan argumentti on vahva, esiintyy samalla monenlaisia protektionistisia pyrkimyksiä ja erityisesti kotimaisen tuotannon suojeleminen on edelleen käytännön kauppapolitiikan todellisuutta. Protektionismi voi rajoittaa vapaan talouden toteutumista monin tavoin. Perinteisesti protektionismi liitetään tuontitulleihin, mutta suojeleminen voidaan ymmärtää laajemmin, jolloin "suojeleminen on kaikki talouspoliittinen vaikuttaminen, joka rajoittaa hintojen ja yleensä markkinoiden kansainvälistymistä ja estää ulkomaankaupan optimin toteutumista". Tullien ohessa käytössä ovat mm. tuontikiintiöt, valuuttasäännöstely, kotimaisen tuotannon tukipalkkiot ja vaatimukset viennin rajoittamisesta, mutta suojeleminen voidaan harjoittaa myös valuuttakurssien avulla. Kun tullisuojeleminen on viimeisten vuosien aikana alentunut, ovat tullin ulkopuoliset kaupanesteet (*non-tariff barriers, NTB*) saaneet osakseen kasvavaa huomiota. Poliittiset keinot suojeleminen harjoittamiseksi ovat varsin moninaiset. Tuontia voidaan pyrkiä rajoittamaan tiukoilla terveys- ja turvallisuusnormeilla, julkinen sektori voi harjoittaa diskriminoivaa hankintapolitiikkaa tai tietoisesti hankaloittaa tullausta. (Reinikainen 2001, 135-136.)

Protektionismia käsitellään kansainvälisen talouden tutkimuksessa useimmiten kriittiseen sävyyn, keskittymällä protektionististen argumenttien kumoamiseen tai protektionistisen politiikan oletettuihin negatiivisiin taloudellisiin seuraamuksiin. Tämä selittyy sillä, että nykyisen ulkomaankaupan taustalla vaikuttaa vahvasti uusklassinen talousteoria, joka nojaa ajatukseen vapaan kaupan ja kansainvälisen työnjaon siunauksellisuudesta. Mutta jotta protektionismi voisi tarjota peilauspinnan vapaan kaupan idealle ja argumentaatiolle, on protektionististen teorioiden kumoamisen sijaan pyrittävä ensin esittämään protektionismia tukevat argumentit ja ajatusmallit. Dialogin lisäämiseksi voidaan katsoa, millä perusteilla vapaa kauppa pyrkii kumoamaan protektionismin mahdolliset hyödyt tai millä perusteilla protektionismi haastaa vapaakaupan.

Reinikainen pyrkii tämänkaltaiseen 'ulkokohtaiseen ymmärtämiseen' lähtemällä liikkeelle ajatuksesta, että "suojeleminen politiikalla on aina tiettyjä kustannuksia, mutta siihen liittyy

toisaalta myös odotettuja hyötyjä". Tällöin suojelun harjoittaminen osoittaa, että sen hyödyt painavat päätöksentekijöiden mielessä enemmän kuin kustannukset. Teorian näkökulmasta suojelun mahdollinen järkevyyks perustuu siihen, että "vapaakauppa-argumentti ei ole täysin kategorinen imperatiivi, vaan ennemminkin ns. ehdollinen väittäjä". Tämä tarkoittaa, että vapaan kaupan argumentti pitää paikkaansa vain omien edellytystensä puitteissa. Eli jos tavoitteet siirtyvät vapaaseen kauppaan liitettyjen taloudellisten tavoitteiden ulkopuolelle, voivat myös keinot muuttua. Kun asiaa lähestytään tästä näkökulmasta, tarjoaa uusklassinen vapaakauppa-argumentti seuraavat potentiaaliset kiinnkohdat perinteisen - tulleihin ja kiintiöihin perustuvan - suojelupolitiikan selittämiseksi (Reinikainen 2001, 136-137):

1. Teoria painottaa vain taloudellista tehokkuutta. Jos muiden, siis ei-taloudellisten tavoitteiden, painoarvo on huomattava, voi suojelu olla perusteltua.
2. Optimiin pääseminen on mahdollista vain, jos talous sopeutuu kitkattomasti. Heikon transformaatiokyvyn omaava talous voi hyötyä enemmän suojelusta kuin vapaakaupasta.
3. Uusklassinen teoria on perusmuodossaan staattista eikä se siis käsittele ajassa tapahtuvia kehitykseen liittyviä dynaamisia hyötyjä. Niiden tavoittelu saattaa edellyttää vapaakaupasta pidättymistä.
4. Teoriassa käsitellään gains from trade -ongelmaa kokonaisvaltaisesti, kompensatioperiaatteen hengessä. Tällöin vaille huomiota jäävät talouden sisäiset jännitteet voivat estää vapaakaupapolitiikan omaksumisen.

Vapaakaupan tavoitteet liittyvät tiukasti talouteen korostaessaan resurssien käytön tehokkuutta ja kaupan optimointia, jolloin suojelu nähdään ensi sijassa tietynä menetyksenä suhteessa taloudellisiin tavoitteisiin. Tehokkuusmenetysten vastapainona voi kuitenkin olla toisenlaisia hyötyjä, kuten vaikka *omavaraisuus ja sitä kautta saatava turvallisuus*. Maatalouspolitiikan suojaamista perustellaan usein juuri turvallisuudella, sillä oma tuotanto tarjoaa mahdollisuuden säilyttää elintarviketuotanto lähes ennallaan myös kriisiolosuhteissa. Oman maatalouden suojelu johtaa todennäköisesti hieman alemmaa reaalitulon, mutta vastikkeeksi saadaan suurempi kriisinsietokyky. Se, kumpi näistä katsotaan tärkeämmäksi, riippuu päätöksentekijöiden harkinnasta. Vaikka suojelua

korostava politiikka vähentäisikin reaalityloja, ei tällaista politiikka kuitenkaan voin todistaa "väääräksi" taloustieteellisin perustein. Vastaavaa logiikkaa voidaan maatalouden lisäksi harjoittaa esimerkiksi energiantuotannon tai maanpuolustuksen kannalta tärkeillä aloilla. Suomi on törmännyt turvallisuusargumenttiin pyrkiessään viemään jäänmurtaajia Yhdysvaltoihin, joka on halunnut säilyttää alan kotimaisen tuotannon ja kriisivalmiuden nimissä rajoittanut alan tuontia. Taloustiede on pyrkinyt vastaamaan turvallisuusargumenttiin väittämällä, että syvempi talouden integraatio itse asiassa vähentää konfliktien mahdollisuutta. Tämänkaltainen ajattelu on ollut vahvasti esillä Euroopan unionin syntyprosessissa. On ajateltu, että voimakas taloudellinen integraatio sitoo maat yhteen niin tiiviisti, etteivät ne voi joutua sotaan keskenään. (Reinikainen 2001, 137-138; Pekkarinen & Sutela, 2000, 162.) Jotkut taas katsovat, että sodan aikana tarvittavien hyödykkeiden hankkiminen ennalta rauhan aikana ja varastoiminen tulevat useissa tapauksissa halvemmaksi kuin oman tuotannon ylläpitäminen suojatullein. (Rowley 1997, 51.)

Heikon transformaatiokyvyn omaava talous voi ryhtyä *defensiiviseen suojeluun* jos kansainväliseen kilpailuun ja työnjakoon osallistuminen uhkaa joidenkin alojen ja yritysten tuotantoa. Defensiivisen suojelun pyrkimyksenä on säilyttää joidenkin uhattuina olevien tuotannonalojen asema kotimaassa. Onkin varsin todennäköistä, että kansainväliseen kauppaan osallistuminen ja tuotannon alistaminen kansainväliselle kilpailulle supistaa joidenkin alojen ja yritysten tuotantoa. Resurssien täyskäyttö voi periaatteessa säilyä, jos jotkut muut tuotannonalat hyötyvät kaupan vapauttamisesta ja pystyvät vastaavasti laajentamaan tuotantoaan. Ellei tällaista muiden alojen kompensatiota tapahdu, voi defensiiviseen suojeluun siirtyminen houkutella. On huomattava, että kansainvälisten markkinoiden aiheuttamat muutospainemat voivat olla joko aitoja tai vääristeltyjä. Vääristelystä on kysymys silloin, kun joidenkin tuottajien hinnat laskevat subventoinnin seurauksena. Usein kotimaiset tuottajat alkavat tällöin vaatia tukea oman maansa talouspolitiikalta. Tällaisessa tilanteessa tulisi aluksi selvittää, onko hintojen laskun taustalla aito markkinakilpailu vai hintoja vääristävä subventio. Pitkän päälle defensiivinen politiikka merkitsee markkinaehtoisen sopeutumisen katkeamista. Mutta jos kyseessä on kilpailijoiden hankkimisiin subventioihin vastaaminen, voidaan puolustavalle suojelulle löytää perusteita. Näin on ollut Suomessa laita mm. telakkatukien kohdalla. Suomi on jatkanut tukien myöntämistä, koska kilpailijamaat

tekevät vastaavasti. Yksipuolinen tuista luopuminen johtaisi vääjäämättä kotimaisen tuotannon kilpailukyvyn heikkenemiseen, alan tuotannon supistumiseen ja työpaikkojen menetykseen. (Reinikainen 2001, 139-140.)

Protektionismia voidaan perustella myös *uuden tuotannonalan suojaamisella*. Uusien alojen ja yritysten synnyssä on pitkälti kyse niiden luomisesta eikä löytämisestä. Onkin ajateltu, ettei kovaan kilpailuun perustuva taloudellinen ympäristö ole paras mahdollinen kasvualusta uusien alojen kehittymiselle. Ratkaisuksi on tarjottu ns. kasvutulleja, joilla uutta vasta kehitymässä olevaa tuotantoa voitaisiin suojata tietyn kasvuvaiheen ajan. Vaihtoehtoisesti kasvuvaihetta voidaan tukea myös suorilla tuilla, mutta koska julkisen sektorin rahoitusmahdollisuudet ovat monissa kehitysmaissa rajoitetut, on tullisuoja usein ollut luontevampi suojaamisen vaihtoehto. Kasvuvaiheen vaikeuksia voivat olla mm. oppimisvaikeudet, alkuvaiheen erityiset riskit, tekijämarkkinoiden kehittymättömyys tai vaikeus hyödyntää mittakaavaetuja. Lopulta tulleista tai tuista pitäisi päästä eroon kun kasvuvaihe on ylitetty ja yritys on valmis kilpailemaan kansainvälisillä markkinoilla. Kasvatustulli-argumentti on säilyttänyt voimansa erityisesti kolmannen maailman maissa. Kokemukset kasvutulleista eivät kuitenkaan ole olleet kovin vakuuttavia jos kotimarkkinat ovat olleet kovin pienet. Tällöin tuotannon kilpailukyky jää heikoksi vähäisten kilpailuvirikkeiden ja pienen mittakaavan vuoksi. Hyvä kokemus on saatu niissä tapauksissa, joissa kotimarkkinat ovat olleet tarpeeksi suuret ja tuotanto on saattanut kehittyä tehokkaaksi ilman ulkomaisen kilpailun painetta. Defensiivinen suojele - ja erityisesti suorien tukien ja vapaakaupan yhdistelmä - näyttäisikin sopivan paremmin suurempiin kansantalouksiin vaikka kasvutulliajattelu usein vetoaakin pienen valtion päätöksentekijöihin. (Reinikainen 2001, 142-143.) Kasvutullien kritisoijat vastaavat, ettei kasvualojen ongelmat ole mitenkään erityisiä. Sama alkuvaikeudet koskevat kaikkia investointeja, joissa pääomaa sijoitetaan tuotantoon, jossa voittoja voidaan odottaa vasta joskus tulevaisuudessa. On tavallista, että sijoitukset saadaan takaisin vasta tietyn ajan kuluessa ja pääomamarkkinat ottavat tämän kyllä huomioon. (Rowley 1997, 46.)

3.2.2 Kilpailu työpaikoista

Edellä esitellyt protektionismin perustelut (ei-taloudelliset motiivit, heikko transformaatiokyky ja uuden teollisuuden suojaaminen) asettavat vapaalle kaupalle osittaisia rajoitteita, mutta eivät välttämättä kyseenalaista sen taustalla vaikuttavien kansainvälisen työnjaon ja erikoistumisen hyödyllisyyttä. Lähimmäksi tämän kaltaista vapaan kaupan perusidea koskettavaa kritiikkiä tullaan heikon transformaatiokyvyn perusteella, mikäli katsotaan, että muutamien maiden mahdollinen syrjäytyminen työnjaon eduista riittää perusteeksi luopua koko työnjaon ajatuksesta. Seuraavassa esitellään vapaakaupan kritiikkiä, jossa kyseenalaistetaan koko kansainvälisen työnjaon hyödyllisyys ja joka siten paremmin osuu kaupan vapauden keskeisimpään ytimeen.

Yksi globalisaatiokehitykseen liittyvä ongelma on talouksien avautumisen ja yritystoiminnan kansainvälistymisen vaikutukset työmarkkinoiden toimintaan ja työelämän kehittymiseen eri maissa. Erityisesti teollisuusmaissa pelätään, että yritykset siirtävät tuotantoaan sellaisiin maihin, joissa on tarjolla halpaa työvoimaa ja joissa työntekijän asema on muutoinkin heikompi kuin läntisissä teollisuusmaissa. (Kasvio & Nieminen 1999, 37.) Valtiot kilpailevat yritysten sijoittumisesta omaan maahansa, sillä kansainväliset sijoitukset tuovat mukanaan uusia työpaikkoja ja vaurastuttavat kansantaloutta. Kilpailua käydään mm. työvoimakustannuksilla, verohelpotuksilla ja monilla muilla yhteiskunnan perusrakenteilla. (Väyrynen 1998, 114-115.)

Suhteellisen edun teoria perustuu ajatukseen, että kansainvälisen kaupan osapuolten erilaisuus on hyväksyttävää. Se on luonnollista, sillä nojaahan teoria ajatukseen kansakuntien erilaisuudesta: Valtiot erikoistuvat tuottamaan hyödykkeitä, joissa niiden suhteellinen etu on suurin. Siinä missä suhteellisen edun teoria katsoo nopeudella työvoimaa intensiivisesti käyttävien alojen siirtymistä matalapalkkamaihin, näyttää se yhtäläisten mahdollisuuksien näkökulmasta epäreilulta kilpailulta. Yksi keskeinen erikoistumisen kritiikki lähteekin ajatuksesta, että kilpailun lähtökohtien tulisi olla tasavertaisemmat. Kaikilla valtioilla tulisi olla (ainakin jokseenkin) yhtäläiset mahdollisuudet kilpailla kansainvälisillä markkinoilla. (Rowley 1997, 63.) Toisaalta esimerkiksi Beckin (1999, 36) globalisaatiokritiikki kohdistuu ennen kaikkea yritysten mahdollisuuteen kilpailuttaa kansallisvaltioita keskenään ja hajauttaa tuotantoaan siten, että ne selviävät mahdollisimman pienillä työvoimakustannuksilla ja verotuksella: "Yritykset voivat tuottaa tuotteitaan yhdessä maassa, maksaa verot toiseen maahan ja

vaatia kolmannessa maassa valtiolta yrityksen tarvitseman infrastruktuurin rakentamista. [...] Yritykset ovat keksineet uuden viisastenkiven. Uusi taikasana on: kapitalismi ilman työtä plus kapitalismi ilman veroja. [...]Ylikansalliset yritykset kilpailevat keskenään ennätysvoitoista - ja työpaikkojen joukkomittaisesta häviämisestä."

Valtioiden välisen kilpailun pelätään johtavan "kilpailuun alaspäin", jossa talous kilpailee maailmanmarkkinoilla ensisijaisesti halvalla työvoimalla. Alaspäin johtava kierre johtaa palkkojen alenemiseen sekä heikkeneviin sosiaalisiin ja ympäristöstandardeihin. Samoin pelätään sitä, että halvan työvoiman maissa valmistetut hyödykkeet yhä voimakkaammin tunkeutuvat teollisuusmaiden markkinoille. Tuloksena on työpaikkojen väheneminen ja palkkojen aleneminen niillä tuotannon aloilla, jotka ovat alttiimpia tämänkaltaiselle kilpailulle. Suojaksi vaaditaan tiukempia työelämän standardeja, mutta motiivina voi yhtä hyvin olla kehitysmaiden työntekijöiden suojelu epäinhimillisiltä työoloilta kuin teollisuusmaiden kilpailuaseman parantaminen. (Kasvio & Nieminen 1999, 37-38.) Kehitysmaiden työvoiman huonot työolosuhteet ja alhaiset palkat ovat käynnistäneet laajan keskustelun työelämän ylikansallisista standardeista. Työelämän standardien luominen on aiheuttanut voimakkaita kiistoja Maailman kauppajärjestön sisällä. Varsinkin teollistuvat kehitysmaat katsovat, että työelämän standardit ovat kehittyneiden maiden keino suojella omia talouksiaan ja työvoimaansa sekä estää kehittyviä teollisuusmaita hankkimasta itselleen kilpailuetuja. (Väyrynen 1998, 115-116.)

Tavanomainen käsitys globalisaation vaikutuksista työllisyyteen onkin, että kaupan vapauttaminen ja suorien sijoitusten suuntautuminen kehitysmaihin lisää työttömyyttä erityisesti teollisuusmaiden matalapalkkaisten työläisten keskuudessa. Palkkojen alenemisesta ja työvoiman standardien käytöstä "alaspäin kilpailuna" on kuitenkin vain vähän näyttöä kehitysmaiden kilpailussa yritysten sijoittumisessa. Useimmat empiiriset tutkimukset viittaavat siihen, ettei kehitysmaat vielä aiheuta laajamittaista uhkaa teollisuusmaiden työllisyydelle. Toisaalta on olemassa viitteitä siitä, että joustavien työmarkkinoiden maissa kuten Englannissa ja Yhdysvalloissa globalisaation kielteiset vaikutukset näkyvät alimpien tuloluokkien reaali-palkkojen laskuna ja tulonjaon eriarvoistumisena. Manner-Euroopassa työmarkkinat ovat olleet säädellymmät, ja kun palkoissa ei ole ollut vastaavaa joustovaraa, on seurauksena ollut voimakkaampi työttömyys. Mikäli tämä pitää paikkansa, näyttäisi valinta kulkevan eriarvoisuuden ja

työttömyyden välillä. (Väyrynen 2001, 100-101; Väyrynen 1999b, 61-62 .) Kasvio ja Nieminen (1999, 55) korostavat maailmanlaajuisen työpaikkakilpailun olevan edelleen aika rajallista. Ensinnäkin harva nykyisistä kansainvälisistä yrityksistä on aidosti globaali. Monilla on edelleen vahva side kotimaahansa, jossa syntyy myös suuri osa yrityksen arvonlisäyksestä. Toiseksi on huomattava, että vain rajallinen osa kehittyneiden teollisuusmaiden työpaikoista joutuu alttiiksi globaalille kilpailulle. Yhä edelleen suuri osa teollisuusmaiden työvoimasta tuottaa tavaroita ja palveluita oman maansa markkinoille. Heidän kohdallaan työllisyysnäkyymiin ja palkkakehitykseen vaikuttavat pikemminkin kotimaisen kysynnän muutokset ja valtiontalouden tila kuin vientiyritysten menestykset kansainvälisillä markkinoilla. Vastaavalla tavalla suuri osa kehitysmaiden työväestöstä on käytännöllisesti katsoen globaalien työvoimakilpailun ulkopuolella. Suuri osa kehitysmaiden työikäisestä väestöstä on edelleen sidottu maaseudun omavaraistalouteen, eikä siten ole työmarkkinoiden käytettävissä.

Vaihtoehtona alaspäin kilpailulle esitetään "ylöspäin kilpailu", jossa luodaan hyvin palkattuja työpaikkoja yhdistämällä toisiinsa koulutettu työvoima ja teknologiset uudistukset. Tämän ajatellaan hyödyttävän teollisuusmaiden korkeasti koulutettua työvoimaa, sillä korkea osaamista edellyttävien työpaikkojen ajatellaan edelleen säilyvän teollisuusmaissa. Kahtalaisen kehityksen seurauksena on palkkojen eriarvoisuuden lisääntyminen maailmantalouden ytimessä ja sen laita-alueilla. Globalisaatio palkitsee osaavaa työvoimaa, mutta vähän koulutettu työvoima joutuu kärsimään kaupan vapauttamisesta ja työpaikkojen uudelleensijoittumisesta. (Väyrynen 1998, 117.) Kehitys korostaa eroja teollisuusmaiden ja kehitysmaiden välillä, mutta vastaavaa eriarvoistumista tapahtuu myös valtioiden sisällä kun kasvukeskukset kukoistavat laita-alueiden kustannuksella. On totta, että tuloerot ovat kasvaneet teollisuusmaissa, mutta kehityksen selittäminen ei ole kovin yksinkertaista. Yksi syy tuloerojen kasvulle löytyy pääomatulojen osuuden kasvusta. Kepeämmin verotetun pääomatulojen kasvu on osaltaan eriarvoistanut tulonjakoa. Lisääntyvä eriarvoistuminen voi olla seurausta myös palkkausta koskevien yhteiskunnallisten normien muutoksesta. Hyvinvointivaltioissa palkkatulot ovat kasvaneet etenkin ylimmissä tuloluokissa, joissa palkkojen määräytymisen perusta on ollut voimakkaassa muutoksessa. (Väyrynen 2001, 100-101.) Esimerkiksi riittänee optiojärjestelmien tulo Suomeen 1990- luvulla.

3.2.3 Hyötyjen epätasainen jakautuminen

Vapaan kaupan yhteydessä esiteltiin niitä taloustieteilijöiden näkemyksiä, jotka korostavat erikoistumisen hyötyjä. Globalisaation kriitikot painottavat hyötyjen sijaan niiden epätasaista jakautumista ja globalisaatiohäviäjien roolia.

Kysymys erikoistumisen hyödyistä ja kansantalouksien lähentymisestä vaikeutuu, kun tarkastellaan globalisaation vaikutuksia maailmantalouden ytimessä ja laita-alueilla. Viime vuosisadan vaihteen globalisaatioaallossa konvergenssi merkitsi sitä, että kansainvälisen talouden ytimeen kuuluneet maat kasvattivat talouksiaan kehitysmaita nopeammin. Tulotason konvergointia selitetään pääoman, teknologian ja työvoiman liikkeellä, joka luo uusia tuotannon ja vaihdannan keskuksia. Nämä siirtymät tasoittavat kansainvälisiä kehityseroja. Kansainvälinen valuuttarahasto (IMF) nojaa juuri konvergenssin ajatuksessaan kannustaessaan kehitysmaita avaamaan markkinansa ja liittoutumaan globalisaation voimien kanssa. IMF sivuuttaa kuitenkin sen seikan, että konvergenssi ei välttämättä ulotu maailmantalouden laita-alueille, jossa päinvastainen kehityssuunta eli divergenssi on hyvin yleistä. Voidaan jopa väittää, että mitä suuremmat ovat alkuperäiset tulot, sitä voimakkaampi on eriarvoistumisprosessi. (Väyrynen 1998, 34-35; Väyrynen 1997, 14-15.) Maailmantalouden eriarvoistuminen on viimeisen sadan vuoden aikana ollut jatkuvassa kasvussa ja maailmanlaajuinen tulonjako on edelleen eriarvoisempaa kuin tulonjako valtioiden sisällä. Eriarvoistumisen kehittymistä viimeisen sadan vuoden aikana kuvaa hyvin tilasto, jonka mukaan köyhimmän ja rikkaimman maan keskitulon ero on lisääntynyt sadassa vuodessa suhteesta 9:1 suhteeseen 60:1. Myös absoluuttisesti köyhien ihmisten määrä on noussut, joskin heidän suhteellinen osuutensa maailman kasvavasta väestöstä on ollut laskussa. (Väyrynen 1999b, 64.)

Toisen maailmansodan jälkeiselle kehitykselle on ollut tunnusomaista rikkaiden ja köyhien maiden välisten tuloerojen kasvu. Empiirinen näyttö tuloerojen jakautumisesta osoittaa kehityksen kaksisuuntaisuuden. Monet maailmantalouden ytimen ja keskialueen maat ovat todellakin lähestyneet maailman johtavan talousmaan Yhdysvaltojen tulotaso. Toisaalta monet laita-alueen maat ovat selvästi jääneet kehityksestä jälkeen. Jos väestön koko otetaan laskuissa huomioon, näyttäisivät kansainväliset tuloerot pienentyneet. Tulosta kuitenkin mutkistaa Kiinan ja Intian huomattavan suuri painoarvo (yhteensä 40

prosenttia maapallon väestöstä) ja taloudellinen nousu, joka on 1980-luvulta ollut jopa nopeampaa kuin maailmantalouden ytimessä. Jos tilastoja ei suhteuteta väestön kokoon, on suuntana ollut tuloerojen kasvu ja eriarvoistuminen. (Väyrynen 1998, 34-35; Väyrynen 1997, 14-15.)

3.2.4 Ekologinen kritiikki

Ekologisiin näkökohtiin perustuva vapaan kaupan arvostelu on globalisaatiokritiikin uusin muoto. Globalisaation ja ympäristön yhteys voidaan nähdä monella tavalla. Tässä sivuutetaan yksittäiset ongelmakysymykset kuten kiistat geenimanipuloidusta ruoasta tai lisääntyvästä turismista ja keskitytään argumentteihin, jotka haastavat väittämän, että kaupan vapaus olisi suotuisaa myös ympäristön kannalta. Esimerkiksi Batra (1995, 219) kritisoi vapaata kauppaa sillä perusteella, että nykyinen hintajärjestelmä ei sisällytä ympäristökustannuksia tuotteiden hintaan. Yhtiöt maksavat palkkaa työvoimalle, korkoa pääomalle ja vuokraavat maata, mutta eivät useinkaan joudu maksamaan esimerkiksi ilman pilaamisesta tai tuotteiden loppukäsittelystä. Kritiikin kohde on tässä tapauksessa kuitenkin hintojen ulkoistaminen eikä siis itse kaupan vapaus. Ulkoistamisen ongelma ei välttämättä poistuisi kauppaa rajoittamalla, mutta toisaalta hintamekanismia voidaan niin haluttaessa muuttaa myös vapaan kaupan oloissa. Näinhän pyritään tekemään mm. Kioton sopimuksessa, joka pyrkii tuomaan kasvihuonekaasut hintamekanismin piiriin.

Sen sijaan Batran (1995, 220-222) kritiikki vapaan kaupan aiheuttamaan kuljetusten lisääntymiseen haastaa ajatuksen kansainvälisen hyödykekaupan eduista paljon perusteellisemmin. Hyödykkeiden vienti maasta ja mantereelta toiseen vaatii runsaasti energiaa ja kasvattaa saastepäästöjä. Lisäksi kuljetuksesta aiheutuvat jätteet saastuttavat ilmaa ja maailman meriä. Batra väittää, että kauppa olisi jo jopa teollisuustuotantoa suurempi saastuttaja. Esimerkiksi kuljetuksen osuus energiankulutuksesta kasvoi viisi prosenttiyksikköä vuosien 1979 ja 1989 välisenä aikana. Kun ottaa huomioon viennin osuuden kasvun bruttokansantuotteesta, ei tilasto välttämättä yllätä. Samalla kun kuljetusten lisääntyminen heijastuu suoraan tarvittavan energian määrään ja saasteisiin, lisääntyy myös onnettomuuksien riski. Huomattava osa ongelmajätteistä kuljetetaan edelleen teollisuusmaista kehitysmaihin ja vaikka jätteidenkuljetus on saanut osakseen

huomattavaa kritiikkiä, ei tilanne juurikaan ole parantunut. Kansainvälisen kaupan suorat vaikutukset ympäristön tilaan ovat jääneet perinteisen taloustieteen tarkastelun ulkopuolelle ja asettavat kansainvälisen työnjaon edut kokonaan uuteen valoon. Ympäristön kannalta johtopäätöksenä on siirtyminen erikoistumisesta paikallisen tuotannon suosimiseen, jolloin kuljetus ja sitä myötä tapahtuva ympäristön pilaaminen saadaan minimoitua. (Batra 1995, 222-223.)

On hämmästyttävää, ettei Väyrynen *Globalisaatiokritiikki ja kansalaisliikkeet* -kirjassaan esittele sitä yhteyttä, joka vallitsee kansainvälisen työnjaon ja lisääntyvien kuljetusten välillä. On vaikea kuvitella, etteikö tämä kritiikki olisi osa kansalaisjärjestöjen ympäristöarvoista nousevaa globalisaatiokritiikkiä. Väyrynen (2001, 112) tyytyy vain toteamaan kritiikin kaksinaisen luonteen: "Yhdessä tulkinnassa globalisaatio johtaa miltei väistämättä luonnonvarojen riistoon, ympäristön pilaantumiseen ja tautien leviämiseen. Toisessa tulkinnassa globalisaation ja ympäristön suhde jätetään riippuvaksi väliin tulevista poliittisista toimenpiteistä. Jos globalisaatio edistää taloudellista kasvua ja jos sen tuloksista riittävä osa käytetään ympäristön suojeluun ja puhtaan teknologian kehittämiseen, lopputulos voi hyvinkin olla ympäristölle ja luonnonvaroille jopa positiivinen." (Väyrynen 2001, 109-118.)

3.3 Globalisaation hallinta

3.3.1 Minimalistit ja maksimalistit

Karkeasti ottaen tulkinnot globalisaation voimakkuudesta ja sen yhteiskunnallisista seurauksista voidaan jakaa kahteen ääriluokkaan. *Minimalistien* mukaan globalisaation seurauksia on liioiteltu. Talous ja yhteiskunta ovat muutoksessa, mutta taustalla ovat yhtä lailla sisäiset tekijät kuten tuotantorakenteen muutokset, teknologian kehittyminen ja väestön ikääntyminen. Nämä globalisaatioskeptikot eivät näe, että meneillään olevassa kehityksessä olisi juurikaan uutta. He korostavat kansainvälisen kaupan ja vuorovaikutusten pitkää historiaa. *Maksimaalinen* koulukunta näkee globalisaation voimakkaana kehityksenä. Tähän liittyy ainakin jonkinasteinen kansallisvaltioiden roolin heikkeneminen ja vallan siirtyminen taloudellisille toimijoille. Tämä jaottelu on tietenkin

hyvin kategorinen ja sinällään todellisuutta yksinkertaistava. Se auttaa kuitenkin jäsentämään globalisaation hallinnasta käytävää keskustelua. Huomio kiinnitetään tässä niihin näkemyksiin, joissa globalisaation oletetaan tavalla tai toisella muuttavan kansallisvaltion ja markkinoiden roolia ja jossa globalisaation ajatellaan vaativan uudenlaisia kansallisia tai ylikansallisia vastauksia ilmiön hallintaan. (Väyrynen 1999, 6-7; Beck 1999, 48)

Edelleenkin hieman yksinkertaistaen voidaan globalisaation nykyiseen toteutumiseen puuttua kolmella tavalla (Heiskala & Hietaniemi 2000, 29). Ilmiön negatiivisia seurauksia painottavat korostavat globalisaation aiheuttamia vaikeita yhteiskunnallisia ongelmia: äärimmilleen vietyä tehokkuusajattelua ja kilpailua, työn vähenemistä, köyhyyden lisääntymistä tai kulttuurista yksipuolisuutta (ks. esim. Kortin 1997; Martin & Schuman 1998). Samalla suhtaudutaan kriittisesti siihen, että vallansiirto markkinoille vähentää politiikan merkitystä. Vastauksena voimalla etenevälle globalisaatiolle voi olla globalisaation pysäyttäminen, jolloin valta yleensä halutaan palauttaa kansallisvaltiolle. Tätä suuntausta voidaan kutsua *renationalisaatioksi*. (Beck 1999, 34.) Heiskala & Hietaniemi (2000, 29) katsovat äärivasemmiston ja oikeistolaisten nationalistien puolustavan tämän kaltaista kansallisvaltion eriytymistä. Vaihtoehtona tälle on niin sanottu *re-regulaatio*, uudenlaisen ylikansallisen ekologisen ja sosiaalisen sääntelyn synnyttäminen. Se korostaa vakaan ja säännellyn toimintaympäristön tärkeyttä. Globalisaation luomisessa voivat onnistua vain valtiot ja muut poliittiset toimijat. Sääntelyn purkaminen ei näin ollen ole itseisarvo, mutta sitä ei ole myöskään vahvan kansallisvaltion säilyttäminen. Muutoksessa ovat niin säännöt kuin sääntelyn keskus, joka siirtyy kansallisvaltioilta kansainvälisille tai ylikansallisille organisaatioille ja toisaalta alueille.

Globalisaatio-optimistit puolestaan korostavat maailmankaupan vapauttamisen hyötyjä: taloudellista kasvua, resurssien tehokkaampaa hyödyntämistä, tuottavuuden kasvua jne. (Väyrynen 1999, 6.) Beck kutsuu edellä mainittua katsantokantaa *globalismiksi*. Maailmanlaajaistuminen nähdään edistyksen voittona. Ehtona edistyksen toteutumiselle on poliittisen sääntelyn purkaminen ja valtioiden roolin kaventuminen. Utopiana on minimalistinen valtio, jossa menneen ajan ilmiöiden tulee antaa enemmän toimintavapautta ylikansallisille talouden toimijoille. Uusliberalistinen globalisaatio tekee

välttämättömyydestä hyveen puolustaessaan kansallisvaltioiden sääntelyn purkamista ja markkinoiden logiikalle antautumista. Molemmat tahot, sekä globalisaatiopessimistit että optimistit voivat käyttää globalisaatiota pelotteena. Pessimistit korostavat ilmiön negatiivisia seurauksia ja optimistit vetoavat siihen, mitä tapahtuu ellei kansallinen politiikka noudata globalisaation lakeja. (Beck 1999, 33.)

Hirst & Thompson (1996, 123) puolestaan väittävät, että markkinoiden tulee olla poliittisesti ohjattuja, jotta ne voivat tehokkaasti täyttää taloudellisten toimijoiden niille asettamat tavoitteet. Markkinat ovat toimiva ja tehokas väline resurssien allokointiin, mutta vain jos niiden toimintaympäristö on poliittisesti kontrolloitu. Ongelmana on se, ettei kansainvälisen talouden hallinnan käsitteistö ja välineistö ole tarpeeksi kehittyneitä, jotta niistä olisi haastamaan liberaalia talousteoriaa. Sen sijaan kansallisella tasolla talouden poliittinen ohjaus on ollut hyväksyttyä. Tätä ilmentää mm. vahvasti kannatusta saanut ajatus sekataloudesta (mixed economy). Sekatalouksissa talous on vahvasti kiinnittynyt sosiaalisiin vaateisiin ja säilyy poliittisen ohjauksen alla, esimerkiksi käyvät mm. pohjoismaiset hyvinvointivaltiot. Vastaavaa käsitettä ja sen mukanaan tuomia välineitä ei kuitenkaan ole kehittynyt kansainvälisen talouden hallintaan. Kansainvälistä taloutta tulee säännellä monella tasolla, monesta lähteestä ja laajalla keinovalikoimalla. Polysentrinen talouden hallinta voisi olla yläkäsite, jonka avulla talouden kansainvälinen sääntely voisi alkaa hahmottua.

3.3.2 Polysentrinen maailmanpolitiikka

Globaalit riskit, kuten ekologiset kriisit, muodostavat globaalin yhteiskunnan, jota Beck kutsuu maailmanriskiyhteiskunnaksi. Kansallisvaltiot ovat viimeistään ekologisten haasteiden edessä joutuneet havaitsemaan keskinäisen riippuvaisuutensa ja oman valtansa rajat. Muutos kohti globaalia yhteiskuntaa on epäintentionaalisen toiminnan tulosta. Globaali riskitietoisuus on syntynyt ikään kuin vahingossa, kehittyneiden teollisuusvaltioiden toiminnan sivutuotteena, vieläpä ei-tahdottujen tai torjuttujen vaarojen ansiosta. Ekologisia kriisejä ei pidä nostaa ylitse muiden käyväksi globalisaation dynamoksi, mutta kieltämättä niillä on huomattava vaikutus uusien yhteiskunnallisten kysymysten tahattomina politisoijana. Mikä aiemmin oli teknokraattien tai yritysten

yksinomaisessa päätösvallassa avautuukin nyt julkiselle keskustelulle ja tulee poliittisesti arvioitavaksi. Ja asioiden politisoituminen on välttämätön edellytys poliittiselle toiminnalle. (Beck 1999, 69-70, 86-93.)

Syntynyt maailmanriskiyhteiskunta muuttaa poliittista päätöksentekorakennetta. Kun ylikansalliseen sosiaaliseen tilaan tulee uusia toimijoita, sinne avautuu uusia vaikutusmahdollisuuksia. Näin maailmanriskiyhteiskunta synnyttää maailmankansalaisten uuden poliittisen toimintaympäristön, *maailmanyhteiskunnan*. Ylikansalliset sosiaaliset liikkeet ovat tuttuja jo luokkataistelun ajoista, mutta uudet sosiaaliset liikkeet poikkeavat edeltäjistään monin tavoin. Niiden toiminnan kohteet ja esiin nostamat ongelmat eivät enää ole kansallisvaltion rajoihin sidottuja. Uusi maailmankansalaisuus on yhä enemmän sekä paikallista että globaalia. Yhteiskunta vapautuu valtiosidonnaisuudestaan ja siitä tulee maailmanyhteiskuntaa. Maailmanyhteiskunnassa rikkoutuu viimeinen ensimmäiselle modernille ominainen ajattelu yhteiskunnan ja valtion yhteen kietoutuneisuudesta. Valtioyhteiskunnallinen ajattelu ja toiminta rikkoutuu poliittisen, taloudellisen, ekologisen ja kulttuurisen globalisaation myötä. Beckin määritelmään nojautuen: "Maailmanyhteiskunta ilman maailmanvaltiota tarkoittaa poliittisesti organisoitumatonta yhteiskuntaa, jossa syntyy uusia toiminta- ja valtamahdollisuuksia demokraattisesti legitimoimattomille ylikansallisille toimijoille." (Beck 1999, 70, 124-125.)

Myös Rosenau (1990, 11-14) kehittämä post-internationaalinen politiikka irtautuu kansallisvaltiosta. Tilalle ei synny yhtä maailmanmarkkinoiden järjestelmää vaan alkaa *polysentrisen maailmanpolitiikan* kausi. Kansallisvaltiot ovat menettäneet asemaansa kansainvälisen politiikan näyttämöllä. Samalla areenalle ovat astuneet lukuisat muut toimijat. Globaalilla näyttämöllä valtaa jakavat kansallisvaltiot, ylikansalliset konsernit, kansainväliset organisaatiot ja ylikansalliset sosiaaliset liikkeet. Muutoksen taustalla vaikuttaa voimakkaimmin teknologinen kehitys, joka mahdollistaa välimatkojen - myös poliittisten, ekonomisten ja kulttuuristen - lyhentymisen. Toinen muutoksen moottori on ylikansallisten kysymysten kuten terrorismin, ilmastomuutoksen ja valuuttakriisien jatkuva lisääntyminen. Kolmas on se, etteivät valtiot selvästikään kykene yksin vastaamaan uusiin ylikansallisiin haasteisiin. Uudet maailmanpolitiikan toimijat näyttävät kovin erilaisilta kuin kansallisvaltioihin perustuvan kansainvälisen politiikan aikakautena. Beck (1999, 84) yrittää hahmotella mahdollisia uusia toimijoita hyvin lavealla tavalla: 1)

ylikansalliset organisaatiot kuten Maailmanpankki, katolinen kirkko, McDonald's, kansalaisjärjestöt toimivat toistensa ohessa, yhteistyössä tai toisiaan vastaan, 2) ylikansalliset ongelmat kuten ilmastomuutos tai valuuttakriisit määräävät politiikan päiväjä järjestystä, 3) ylikansalliset tapahtumat kuten MM-kisat tai suurvaltojen vaalit horjuttavat oloja ympäri maata, 4) ylikansalliset uskontoon, elämäntyyliin, poliittiseen suuntaukseen jne. perustuvat yhteisöt muovaavat identiteettejä ja lopuksi 5) ylikansalliset työn, tuotannon, pankkisektorin ym. rakenteet laajentavat toiminnan kontekstin yli kansallisvaltioiden rajojen.

3.3.3 Kansallisvaltion rooli

Tässä yhteydessä tarkastellaan kansallisvaltioiden roolia kansainvälisellä toimijoiden areenalla, ei niinkään valtioiden edellytyksiä ja kykyä vaikuttaa esimerkiksi kansantalouden kannalta keskeisiin kysymyksiin kuten verotukseen, työttömyyteen tai kasvun edellytyksiin. Keskeinen kysymys kuuluu: Mikä voisi olla valtioiden uudenlainen rooli polysentrisessä maailmanpolitiikassa? Toinen on se, kuinka vahvasti meneillään oleva globalisaatio haastaa valtioiden suveriniteettiin perustuneen kansainvälisen politiikan järjestelmän.

Suveriniteetilla viitataan yleisesti valtion yksinomaiseen valtaan sen rajojen sisäpuolella. Paitsi että suveriniteetti nimeää alueen ylimmän vallankäyttäjän (valtion), se luo pelisäännöt valtioiden keskinäiselle kanssakäymiselle: valtioilla ei ole oikeutta puuttua toistensa sisäisiin asioihin. Toisin sanoen ulkoisen puuttumattomuuden periaatteella turvattiin valtioiden oikeus tehokkaaseen vallankäyttöön niiden omien rajojen sisäpuolella. Siitä, missä määrin globalisaatio uhkaa tai rajoittaa valtioiden mahdollisuutta toimia alueensa ylimpänä vallanlähteenä, on esitetty vahvasti toisistaan poikkeavia käsityksiä. Yhdessä ääripäässä on näkemys, että kansallisen tason päätöksenteko on auttamattomasti tehotonta globaalien taloudellisten ja sosiaalisten kysymysten edessä. Maailmanlaajuinen markkinatalous on ottanut valtioille ennen kuuluneen vallan ja tehnyt kansallisen tason päätökset tehottomiksi tai mahdottomiksi. Koska pääomalla ei ole kotimaata, kohdentuu se aina sinne, missä taloudellisen toiminnan edellytykset ovat parhaimmat. Valtiot voivat tässä tilanteessa vain taata pääomalle mahdollisimman

kilpailukykyisen ympäristön ja tarjota kansalaisille vain ne julkiset palvelut, jotka hyödyttävät myös kansainvälistä pääomaa ja tehdä senkin mahdollisimman alhaisin kustannuksin. Vaikka näkemykset ovat vahvasti kärjistettyjä, on niissä jotakin perääkin. Valtiot ovat yhä suuremmassa määrin riippuvaisia niiden ulkopuolisista tapahtumista ja toimista kun ne käyttävät taloudellista ja sosiaalista valtaansa. Polysentrisessä politiikassa valtio on vain yksi - joskin edelleen varsin merkittävä - vallankäyttäjä monien muiden joukossa. (Hirst & Thompson 1996, 170-177)

Valtiolle jää polysentrisesti jakautuneen vallan koordinoijan ja yhteen liittäjän rooli, Hirstin & Thompsonin sanoin *hallinnan taiteen harjoittaminen*. Kun valtio siirtää valtaa useille eri tasoille (kansainvälinen, kansallinen, alueellinen, paikallinen), täytyy sen myös huolehtia siitä, että eri tasojen vallankäyttö muodostaa toimivan ja yhteensopivan järjestelmän. Ääripään globalistit eivät tätä ymmärrä, vaan kuvittelevat markkinoiden korvaavan poliittisen hallinnan tarpeen. Markkinoiden ajatellaan tuottavan optimaalisen tuloksen silloin, kun ne saavat toimia ilman valtion tai muiden poliittisten järjestelmien interventiota. Tämä näkökulma unohtaa kuitenkin sen, että myös yritykset kaipaavat toimintaympäristönsä sääntelyä. Arvioitavissa olevat kaupan säännöt, kansainvälisesti hyväksytyt omaisuuden suoja ja vaihtokurssien vakaus ovat kaikki tarpeellisia, jotta yritykset voivat turvallisesti suunnitella toimintaansa. Yritykset eivät saa aikaan toimintaympäristöä sääteleviä sopimuksia, vaan ne jäävät valtioiden keskenään neuvoteltaviksi. Yhtä outona voidaan pitää globalistien ajatusta, että ylikansalliset yhtiöt toivoisivat olevansa kokonaan kansallisuuksista vapaita. Tiettyyn kansalliseen (business)kulttuuriin kiinnittyminen edesauttaa yhtiöiden keskeisten johtajien ja työntekijöiden keskinäistä ymmärrystä ja kommunikointia sekä yhtiön tavoitteisiin sitoutumista. Kansallisesti sitoutuneella yhtiöllä on myös laajempi ja kiinteämpi verkosto ympäröivän yhteiskunnan muihin toimijoihin kuten keskeisiin poliittisiin päättäjiin, ammattiyhdistysliikkeeseen ja rahoittajiin. Vuosien saatossa luodut verkostot takaavat paremman tiedonkulun, varmemman toimintaympäristön ja luovat yhtiöille tärkeää ennustettavuutta. Valtio voi mitä moninaisimmilla tavoilla tukea alueellaan toimivia yrityksiä, olkoon ne sitten suuria ylikansallisia yhtiöitä tai pieniä ja keskisuuria yrityksiä. (Hirst & Thompson 1996, 184-188.)

Kansainvälisen talouden hallinta on jakautunut monelle eri tasolle ja taholle. Hirst & Thompson (1996, 189) hahmottelevat viisi eri hallinnan lähdettä seuraavasti:

1. keskeisten talousalueiden väliset sopimukset, erityisesti G3 yhteistyö
2. valtioiden keskinäisellä sopimuksella luodut kansainväliset järjestöt, jotka säätelevät tiettyä talouden osa-aluetta, esimerkkinä WTO
3. suurten talousalueiden (esimerkiksi EU ja Nafta) luomat kauppablokit
4. kansallisen tason politiikka, jolla tasapainottaa yhtiöiden tarpeita ja sosiaalisia päämääriä
5. alueiden politiikka, jolla tuotetaan yhteisiä palveluita alueen teollisuudelle

Institutionaaliset järjestelyt mahdollistavat kansainvälisen kaupan jonkinasteisen hallinnan. Ne eivät kuitenkaan riitä poistamaan valtioiden välistä sosiaalista tai taloudellista epätasa-arvoa. Valitettavasti voidaan sanoa, että kysymys globalisaation hallinnasta on vielä keskittynyt siihen, onko hallinta lainkaan mahdollista, ei niinkään siihen, minkälaisia poliittisia tavoitteita kansainvälisen talouden hallinnalla voitaisiin tavoitella.

Edellä todettiin, että valtiolle jää polysentrisessä maailmanpolitiikassa vallan delegoijan, koordinoijan ja yhteen liittäjän rooli. Listaa tulee vielä täydentää kahdella valtiolle sopivalla toimella, vallan legitimoimisella ja valvojalla. Vaikka valtio ei enää olisi yksinomainen alueensa vallan käyttäjä, antaa se legitimaation muille vallan lähteille. Kansainvälisellä tasolla valtio on edelleen alueensa väestön edustaja ja neuvottelee sille demokraattisesti annetuilla valtuuksilla. Suvereniteetti voidaan ymmärtää "luovutuskelpoiseksi" ja "jaettavaksi". Valtion suvereniteetti ei valtaa jaettaessa häviä olemattomiin, vaan siirtyy sen omalla mandaatilla muille toimijoille. Muiden toimijoiden vallan legitimitetti jää edelleen riippuvaiseksi valtaa jakaneen valtion tahdosta eikä näin ollen ole itsessään legitiimiä. Toisin sanoen luovutetun vallan legitimitetti on riippuvainen vallan luovuttajan tahdosta. Valtiot ovat edelleen oman alueensa edustajia kansainvälisissä organisaatioissa. Kun valtaa delegoidaan ylöspäin ylikansallisille organisaatioille, kasvaa luonnollisesti myös kansan ja päätöksentekijän välinen etäisyys. Kansalaisten vaikutus ylikansalliseen päätöksentekoon muuttuu entistä epäsuoremmaksi,

mikä herättää kysymyksen ylikansallisen päätöksenteon demokraattisuudesta. (Hirst & Thompson 1996, 190-191.)

4.1 Tutkimusongelman täsmentäminen

Tutkimuksen kohteena ovat eduskunnan valiokuntien tuottamat globalisaation diskurssit. Valtio-opillinen tutkimus on usein valinnut tutkimuksen kohteeksi puolueiden tai ammattiyhdistysliikkeen kaltaisia toimijoita, joilla voidaan olettaa olevan jokseenkin yhtenäinen ideologia ja pyrkimys muuttaa maailmaa päämääriensä kaltaiseksi. Luonnollisestikaan eduskuntaa ei voida ymmärtää kollektiivina, joilla olisi yksi käsitys globalisaation luonteesta tai yhtenäinen visio tulevaisuudesta, pikemminkin päinvastoin. Eduskunnan valitseminen tutkimuksen kohteeksi on kuitenkin politiikan tutkimuksen kannalta perusteltua, sillä eduskunta on yksi keskeinen toimija siinä merkitysavaruuksessa, jossa tuotetaan ymmärrystä globalisaation luonteesta, synnytetään ilmiön poliittisia arvotuksia ja etsitään kansallista roolia globaalina toimijana. Kun poliittisena toimijana on eduskunta, etsitään politiikan jälkiä, globalisaation ympärille rakennettuja merkityssystemejä, valiokuntien mietinnöistä ja lausunnoista. Nämä muodostavat tutkimuksen primääriaineiston.

Diskursseja tuottava subjekti on siis valiokunta. Myös puheen objekti eli globalisaatio vaatii tarkemman rajauksen. Tämän tutkielman kohteena ovat ne talouden globalisaation diskurssit, jotka ulottuvat kansallisen politiikan ulkopuolelle ja arvottavat talouden globalisaatiota joko suhteessa vapaakauppaan tai protektionismiin tai joissa esitetään näkemyksiä globalisaation hallinnasta. Luvun kolme teoreettisen viitekehyksen pohjalta tutkimusongelma jakautuu kahteen pääkysymykseen ja niitä tarkentaviin alakysymyksiin seuraavasti:

I Perustuuko valiokunnan näkemys talouden globalisaatiosta kaupan vapauten vain protektionismiin?

Kysymystä voidaan lähestyä katsomalla, miten valiokunnat suhtautuu seuraaviin väittämiin

kaupan vapaudesta

- kansainvälisen työnjaon ja erikoistumisen seurauksena talous kasvaa nopeammin
- toimijoiden vapaus itsessään on ymmärrettävä puolustettavaksi tavoitteeksi
- erikoistumisen hyödyt jakautuvat riittävän tasaisesti (teollisuusmaiden ja kehitysmaiden välillä)
- kaupan vapaus hyödyttää myös kuluttajia, yrityksiä ja ympäristöä sekä synnyttää uusia työpaikkoja

protektionismista

- toimivat markkinat edellyttävät vahvaa poliittista ohjausta
- protektionismi on perusteltua, mikäli halutaan suojella kotimaista tuotantoa esimerkiksi tietyillä keskeisillä talouden aloilla, puolustautua halpatuonnilta tai turvata uusien alojen kasvuedellytykset
- kaupan vapauden seurauksena maailmantalouden eriarvoistuminen kiihtyy
- kansallisvaltioiden kilpailuttaminen johtaa työpaikkojen "kilpailuun alaspäin"
- kaupan vapaus ja lisääntyvä kasvu uhkaavat ekologisesti kestävästä kehitystä

II Miten talouden globalisaatiota tulisi valiokuntien mielestä hallita?

Tätä kysymystä pääsee lähestymään arvioimalla eduskunnan kannanottoja seuraavien teemojen ja käsiteparien kautta:

- globalisaation eteneminen: minimalistit/ maximalistit
- markkinoiden sääntely: renationalisaatio/ re-regulaatio/ globalismi
- vallanjako: kansallisvaltioiden suvereniteetti/ polysentrinen maailmanpolitiikka/ markkinoiden vapaus
- ylikansallisen päätöksenteon demokraattisuus/epädemokraattisuus

Pääkysymyksiä täsmentävien alakysymysten lista ei ole kaikenkattava. Kysymykset on johdettu tutkielman teoreettisesta viitekehystä, mutta aineiston diskurssianalyttinen luku voi tuoda pääkysymykseen myös uusia vastauksia, joita ei teoriaosiossa ole kaikenkattavasti voitu ennakoita. Vastaavasti jotkut kysymyksistä saattavat jäädä ilman vastausta ellei eduskunta ole päätöksiä tehdessään ottanut niihin kantaa.

Globalisaation diskursseja analysoidaan neljän 1990-luvun loppupuolelle ja 2000-luvun alkuvuosille sijoittuvan päätöksen valossa. Tutkimuksen kohteeksi on valittu sellaiset päätökset, jotka parhaiten palautuvat alussa määriteltyihin talouden globalisaation ulottuvuuksiin: kansainväliseen kauppaan ja suoriin ulkomaisiin sijoituksiin. Kolmas talouden ulottuvuus eli kansainvälinen finanssijärjestelmä jää tarkastelun ulkopuolelle. Kansainvälisestä finanssijärjestelmästä on poliittisessa keskustelussa ollut viime vuosina voimakkaimmin esillä ajatus Tobinin verosta, mutta eduskunta tai sen valiokunnat eivät ole ottaneet kantaa verokeskusteluun.

Näin tutkimuksen kohteeksi valikoitui eduskunnan kannanmuodostus seuraavissa kysymyksissä: (1) Liittyminen Maailman kauppajärjestöön 1995 (2) WTO:n ministerikokous Seattlessa 1999 (3) ja Dohassa 2001 sekä (4) suoria investointeja koskeneet MAI -neuvottelut vuonna 1998. Vuoden 1995 liittymiskeskustelusta käydään läpi ulkoasiainvaliokunnan mietintö sekä päätöstä edeltänyt täysistuntokeskustelu. Seattlen ja Dohan ministerikokouksiin sekä MAI -neuvotteluihin valmistautuminen tuotiin eduskuntaan E-asiana, joten siitä on käytettävissä ainoastaan valiokuntien mietinnöt ja lausunnot².

Monenkeskinen investointisopimus (MAI) on valittu tapaustutkimukseksi, koska sopimuksesta käydyt neuvottelut ovat vahvasti vaikuttaneet globalisaation

---

2

E-asiat ovat valtioneuvoston suurelle valiokunnalle antamia kirjallisia selvityksiä asioiden valmistelusta Euroopan unionissa. Suuri valiokunta lähettää valtioneuvoston selvitykset edelleen käsiteltäviksi ao. erikoisvaliokuntiin. Euroopan unionin käsittely suuressa valiokunnassa on luonteeltaan neuvonpitoa valtioneuvoston ja eduskuntaa edustavan valiokunnan välillä. Muodollisia päätöksiä ei tehdä. Tavoitteena on toisaalta eduskunnan informointi valtioneuvoston toimista Euroopan unionissa ja toisaalta valiokunnan käsittelyssä selvitetään se, saako, ja millä ehdoilla valtioneuvoston kanta johonkin EU:ssa päätettävään asiaan eduskunnan tuen. (Kansanedustajan käsikirja 2002)

politisoitumiseen. MAI-sopimuksen yhteydessä käytiin melko laaja keskustelu markkinoiden, tai tässä tapauksessa erityisesti investoijien, ja kansallisvaltioiden välisestä vallankäytöstä. Lisäksi sopimus liittyy yhteen talouden globalisaation kolmesta ulottuvuudesta eli suoriin ulkomaisiin sijoituksiin. Jokaisessa neljässä tapauksessa on kysymys globaalien sääntelyjärjestelmän luomisesta, siitä millaisin periaatein, säännöin ja tavoittein maailmankaupan vapauttaminen tapahtuu ja miten globalisaatiota tulisi hallita. Ennen aineiston analyysiä on syytä lyhyesti esitellä tapaustutkimusten taustat eli Maailman kauppajärjestö ja MAI-sopimus.

4.1.1 Maailman kauppajärjestö

Maailman kauppajärjestö (WTO) syntyi vuonna 1995 toisen maailmansodan jälkeisen Tullitariffeja ja kauppaa koskeva yleissopimuksen GATT:in seuraajana. GATT sopi kaupan säännöistä ns. GATT-kierroksilla, joista ensimmäiset käsittelivät lähinnä tulleja. Myöhemmin neuvottelut laajentuivat koskemaan mm. polkumyyntiä ja tullin ulkopuolisia kaupanesteitä. Kahdeksas ja samalla viimeinen neuvottelukierros (Uruguay kierron 1986-1994) johti lopulta Maailman kauppajärjestön perustamiseen. Maailman kauppajärjestö on tällä hetkellä ainoa kansainvälinen organisaatio, joka käsittelee kansainvälisen kaupan sääntöjä, tärkeimpänä tavoitteenaan maailmankaupan vapauttaminen. WTO muodostaa nyt vakiintuneen foorumin kansainvälisille kauppaneuvotteluille. Sen tehtävänä on myös valvoa sopimusten noudattamista, hoitaa riitojen ratkaisua ja tehdä yhteistyötä muiden kansainvälisten organisaatioiden kanssa. Tällä hetkellä WTO:ssa on yli 140 jäsentä ja jäsenyysneuvotteluja käydään yli 30 maan kanssa. (WTO 2001, 4)

WTO:n sopimukset syntyvät jäsenten välisissä neuvotteluissa. Nykyiset säännöt pohjaavat edellä mainittuun Uruguayn kierrokseen, joissa alkuperäistä tavarakauppaan rajoittunutta tulli- ja vapaakauppasopimusta uusittiin perusteellisesti. Vuonna 1995 päivitetty GATT on WTO:n sateenvarjosopimus tavarakaupalle. Sopimuksessa on omat osionsa erityisille kaupan aloille kuten maataloudelle ja tekstiilikaupalle. WTO-sopimusten sisältö on edeltäjäänsä GATT:ia laajempi ja sisältää myös sopimukset palvelujen kaupasta (GATS) sekä henkistä pääomaa (TRIPS). WTO:lla on myös oma riitojen ratkaisumekanismi, jossa

jäsenmaat voivat sopia kauppariidoistaan. Ratkaisun tekee jokaisessa tapauksessa erityisesti nimetty riippumaton sovittelukomitea, joka tulkitsee voimassa olevia sopimuksia. (WTO 2001, 14-15)

Kauppasopimukset nojaavat kahteen syrjimättömyyttä korostavaan periaatteeseen: *suosituimman maan asemaan ja kansallisen kohtelun periaatteeseen*. Edellinen tarkoittaa, että kaikkia WTO:n kauppakumppaneita on kohdeltava samalla tavoin. Jos maa esimerkiksi alentaa tulleja yhden WTO:n jäsenmaan tuotteille, on sen tehtävä sama myös kaikille muille. Kansallisen kohtelun periaate puolestaan edellyttää, että ulkomaisia ja kotimaisia palveluita ja tuotteita kohdellaan tasavertaisesti. Kansallisen kohtelun periaatetta sovelletaan sen jälkeen kun ulkomaiset tuotteet tai palvelut ovat kotimaan markkinoilla. Näistä periaatteista voidaan poiketa vain tietyissä sopimuksissa määritellyissä tapauksissa. (WTO 2001, 5-6)

Päätökset tehdään pääsääntöisesti konsensusperiaatteella, myös enemmistöpäätökset ovat tietyissä tapauksissa mahdollisia. Tähän mennessä mahdollisuutta ei kuitenkaan ole vielä käytetty. Korkein päättävä elin on ministerikokous, joka tapaa vähintään kerran kahdessa vuodessa. (WTO 2001, 60) Monet globalisaatiokriittiset kansalaisjärjestöt, mm. Kepa kritisoivat kauppajärjestön näennäisestä konsensusdemokratiasta: "Yksi jäsen - yksi ääni -periaatteen vuoksi kaikilla WTO:n jäsenillä on teoreettisesti yhtäläinen vaikutusvalta. Käytännössä maailmanmarkkinoiden supervallat - Yhdysvallat, Japani ja EU - voivat jopa sanella päätösten sisällön. Vaikka kehitysmaita on määrällisesti eniten jäsenistöstä, ne toimivat harvoin yhtenäisenä ryhmänä." WTO:ta on myös luonnehdittu suljetuksi järjestelmäksi, joka kommunikoi hallitustenvälisten ja kansalaisjärjestöjen kanssa kuten parhaaksi näkee, mutta ei kuuntele kansalaisyhteiskunnan näkemyksiä. (Kepan kehityspoliittiset tietolehtiset nro 1)

4.1.2 Monenkeskinen investointisopimus

Jo GATT:n Uruguayn kierroksella oli pyrkimyksenä sopia kauppaan liittyvistä investoinneissa, mutta teollisuus- ja kehitysmaat olivat asiassa niin eri linjoilla, että tulokset jäivät vähäisiksi. Kansainvälisen yleissopimuksen puuttuessa investoinneista on

päätetty kahdenvälisissä sopimuksissa, joita tällä hetkellä on jo liki 2000. Uruguayn kierroksen epäonnistuttua sopimusneuvotteluille etsittiin uutta foorumia. Euroopan Unioni kannatti neuvottelujen käynnistämistä WTO:n piirissä sen laajuuden tähden, mutta Yhdysvallat katsoivat, että sopimus on helpompi saada aikaan pienemmässä piirissä. (Väyrynen 2001, 166.) Lopulta Yhdysvaltojen kanta voitti ja OECD:n ministerikokous antoi keväällä 1995 järjestölle tehtäväksi ryhtyä neuvottelemaan OECD:n jäsenmaiden kesken monenkeskisestä investointisopimuksesta (Multilateral Agreement on Investment, MAI). Neuvotteluiden ulkopuolisille maille tarjottiin mahdollisuutta liittyä myöhemmin valmiiseen sopimukseen. (UaVL 2/1998)

Sopimukseen kohdistunut kritiikki oli ensimmäinen globalisaation vastainen kampanja, joka sai maailmanlaajuiset mittasuhteet. (Väyrynen 2001, 165.) Sopimuksen sisällön ohella kritiikin kärki kohdistui neuvotteluiden salaiseen luonteeseen. Neuvotteluja käytiin vain suppean eliitin piirissä kansalaisyhteiskuntaa kuulematta ja siihen, että kehitysmaille tarjottiin vain mahdollisuutta hylätä tai hyväksyä valmis sopimuspaketti. Kepa kuvasi neuvottelutilannetta seuraavasti: "[...] OECD laatii pienellä jäsenjoukollaan monenkeskistä investointisopimusta, jonka se aikoo tarjoilla maapallon enemmistölle. Suurin osa maailman väestöstä asuu näet maissa, jotka eivät kuulu OECD:hen. Kehitysmaat eivät ole osallistuneet MAI-sopimuksen laadintaan, vaikka kyse on selvästi kansainvälisestä sopimuksesta. YK-hengen mukaan kaikkien niiden valtioiden joita jokin sopimus koskee, tulee voida osallistua sen laatimiseen". (Kepan kehityspoliittiset tietolehtiset nro 6)

Neuvottelujen tavoitteena oli "luoda kaikille sopimusehdot täyttävillä maille avoin, oikeudellisesti sitova kansainvälinen sopimus, joka sisältää investointeihin liittyvän liberalisoimisen, investointien suojelun ja tehokkaan riitojen ratkaisumenettelyn". (UaVL 2/1998) Sopimuksen peruseriaatteita ovat jo WTO-sopimuksista tutut *kansallisen kohtelun periaate*, jonka mukaan ulkomaisia investoijia tulee kohdella tasavertaisesti kotimaisten investoijien kanssa sekä *suosituimman maan periaate*, jonka mukaan sopimusten ulkopuolisista maista tulevia investoijia tulee kohdella tasavertaisesti sopimusmaiden investoijien kanssa. MAI- sopimus laajensi huomattavasti investointikäsitettä ja antoi investoijille mahdollisuuden käynnistää riitojenratkaisumenettely valtiota kohtaan. (UaVL 2/1998)

Kansalaisjärjestöt kritiikissä asetettiin vastakkain yritysten ja valtioiden oikeudet. MAI:n nähtiin siirtävän kansallista päätösvaltaa ylikansallisille yrityksille ja muille sijoittajille, erityisesti tuomittiin yrityksille suunniteltu mahdollisuus vaatia valtiolta vahingonkorvausta menetetyistä voitoista. Kansallisen kohtelun periaatteen ajateltiin tuhoavan kehitysmaiden mahdollisuudet harjoittaa kansallisia päämääriään tukevaa investointipolitiikkaa: "Useissa kehitysmaissa toimii investointikomitea, joka tarkastelee hakemuksia tiettyjä kansallisia päämääriä ja kehitystavoitteita vasten. Kriteerit on laadittu suojaamaan kehityksessä olevia paikallisia yrityksiä kunnes ne pystyvät tasaveroisempaan kilpailuun ulkomaisten yritysten kanssa. Ulkomaisia investointeja hyväksyessään valtiot ovat voineet pyrkiä varmistamaan, että esimerkiksi paikalliset pientilat saavat viljelytukea ja pankit voivat avata haarakonttoreita. Ne ovat voineet kannustaa paikallisten omistamia tai yhteisyrityksiä" (Kegan kehityspoliittiset tietolehtiset nro 6)

4.2 Diskurssianalyysi

4.2.1 Kieli todellisuuden rakentajana

Kielen ja todellisuuden suhde voidaan karkeasti ottaen ymmärtää kahdella vastakkaisella tavalla. Toisessa ääripäässä kielen oletetaan heijastavan olemassa olevaa todellisuutta. Ajatellaan, että kieli kykenee vangitsemaan ilmiöiden ja asioiden luonteen sellaisena kuin ne kielen ulkopuolisessa todellisuudessa esiintyvät. Todellisuus mielletään riippumattomaksi niin subjekteista kuin heidän ymmärryksestään. Tapojen, joilla kuvaamme maailmaa ei tällöin ajatella vaikuttavan itse kuvauksen kohteeseen, jolloin kielen kuvitellaan tarjoavan neutraalin välineen todellisuuden kuvaamiselle. (Jokinen ym. 1993, 9-10.)

Toisenlaisen ajattelutavan mukaan kieli ymmärretään osana todellisuutta, ei vain sitä heijastavana merkkien järjestelmänä. Kieltä ei tällöin nähdä maailman kuvaajana vaan sen rakentajana ja muokkaajana. Yleisemmin tätä todellisuutta muovaavaa kielikäsitystä kutsutaan *sosiaaliseksi konstruktionismiksi*. Burr (1995, 1-5) on listannut neljä sosiaalisen konstruktionismin perusolettamaa seuraavasti: 1) kriittinen suhtautuminen itsestään selvyyksiksi muodostuneisiin ymmärtämisen muotoihin, 2) historiallisen ja kulttuurisen

kontekstin merkityksen painottaminen, 3) tiedon sosiaalisen luonteen oivaltaminen; tietoa tuotetaan ja uusinnetaan sosiaalisessa vuorovaikutuksessa sekä 4) tieto voi saada erilaisia muotoja ja siksi voimmekin puhua useista vaihtoehtoisista todellisuuden versioista, joista jokaiseen liittyy erilaisia ymmärtämisen tapoja.

Jokinen ym. (1993, 18-21) korostavat, että konstruktionistinen lähestymistapa ei tarkoita kielen ymmärtämistä pelkiksi todellisuudesta irrallaan eläviksi merkityksiksi vaan sitä, että muodostamme käsityksemme todellisuudesta välineellisesti kielen kautta. Fyysistä todellisuutta ei myöskään käsitetä vähemmän todelliseksi, vaikka sitä tarkasteltaisiinkin konstruktiiivisesti. Pöytä ei toisin sanoen lakkaa olemasta vain siksi, että joku niin väittäisi. Kieli ja sen ulkopuolinen todellisuus ovat erottamattomasti yhteen kietoutuneita; näemme sekä aineelliset että käsitteelliset asiat erilaisten merkityssystemien eli diskurssien kautta. Kieli merkityksellistää, ja samalla järjestää ja rakentaa, uusintaa ja muuntaa sitä todellisuutta, jossa elämme. Käyttäessämme kieltä me toisin sanoen konstruoinme eli merkityksellistämme kohteet, joista puhumme tai kirjoitamme. Fairclough (1989, 17-23; 1992, 64, 66) kutsuu sosiaalisen todellisuuden ja kielen välistä suhdetta dialektiseksi: sosiaalisen todellisuuden rakenteet määrittävät diskursseja ja diskurssit uusintavat ja luovat sosiaalista todellisuutta. Vaikka Fairclough kannattaa ajatusta, että diskurssit rakentavat todellisuutta, myös hän korostaa sen tapahtuvan suhteessa materiaaliseen todellisuuteen. Vastaava dialektisuus toteutuu luonnollisesti ei vain kielen ja ulkoisen todellisuuden, mutta myös kieltä käyttävän subjektin (ihminen) ja sosiaalisesti luodun todellisuuden (kielellinen merkitysjärjestelmä) välillä. Ihminen syntyy keskelle kieltä ja kulttuuria, jotka vaikuttavat hänen todellisuuskäsitykseensä. Mutta koska kieli on käyttäjänsä synnyttämä, on se myös altis käyttäjänsä aikaansaamille muutoksille. (Berger & Luckmann 1966, 74, 133.)

Näkemyks kielen ja todellisuuden suhteesta määrittää myös sen, miten suhtaudumme tutkimuskohteeseen. Kun yhteiskunnallisen todellisuuden oletetaan saavan merkityksensä kielen kautta, lähestytään tutkimuksen kohdetta kielen käyttöä tutkimalla. Kieltä analysoimalla pyritään ymmärtämään sosiaalisen todellisuuden muotoutumisprosesseja. Tämänkään tutkimuksen kohteena eivät näin ollen ole esimerkiksi globalisaation todelliset vaikutukset tulonjakoon, köyhyyteen tai ympäristön tilaan vaan ne diskurssit, joilla globalisaatiota merkityksellistetään eli globalisaation sosiaalinen rakentuminen.

4.2.2 Diskurssianalyysi metodina

Olen edellä jo käyttänyt globalisaation käsitettä kuvaamaan tutkimuksen kohdetta. Toisin sanoen globalisaatio on se puheen objekti, joka rakentuu sitä merkityksellistävistä diskursseista. Diskurssin käsitteelle on teoreettisessa kirjallisuudessa annettu niin monta eri tasoista ja erilaista määritelmää, että ensialkuun käsitteestä näyttää olevan vain vähän hyötyä diskurssien löytämiseksi. On syytä tehdä lyhyt katsaus diskurssin sellaisiin määritelmiin, joista voisi olla apua aineiston analysoinnissa ja jotka ohjaisivat analysoijaa diskurssien tunnistamisessa ja jäsentämisessä.

Lehtonen (1994, 33) määrittelee diskurssin alkuun varsin laveasti "erityiseksi tavaksi representoida, merkityksellistää, inhimillistä todellisuutta". Hänelle diskurssi on

ryhmä lausumia, jotka tarjoavat kielen sitä varten, että voitaisiin puhua tietynlaisesta jotakin aihetta koskevasta tiedosta - toisin sanoen representoida tätä tietoa. Kun lausumia jostakin aiheesta esitetään jonkin erityisen diskurssin sisällä, diskurssi mahdollistaa aiheen näkemisen jollakin tietyllä tavalla. Se myös rajoittaa muita tapoja, joilla aihe voitaisiin esittää.

Michael Foucaultin nojaten Lehtonen ottaa käyttöön *diskursiivista muodostumaa* kuvaamaan niitä lausumia, joista diskurssi muodostuu. Näitä diskurssin muodostamia ilmauksia puolestaan sääntelevät erilaiset *diskursiiviset käytännöt*, jotka määrittävät sen, mitä voidaan sanoa, kuinka se voidaan esittää, kuka voi puhua, missä ja minkä ehtojen vallitessa. Diskurssit eivät kuitenkaan ole staattisia järjestelmiä, jotka pysyisivät muuttumattomina ajasta ja paikasta riippumattomana.

Ian Parker (1992) on luonut usein siteeratun luettelon diskurssien paikantamiseksi (suom. Eero Suoninen 1998, 75) Parkerin lista ei ehkä sellaisenaan toteudu jokaisen diskurssin kohdalla. Lista voi kuitenkin toimia hyvänä heuristisena välineenä diskurssien nimeämisessä.

1. Diskurssi realisoituu tekstissä
2. Diskurssi liittyy objektiin
3. Diskurssi sisältää toimijat
4. Diskurssi on yhtenäinen merkityssystemi

5. Diskurssi viittaa toisiin diskursseihin
6. Diskurssi reflektoi omaa puhetapaansa
7. Diskurssi on historiallinen

Diskurssianalyysi ei tarjoa merkityssystemien jäsentämiseksi mekaanisesti noudatettavaa tekniikkaa, joka sellaisenaan voitaisiin ottaa käyttöön tekstin kuin tekstin analysoimiseksi. Pikemminkin analyysia on aina kehitettävä kyseessä olevaan aineistoon sopivaksi. Aineistolähtöisyys onkin diskurssianalyysin leimallinen piirre. Aineistolähtöisyyteen kuuluu mm. se, että aineistolle ei etukäteen laadita esimerkiksi teoreettisesta viitekehystä johdettua luokittelua, johon mahdolliset teksteistä löytyvät diskurssit voitaisiin siististi lajitella. Sen sijaan näiden jäsentelyjen oletetaan analyysin kuluessa nousevan esille aineiston aktiivisella tulkinnalla. Tutkijan tehtäväksi on saada aineisto "puhumaan" tekemällä sille oikeanlaisia kysymyksiä. Näiden kysymysten tekemisessä on apuna erilaiset diskurssien määritelmät. Tämän aineiston ja tutkijan välisen vuoropuhelun seurauksena syntyy tulkinta aineiston sisältämistä diskursseista. (Jokinen & Juhila 1991, 61-66.)

Jokinen ym. (1993, 29-33) esittävät diskurssien kontekstuaalisuuden tarkastelua yhdeksi tutkimuksen lähtökohdaksi. Kontekstilla voidaan viitata hyvinkin eritasoisiiin asioihin aina lauseesta kulttuuriympäristöön. Diskurssien tulkinnassa lausekonteksti on mielestäni itsestään selvä, sillä sanat saavat merkityksensä suhteessa toisiinsa, eikä lausekontekstien erillistarkastelu välttämättä tuo analyysiin uusia näkökohtia. Kulttuurisen kontekstin tarkastelussa siirrytään aineiston ulkopuolelle. Tällöin voidaan analysoida vaikka sitä, kuinka kielen käyttäjät teksteissään tai puheissaan valmistautuvat mahdollisiin vastargumentteihin. (ks. myös Perelman 1996, 53.) Vielä esittämättömiin vastaväittämiin vastataan tällöin ikään kuin etukäteen. Kulttuurista kontekstia voidaan lähestyä myös tekstilähtöisesti. Argumentoinnissa vetoaminen esim. enemmistön/vähemmistön etuun tai järkeen/tunteeseen kertovat ympäröivän yhteiskunnan arvomaailmasta.

Perelmanille (1996, 21) argumentoinnin tärkein konteksti on yleisö. Yleisön hän määrittää puhujan näkökulmasta, eli yleisön muodostavat kaikki ne, "joihin puhuja haluaa

argumentaatiolla vaikuttaa". Kun konteksti ymmärretään yleisöksi, voidaan kaupan vapauttamisen argumentointia tarkastella niiden jännitteiden valossa, joita eri yleisöt argumentoinnille aiheuttavat. Yksi esimerkki voisi olla se, millainen tilanne- tai tulevaisuuskuva teksteissä luodaan, kun yleisönä on yhtäaikaisesti vientiteollisuus, kotimarkkinoilla toimivat pienyrittäjät tai kuluttajat.

4.2.3 Diskurssien väliset valtasuhteet

Kun todellisuus oletetaan sosiaalisesti rakentuvaksi, tarjoaa se mahdollisuuden useammalle todellisuuskäsitykselle. Käsitys yhdestä jakamattomasta todellisuudesta ja kielen heijastavuudesta murtuu yhä voimakkaammin. Koska diskurssit muotoutuvat sosiaalisessa todellisuudessa, ovat ne myös alttiita muutoksille. Diskurssien suhdetta sosiaaliseen todellisuuteen, toisiin diskursseihin ja kielen ulkopuoliseen todellisuuteen voi kuvata seuraavien diskursseja kuvaavien ulottuvuuksien avulla (Lehtonen 1994, 35):

- i) Diskurssit ovat yhteiskunnallisia käytäntöjä, jotka muokkaavat sosiaalista todellisuutta (diskursiivinen ulottuvuus).
- ii) Diskurssit eivät muokkaa todellisuutta yksin, vaan muodostuvat suhteessa toisiin diskursseihin ja diskursiivisiin muodostelmiin (interdiskursiivinen ulottuvuus).
- iii) Diskurssit määräytyvät suhteessa diskurssin 'ulkopuolisiin' suhteisiin ja voimiin, kuten instituutioihin, sosiaalisiin prosesseihin ja yhteiskunnallisiin rakenteisiin (ekstradiskursiivinen ulottuvuus).

Ensimmäinen väittämä, eli diskurssien ymmärtäminen yhteiskunnallisiksi käytänteiksi, antaa oikeutuksen diskurssianalyttiselle tutkimusotteelle. Se antaa perustelun lähtöolettamalle, että kieltä tutkimalla voidaan kertoa jotakin olennaista sosiaalisesta todellisuudesta, esimerkiksi globalisaatioksi kutsumastamme ilmiöstä. Varsinaisesti tämän tutkimuksen näkökulma on kuitenkin diskurssien toisessa ulottuvuudessa eli niiden *interdiskursiivisuudessa*. Tällöin huomio kiinnittyy diskurssien keskinäisiin suhteisiin. Kolmannen ulottuvuuden tarkastelu vaatisi analyysin tulosten peilaamista tekstin ulkopuolisiin yhteiskunnallisiin rakenteisiin.

Kun aineistoa tulkitaan sen sisältämien valtasuhteiden valossa (=interdiskursiivinen lähestymistapa), kiinnittyy huomio diskurssien välisiin ja sisäisiin valtasuhteisiin, hegemonisten diskurssien muotoutumiseen, niiden ideologisiin seurauksiin ja hegemonia-aseman murtumiseen. (Jokinen & Juhila 1993, 75.)

Sosiaalinen todellisuus voi koostua monista keskenään kilpailevista merkitysjärjestelmistä, diskursseista, jotka merkityksellistävät maailmaa, sen ilmiötä, tapahtumia ja suhteita, eri tavoin. Rinnakkaisista diskursseista on kyse silloin, kun useat käsitykset muovaavat todellisuuskuvaa samanaikaisesti. Eri diskurssit eivät välttämättä ole tasavertaisia, vaan toiset voivat nousta toisia vahvemmiksi. Diskurssi on saavuttanut hegemonisen aseman silloin, kun siitä tulee vallitseva todellisuuskäsitys. Hegemoninen diskurssi on vaientanut kilpailevat totuudet ja näyttäytyy joko muita oikeampana tai voimakkaimmillaan jopa itsestäänselvytenä. Yksinkertaistaen hegemonialla tarkoitetaan johtavassa tai hallitsevassa asemassa olevia sosiaalisia ja kulttuurisia käsityksiä. (Jokinen ym. 1993, 24-29; Perelman 1996, 50-51.)

Diskurssit eivät saavuta hegemonista asemaansa ilman kamppailua. Yksi tapa vahvistaa diskurssin hegemonia-asemaa on moninaisuuden häivyttäminen. Vaihtoehdottomuuteen tai välttämättömyyteen vetoaminen on yksi keino kilpailevien diskurssien syrjäyttämiseksi. Esimerkkinä tästä voi olla vetoaminen luontoon tai muuhun ihmisen toiminnan ulkopuolella olevaan tekijään; taloudessa esimerkiksi markkinoiden käyttäytymiseen, mikäli markkinat on ensin määritelty ihmisen toiminnan ulkopuoliseksi tekijäksi. Muita mahdollisia strategioita ovat mm. yleiseen hyväksyttävyyteen tai tapaan vetoaminen. (Jokinen & Juhila 1993, 89-95.) Toinen tapa tunnistaa hegemoninen diskurssi on tarkastella sen merkitysten (osien) esiintymistä tekstissä. Jos jotain diskursseja on tukemassa useita tai useammanlaisia merkityksiä, kysymys saattaa olla diskurssin hegemoniasta. Toisaalta myös päinvastainen ilmiö voi johtaa samaan päätelmään. Tällöin voi olla kyse vaihtoehdottomasta 'totuudesta', itsestäänselvydestä, jota ei tarvitse todistella (Jokinen & Juhila 1993, 80-81).

Faircloughille (1989, 77-78) diskurssi on paikka, jossa väitteitä voimistetaan nojaamalla yleisesti jaettuihin tosiasioihin, terveeseen järkeen (common sence). Väitteen tehokkuus riippuu siitä, kuinka vahvasti se on kytköksissä näihin jaettuihin tosiasioihin ja kuinka

näkymättöminä ne pysyvät. Ymmärtääkseni Fairclough rinnastaa tässä kohden terveen järjen ja ideologian, sillä ne molemmat vaikuttavat väitteen taustalla ja takaavat sen tehovoiman. Voimakkaimmillaan ideologia on silloin kun se syntyy automaattisesti tulkitsijan päässä näyttäytymättä silti itse tekstissä. Tällöin tulkitsija jakaa diskurssin mahdollistavat oletukset. Fairclough (1989,78-84) neuvookin tulkitsijaa tarkastelemaan, kuinka teksti sopii yhteen oman maailmankuvan ja kokemusten kanssa. Milloin tulkitsija luo 'sillan' tekstin ja ympäröivän todellisuuden välille ilman tietoista tulkintaa, on taustalla terveeseen järkeen nojaava perustelu, tai Perelmanin sanoin yleisön kanssa jaettu esioletus. On siis löydettävä ne ajatukset, jotka teksti olettaa oleviksi niitä kuitenkaan ilmaisematta.

Käsitys terveestä järjestä taustaoletuksena lähentyy Perelmanin (1996, 28) määritelmää esioletuksista, joiden nojaan argumentaatio on rakennettava, jotta se vakuuttaa kuulijansa. Argumentoinnissa pyritään "siirtämään esioletuksille osoitettu hyväksyntä koskemaan myös johtopäätöksiä". Faircloughin terveellä järjellä ja Perelmanin esioletuksilla on kuitenkin perustavanlaatuisen ero. Faircloughin terve järki sijaitsee tulkitsijan ulottumattomissa, sillä viitataan jonkinlaiseen jakamattomaan tietoisuuteen tai intuitioon, joka on samanlainen kaikilla tulkitsijoilla. Toisin sanoen "kulttuurisen common senseen voidaan ajatella muodostuvan hegemonisista diskursseista, jotka ovat saaneet vahvan jalansijan sosiaalisen todellisuuden jäsentäjinä" (Jokinen, 1993, 193). Perelmanin (1996, 28-40) esioletukset kattavat laajemman kirjon eriasteisia totuuksia, joista vahvimpina näyttäytyvät jaetut totuudet. Esioletuksina voidaan kuitenkin ymmärtää myös oletukset ja arvot, joiden kiistanalaisuus on yleisön (tai tulkitsijan) tiedossa, mutta joista hänellä silti on oma näkemyksensä. Tämän valossa on mahdollista tarkastella argumentoinnin taustalla olevien esioletusten voimakkuutta. Voidaan esimerkiksi kysyä, tarvitseeko maailmankaupan vapauttamista perustella vaikka hyvinvoinnin lisääntymisellä, vai onko kaupan vapauttaminen ideologia tai jaettu arvo jo itsessään.

Diskurssi koostuu monista samaa teemaa tukevista erillisdiskursseista (merkityssystemien osista), jotka voivat olla myös kilpailevien diskurssien osia. Muutoksen mahdollisuus onkin näissä myös kilpailevia diskursseja tukevissa erillisdiskursseissa. Diskurssi ei näin ollen ole eheä ja läpäisemätön kokonaisuus, jonka osaset tukisivat vaan toisiaan, vaan sitä voidaan murtaa ikään kuin sisältä käsin. Yksi tapa

nostaa esiin muutoksen siemeniä on tutkijan luovuus. Tällöin hän voi alkaa uuden diskurssin luomisen jostakin vanhaa diskurssia tukevasta erillisdiskurssista, joka voisi tukea myös kilpailevaa diskurssia. (Jokinen & Juhila 1993, 101-105; Fairclough 1992, 84-86.) Esimerkiksi oikeudenmukaisuusdiskurssi voi olla tukemassa useammanlaisia päädiskursseja ja se voi näissä eri tehtävissään saada mitä moninaisempia sisältöjä.

5 TAPAUSTUTKIMUKSET

5.1 Liittyminen Maailman kauppajärjestöön 1995

5.1.1 Eduskuntakäsittely

Suomi liittyi tullitariffeja ja kauppaa koskevan yleissopimuksen (General Agreement on Tariffs and Trade, GATT) Uruguayn kierroksen monenkeskisen kauppaneuvottelukierroksen tuloksena syntyneeseen Maailman kauppajärjestöön (WTO) vuonna 1995. Eduskunta päätti liittymisestä yksimielisesti hallituksen esityksen (HE 296/1994) mukaisesti. Hallituksen esitys kävi eduskunnassa läpi normaalin lainsäädäntöprosessin vaiheet: lähetekeskustelun, ensimmäisen, toisen ja kolmannen käsittelyn. Asiaa käsitteli valmistelevasti ulkoasianvaliokunta, joka yksimielisesti ehdotti hallituksen esityksen hyväksymistä. Muut valiokunnat eivät antaneet ulkoasiainvaliokunnalle lausuntoja.

Yleisesti voidaan sanoa, että WTO:hon liityttiin eduskunnan taholta hyvin vähin äänin. Koko eduskuntakäsittelyn aikana puheenvuoroja käytti ministerin lisäksi vain yhdeksän kansanedustajaa, aktiivisimpina vihreiden edustajat. Jopa hallituksen esityksen esitellyt ulkomaankauppaministeri ilmaisi huolensa laimeasta keskustelusta: "Minä jo pelästyin sitä, meneekö GATT:in Uruguayn kierros Suomen eduskunnassa läpi ilman minkään näköistä keskustelua." Keskustelun vaimeutta selitettiin ajankohdalla, hallituksen esitys tuotiin eduskuntaan kiireellä raskaan syysistuntokauden loppupuolella. (Valtiopäivien pöytäkirjat HE 296/1994) Toinen selitys liittyy enemmän itse esityksen luonteeseen. Kyseessä oli monenkeskisesti neuvotellun kansainvälisoikeudellisen sopimuspaketin hyväksyminen, joten edustajilla ei ollut mahdollisuutta muuttaa itse sopimustekstiä. Vaihtoehtoina oli joko sopimuspaketin hyväksyminen sellaisenaan tai hylkääminen. Ymmärrettävästi tämä vaihtoehtoisen esitysten mahdottomuus vei pontta sopimuksen yksityiskohtaisemmalta arvioinnilta.

Valiokuntaa evästävissä lähete keskustelussa aiheesta käytettiin vain yksi puheenvuoro, samoin mietintöön kantaa ottavassa ensimmäisessä käsittelyssä. Ainoa pieni väittely syntyi asian toisessa käsittelyssä. Vain yksi edustaja (Heidi Hautala, vihr.) ilmoitti, että saattaisi ratkaisevassa kolmannessa käsittelyssä esittää esityksen hylkäämistä. Kolmannessa käsittelyssä sekä lakiehdotus että ulkoasiainvaliokunnan mietinnön ensimmäiseen pontteen sisältyvä ehdotus kuitenkin hyväksyttiin yksimielisesti ilman keskustelua. (Valtiopäivien pöytäkirjat HE 296/1994) Koska lakiehdotus ja sopimukset muodostavat yhden kokonaisuuden, merkitsi lakiehdotuksesta tehtävä päätös vastaavaa päätöstä myös sopimusten osalta. Hallituksen esitys oli monenkeskisesti neuvoteltu sopimuspaketti, jota hallitus esitti hyväksyttäväksi sellaisenaan. Kansallista poliittista kannanmuodostusta voidaan etsiä sekä ulkoasiainvaliokunnan mietinnöstä että täysistuntokeskustelujen pöytäkirjoista.

Valiokunnan mietinnössä erilaisten globalisaatioon liittyvien diskurssien tuottamista rajaa luonnollisesti hallituksen esitys, johon valiokunnan on otettava kantaa. Mietintöjen rakenne seuraa yleensä tarkasti hallituksen esityksen rakenneta, jolloin valiokunnan tehtävämäärittelyn rajoittuneisuus sulkee ulkopuolelleen monia globalisaation ulottuvuuksista. Ulkoasiainvaliokunnan mietintöä ei siten voi ymmärtää kokonaisvaltaisena globalisaatiostrategiana. Mietintöä analysoimalla pystyy kuitenkin tunnistamaan muutamia niistä diskursseista, joita talouden globalisaatioon, erityisesti vapaan kaupan ja protektionismin sekä globalisaation ylikansalliseen hallintaan liittyy. Koska kyseessä on esitys Maailman kauppajärjestöön liittymisestä, on päähuomio luonnollisesti talouden globalisaatiossa ja siihen kiinteästi liittyvissä diskursseissa. Valiokunnan mietinnöstä löytyvät ne keskeiset argumentit, joilla Maailman kauppajärjestö sekä Suomen liittyminen järjestöön perustellaan tärkeäksi, hyödylliseksi tai välttämättömäksi. Vaikka ulkoasiainvaliokunta pääty puoltamaan jäsenyyttä, löytyy mietinnöstä myös muutamia kriittisiä kantoja, joilla voitaisiin perustella myös protektionistisempaa kauppajärjestelmää. Mietinnöstä voidaan tunnistaa ainakin seuraavat diskurssit: kansallinen etu, kansallinen sopeutuminen, globaalin sääntelyjärjestelmän tarve ja oikeudenmukaisuus, joka näyttäytyy lähinnä vapaata kauppaa tukevien rinnakkaisdiskurssien - kehitysmaiden ja kuluttajien aseman parantuminen, kestävä kehitys ja työntekijöiden asema - kautta.

5.1.2 Kansallinen etu

Kansallisen edun diskurssi on mietinnössä niin vahva, että sitä voidaan perustellusti kutsua hegemoniseksi diskurssiksi. Kutakin sopimuskokonaisuuden alaa (teollisuustuotteet, maataloustuotteet, tekstiili- ja vaatetustuotteet, palvelujen kauppa, teollis- ja tekijänoikeudet, julkiset hankinnat) tarkastellaan pääasiassa kansallisen edun eli tarkemmin sanottuna suomalaisen yritystoiminnan tai tuotannon kilpailutilanteen ja sopeutumisen kannalta. Talouden globalisaatiota - mikä tässä yhteydessä tarkoittaa kansainvälisen hyödykekaupan vapauttamista - tarkastellaan ensi sijassa siltä kannalta, miten se vaikuttaa suomalaisten vientiyritysten menestymiseen maailmalla. Valiokunnan kannanotossa todetaan seuraavasti: "Yleisesti ottaen voidaan sanoa, että kaikki valiokunnan kuulemat asiantuntijatahot pitivät GATT:in Uruguayn kierroksen tuloksia sekä yleismaailmallisesti että Suomen kannalta tärkeinä ja hyödyllisinä." (UaVM 11/1994)

Kansallisen edun näkökulmaa ei tarvitse erikseen perustella, mikä on yksi osoitus diskurssin hegemonisesta asemasta. Kansallinen etu on itseisarvo, perelmanilaisittain "jaettu esioletus". Se on jo yksinään hyvin vahva argumentti puoltamaan Suomen liittymistä Maailman kauppajärjestöön. Perelmanin (1996, 28) mukaan argumentoinnissa pyritään siirtämään esioletuksille osoitettu hyväksyntä koskemaan myös johtopäätöksiä. Tällöin voidaan ajatella, että koska Suomen kansallinen etu edellyttää markkinoiden vapauttamista, on maailmankaupan vapauttaminen yleisestikin hyödyllistä ja tarpeellista. Tuotannonalakohtaiset arviot antavat tukea väitteelle, että Suomen kansallinen etu vaatii WTO:hon liittymistä:

Suomen kannalta tärkeässä metsäteollisuudessa (puutavara, paperi, selluloosa) tullit on tarkoitus poistaa 10 vuoden siirtymäajan kuluessa. Tämä tarkoittaa sitä, että suomalaisen metsäteollisuuden kilpailuasemat paranevat, koska teollisuudelle avautuu mahdollisuus viedä metsäteollisuustuotteita tullitta tärkeille markkina-alueille Euroopan ulkopuolelle.

On arvioitu, että GATT:in Uruguayn kierroksen neuvottelutuloksen kokonaisvaikutus teollisuustuotteiden kaupan osalta on Suomelle vuositasolla 440 miljoonaa markkaa positiivinen.

Saadun selvityksen mukaan sopimus [teollisuus- ja tekijänoikeuksista] on Suomelle hyödyllinen

On odotettavissa, että palvelujen vapaampi kauppa avaa uusia mahdollisuuksia palvelualojen yrityksille etenkin EU:n ulkopuolisilla markkinoilla.

Mietinnössä kansallinen etu on ymmärretty pitkälti yhteneväksi suomalaisten vientiyritysten edun kanssa. Siihen, miten WTO:hon liittyminen vaikuttaa pääasiassa kotimarkkinoilla toimiviin pienyrityksiin, ei mietinnössä juuri ole otettu kantaa. Ricardo-Veinerin mallin (Väyrynen 1999, 31) olettamahan oli, että eri tuotannonalojen välisissä riidoissa korostuvat ensisijaisesti kansainvälisesti kilpailukykyisen ja kilpailukyvyttömien sektoreiden väliset suhteet ja niiden ongelmat. Mittakaavaedut korostuvat kaupan vapautuessa, jolloin samalla sektorilla toimivat pienten ja suurten yritysten väliset jännitteet voivat kasvaa. Mietinnössä em. teollisuudenaloja kuitenkin käsitellään tavalla, joka antaa ymmärtää koko sektorin hyötyvän kilpailun avautumisesta. Sen sijaan jännite eri sektoreiden välillä on tiedossa ja tunnustettu, kuten jo tuotannonalakohtainen tarkastelu osoittaa. Kansallisen edun diskurssin sisäinen jännite eri teollisuudenalojen välillä vastaa hyvin Stolper-Samuelssonin mallin olettaa, että "vapaakauppa hyödyntää runsaan tuotannontekijäin omistajia ja niiden harjoittamaa vientiä, mutta laskee puolestaan tuontitavaroiden hintoja ja niiden kanssa kilpailevia hyödykkeitä tuottavien kotimaisten toimijoiden voittoja ja palkkoja". (Väyrynen 1999, 24-25.)

Kaiken kaikkiaan kansallisen edun diskurssi on Suomessa ollut vahva globalisaation määrittäjä. Sinänsä näkökulma on luonnollinen vahvasti viennistä riippuvaiselle valtiolle. Varana on se, että hegemonisen aseman saavuttaessa kansallisen edun diskurssi alistaa kaikki muut talouden globalisaatiota määrittävät muut diskurssit alleen ja tekee globalisaation tarkastelusta varsin yksipuolisen. Kansallisen edun näkökulmasta tulee tällöin ainoa oikea näkökulma arvioida talouden globalisaation hyötyjä ja haittoja. Esimerkiksi kysymys kehitysmaiden oikeudenmukaisesta asemasta on tällöin toissijainen globalisaatiota määrittävä tekijä.

5.1.3 Kansallinen sopeutuminen

Selvintä kansallisen edun toteutuminen on teollisuustuotteiden, palveluiden kaupan, teollis- ja tekijänoikeuksien sekä julkisten hankintojen osalta. Näillä sektoreilla kansallinen etu tukee maailmankaupan vapauttamispyrkimyksiä. Aina kansallinen etu,

joka mietinnössä on siis ymmärretty lähinnä suomalaisten vientiyritysten eduksi, ei käy yksiin markkinoiden vapauttamisen kanssa. Oman tuotannon mahdolliset sopeutumisvaikeudet tai jopa tuotannon aleneminen eivät silti missään vaiheessa johda päättelemään, että Suomen tulisi jättäytyä sopimuksen ulkopuolelle tai että yleisestä kaupan vapauttamisen tavoitteesta tulisi luopua.

Esimerkiksi tekstiiliteollisuuden osalta tyydytään toteamaan, että "kymmenen vuoden siirtymäaika antaa tekstiili- ja vaateteollisuudelle mahdollisuuden sopeutua kiintiöiden poistamiseen (UaVM 11/1994)". Muun muassa saksalaiselle globalisaatiokeskustelulle tyypillinen pelko työpaikkojen siirtymisestä halpatyövoiman maihin ei tässä yhteydessä nouse esiin. (ks. esim. Beck 1999, 53-54 tai Raumolin 1998, 3) Mahdollinen kansallisen edun menetys tekstiiliteollisuuden alalla ei ole tarpeeksi merkittävä, jotta se horjuttaisi kaupan vapauttamistavoitteita. Tekstiiliteollisuus on Suomessa sen verran pientä, että alan voi muiden teollisuudenalojen voitonnäkymien nimissä altistaa vapaalle kilpailulle kehitysmaiden tuotteiden kanssa. Eduskunnan tekstiiliteollisuutta arvioivissa kannoissa näkyy näin ollen selvästi uusklassiseen teoriaan sisältyvä ajatus transformaatiokyvyn merkityksestä. Aika suoraan ilmaistaan, että kaikki talouden toimijat eivät ehkä hyödy kaupan vapauttamisesta, mutta hyötyjien etu on tarpeeksi suuri kompensoimaan häviäjien tappion.

Jos jossakin tuotannon alalla, niin maataloudessa voisi kansallisen edun olettaa olevan uhattuna. Kotimaisen maataloustuotannon säilyttäminen on aivan toisen kokoluokan asia kuin kysymys tekstiiliteollisuuden sopeutumisesta. Paitsi että maatalous on suurempi työllistäjä kuin tekstiiliteollisuus, liittyy maatalouden säilyttämiseen monia muita poliittisesti tärkeitä arvoja kuten maaseudun asuttaminen, puolustukselliset näkökohdat, ruoan kotimaisuus jne. Voisi siis ainakin teoriassa ajatella, että jos kotimainen maataloustuotanto WTO:n jäsenyyden kautta joutuu vahvasti uhatuksi, kyseenalaistaisi se koko jäsenyyden. Maatalouden säilymistä ei kuitenkaan aseteta todelliseksi ehdoksi WTO:hon liittymiselle.

WTO-jäsenyyttä edeltävissä neuvotteluissa Suomi pyrki ennen kaikkea suojaamaan omaa maataloustuotantoaan tuontia vastaan. Suomen ja Euroopan unionin tavoitteet osittain ristiriitaisia, sillä Euroopan unioni piti tärkeänä myös viennin turvaamista. Unionin

jäsenyyden myötä (joka tuli voimaan samanaikaisesti WTO:hon liittymisen kanssa) Suomi siirtyi EU:n kauppaja- ja maatalouspolitiikan piiriin. Jatkoneuvotteluiden oletettiin tuovan EU:lle lisää paineita leikata maataloustuotantoa. Valiokunta painotti, että "EU:n GATT-velvoitteiden toteuttaminen Suomessa ei saa johtaa suurempaan tuotannon supistamisvaatimukseen kuin Suomen kansallisen GATT-velvoitteiden toteuttaminen edellyttää". (UaVM 11/1994) Maataloustuotannosta puhuttaessa kaupan vapauttamisen tavoite väistyy, mutta sitä ei kokonaisuudessaan kyseenalaisteta. Teksti siirtyy tarkastelemaan asiaa ikään kuin alemman tason kysymyksenä, neuvotteluteknisestä näkökulmasta, johon ei liity suuria ristiriitaisia periaatteita; kyse on kansallisen edun turvaamisesta tässä yhdessä erityisen poikkeavassa kysymyksessä. Maailmankaupan vapauttaminen on tavoitteena niin tärkeä, että mahdolliset kansalliset tappiot merkittävälläkään tuotannonalalla eivät ole riittäviä kyseenalaistamaan tätä päämäärää, tavoitteesta tinkiminen rajoittuu vain maatalouteen. Vielä tässä vaiheessa ei ristiriitaa oman maataloustuotannon säilyttämisen ja yleisen kaupan vapauttamisen välillä juuri perustella periaatteelliselta kannalta tai tarkastella esimerkiksi kehitysmaiden vastavuoroiseen kohtelun näkökulmasta. Huomionarvoista on se, että näin tehtiin kyllä tekstiiliteollisuuden kohdalla kuten jäljempänä käy ilmi.

5.1.4 Kaupan vapauttaminen

Mietinnön ehkä vahvin kaupan vapauttamista koskeva ideologinen kannanotto esitetään teollisuuden, ei valiokunnan kannanottona: "Teollisuuden arvioiden mukaan GATT:in Uruguay'n kierroksen tulokset edistävät maailmankaupan kasvun edellytyksiä ja hyvinvoinnin lisääntymistä sekä selkeyttävät kansainvälisen monenkeskisen kauppajärjestelmän kehittämistä ja kauppasääntöjä." Valiokunta ei siten ota omiin nimiinsä vahvinta oikeudenmukaisuus-diskurssia, talouden kasvun ja sitä kautta syntyvän hyvinvoinnin globaalia lisääntymistä, vaan jättää sen yhden intressitahon tulkinnaksi tulevasta kehityksestä. Valiokunnan toisessa vapaakaupan siunauksellisuutta korostavassa kannanotossa vedotaan valiokunnan kuulemien asiantuntijoihin, jotka: "[...] pitivät GATT:in Uruguay'n kierroksen tuloksia sekä yleismaailmallisesti että Suomen kannalta tärkeinä ja hyödyllisinä". (UaVM 11/1994) Arviot ovat huomattavan yksioikoisia kun niitä vertaa esimerkiksi tutkijoiden, poliitikkojen ja kansalaisjärjestöjen käymään

keskusteluun maailmankaupan hyötyjen jakautumisesta. Mahdollisista liberalisoinnin väliinpuotoajista tai sopeutujista ei tässä yhteydessä ole laisinkaan mainintaa. Ideologisten kannanottojen vähyydestä itse asian ytimestä - maailmankaupan vapauttamisesta - on vaikea vetää johtopäätöstä. Ehkä tavoite on niin vahvasti jaettu, ettei se kaipaa tuekseen ideologisia perusteita, tai sitten kansallisen edun toteutuminen riittää maailmankaupan vapauttamisen perusteeksi.

Jokisen ym. (1993, 29-33) mukaan kielen käyttäjät joutuvat teksteissään tai puheessaan valmistautumaan mahdollisiin vasta-argumentteihin. Maailman kauppajärjestöä kohtaan kritisoitiin jonkin verran 1990-luvun puolessa välissä, joten mietinnössä tulisi ennalta ottaa huomioon mahdollinen kritiikki. Kansallinen etu on vahva maailmankaupan vapauttamista tukeva diskurssi, mutta ei yksinään riittävä. Koska maailmankaupan vapauttamista ei kovin suoraan puolleta ideologisena valintana, on se tehtävä rinnakkaisten diskurssien välityksellä. Näitä maailmankaupan vapauttamista tukevia rinnakkaisia diskursseja ovat: kuluttajan ja kehitysmaiden aseman parantuminen, kestävä kehitys ja työntekijän asema. Kaikissa näissä piilee mahdollisuus liberalisoinnin puolustaminen oikeudenmukaisuuteen vetoamalla. Tekstin tuottajan on kuitenkin voitava osoittaa, että kaupan vapauttaminen on oikeudenmukaista niin kuluttajan, työntekijöiden, kehitysmaiden kuin ympäristön kannalta. Tai vähintään on osoitettava se, ettei näille aiheudu vakavaa uhkaa kaupan liberalisoinnista. Yleisesti voidaan todeta, että kaikki neljä oikeudenmukaisuuden aladiskurssia ovat huomattavasti ristiriitaisempia kuin edellä käsitelty kansallisen edun diskurssi. Mietinnössä joudutaan taituroimaan oletettujen etujen ja haittojen välillä, jolloin rinnakkaisten teemojen tuottama oikeudenmukaisuuden diskurssi jää paljon heikommaksi.

Kuluttajan aseman käsittely kuitataan mietinnössä aika lyhyesti ja näkökulma on kulutustavaroiden laadussa ja hinnassa, mutta esimerkiksi kuluttajan ostovoiman kehitys jää käsittelyn ulkopuolelle. Kuluttajan aseman ristiriitaisuus syntyy vaikutusmahdollisuuden vähyyden ja parempien (edullisempien ja paremmin valvottujen) tuotteiden välille syntyvästä jännitteestä. Näistä jälkimmäinen on kuitenkin selvästi ratkaisevampi näkökulma:

GATT:in Uruguayn kierroksen tulos merkitsee kuluttajien kannalta myönteistä kehitystä. Tuotteiden tullitason alentaminen sekä tekstiilien, maatalouden ja palvelukaupan

ottaminen mukaan GATT-järjestelyyn johtaa kulutushyödykkeiden laajempaan tarjontaan ja alempiin hintoihin. Kuluttajat hyötävät myös ankarammista kauppaa koskevista säännöistä ja tehokkaammasta sopimusten täytäntöönpanosta.

Puutteena voidaan edelleen pitää sitä, että eri intressitahot, kuten kuluttajat, eivät voi virallisesti osallistua WTO:n työhön. (UaVM 11/1994)

Kuluttajien nostaminen edes puheen tasolla yhdeksi legitiimiksi vallankäyttäjäksi kansallisvaltioiden rinnalle kuvastaa uusien toimijoiden nousua kansainvälisen sääntelyn kentälle. Voidaan sanoa, että Rosenaun post-internationaalisen kansainvälisen politiikan toimijoiden nimeäminen on alkanut. Rosenaun mukaanhan globaalilla näyttämöllä valtaa jakavat kansallisvaltiot, ylikansalliset konsernit, kansainväliset organisaatiot ja ylikansalliset sosiaaliset liikkeet. Kun valta siirtyy kansallisvaltioiden ulottumattomiin, alkaa uusien toimijoiden keskinäinen vallanjako. Tässä vallanjaossa kansallisvaltiot tulevat olemaan vain yksi toimija monien muiden keskuudessa.

Kehitysmaiden asemasta on mietinnössä oma kappaleensa, mikä kertoo jotakin diskurssin merkityksestä. Lisäksi kehitysmaiden asemaa arvioitiin osana muiden tuotannonalojen (maatalous, tekstiiliteollisuus, teollis- ja tekijänoikeudet) tulevaisuudennäkymiä. Loppupäätelmässä todetaan, että "maailmankaupan vapauttamisen tulee edesauttaa kaikkien maiden, mukaan lukien kehitysmaiden, hyvinvointia" (UaVM 11/1994). Ideologinen kannanotto kehitysmaiden puolesta on kohtalaisen vahva, vaikka se on laajennettu koskemaan kaikkia maita. Toisaalta lause ei ole väittämä todellisuuden luonteesta vaan tavoite, mikä tekee siitä huomattavasti heikomman argumentin väittelyssä maailmankaupan oikeudenmukaisuudesta. Kehitysmaat saavat erikoiskohtelun tietyn siirtymäajan puitteissa: niille myönnetään helpotuksia yleisistä säännöistä, vähiten kehittyneiltä mailta ei aina vaadita sitoumuksia ollenkaan ja teollisuusmaat ovat velvoitettuja myöntämään kehitysmaille teknistä avustusta.

Tekstiilikaupan vapauttaminen on sopimuksessa ehkä vahvimmin kehitysmaiden asemaa parantava toimi. Mietinnössä arvioidaan tekstiili- ja vaatesektorin tuotteille merkittävä kaupankäynnin lisäys: "Nykyiset kaupan rajoitukset aiheuttavat kehitysmaille jopa 50 miljardin dollarin menetykset vuodessa." (UaVM 11/1994) Kun maailmankaupan vapauttamista ja sääntelyjärjestelmän tarpeellisuutta perustellaan kehitysmaiden aseman parantumisella, ei olisi kovinkaan johdonmukaista suojella alan kotimaista tuotantoa. Kehitysmaiden aseman parantuminen on yksi oikeudenmukaisuudesta kumpuavia WTO-

järjestelmän perusteita, ja tekstiilikauppa tästä merkittävin konkreettinen esimerkki, joten sitä ei myöskään argumentaation kannalta ole varaa uhrata verrattain pienen kansallisen edun nimissä. Kehitysmaiden vastavuoroista kohtelua ja sitä kautta niiden aseman parantamista korostaa myös ulkomaankauppaministeri Salolainen täysistuntopuheessaan:

Länsimaat ja teollistuneet valtiot, myöskin Suomi, saavat kaikki mennä itseensä siinä, että mehän emme ole sallineet vapaata (tekstiilien) tuontia tai edes alhaista tuontia, edes tariffikaatiota emme ole säätäneet kaikille tuotteille, emme ole antaneet kehitysmaitten auttaa itse itseään. [...] Se on tapahtunut hyvinkin paljon [...] myöskin siitä syystä, että suomalainen ammattiyhdistysliike on halunnut, että Suomessakin ommellaan paitoja, eikä kaikkia paitoja tuoda Intiasta taikka Pakistanista taikka Bangladeshista. (Valtiopäivien pöytäkirjat HE 296/1994)

Vastaavasti suurin uhka kehitysmaille tulee maataloudesta, sillä muiden nettotuojien kanssa ne kuuluvat maataloustuotannon häviäjiin. Paljon jätetään kuitenkin riippuvaiseksi niiden sisäisen maatalousreformin onnistumisesta, jolloin vastuu vapaakaupan seurauksista jätetään kehitysmaiden itsensä kannettavaksi:

Maataloustuotteiden kaupan osalta kehitysmaiden aseman pelätään ainakin lyhyellä tähtäyksellä heikkenevän. Maataloustuotteiden hinnannousun vuoksi elintarvikkeiden nettoviejät hyötyvät ja nettotuojat, kuten useimmat kehitysmaat, kärsivät. Pitkällä aikavälillä myös kehitysmaille on odotettavissa hyötyä, jos maiden sisäinen maatalousreformi onnistuu ja maita autetaan mahdollisissa siirtymäajan ongelmissa. (UaVM 11/1994)

Tämä ei kuitenkaan johda päätelmään, että maailmankaupan vapauttamisesta olisi kehitysmaille enemmän haittaa kuin hyötyjä. Erikoiskohtelun ja oman toimeliaisuuden avulla jokaisella maalla nähdään teoreettinen mahdollisuus hyötyä vapaakaupasta, jolloin väistämättömiä globalisaatiohäviäjiä ei ole. On huomattava, että varsin erilaisessa tilanteessa olevat kehitysmaat niputetaan tässä yhteen kategoriaan, kehitysmaihin. Todellisuudessa eri maat ovat hyvinkin erilaisessa lähtötilanteessa suhteessa maailmanmarkkinoiden vapauttamiseen.

Mietinnössä otetaan kantaa myös kauppapolitiikan uusiin aiheisiin, *kaupan ja ympäristön* suhteisiin sekä kaupan ja työolojen yhteyteen, jotka nousivat esiin Uruguay'n kierroksen loppuvaiheessa. Ympäristöpolitiikassa "lähtökohtana ovat vuonna 1992 Rio de Janeirossa pidetyn YK:n ympäristö- ja kehityskonferenssin hyväksymät periaatteet, joiden mukaan kauppapolitiikka ja ympäristöpolitiikka on sovittava yhteen kestävää kehitystä tukevalla tavalla" (UaVM 11/1994). Maailmankaupan vapauttamista ei lähtökohtaisesti katsota

uhaksi kestäväälle kehitykselle. Oletettu maailmankaupan kasvu - ja sitä kautta kulutuksen lisääntyminen - ei ole esteenä kestäväälle ympäristöpolitiikalle. Suurimmat ongelmat kumpuavat joko ympäristöprotektionismista tai niin kutsutusta ekodumpingista, ei taloudellisesta kasvusta itsestään.

Kaupan ja ympäristön suhde koskee ympäristönsuojelutoimenpiteiden vaikutusta kansainväliseen kauppaan sekä kaupan vaikutusta ympäristöön. Tätä suhdetta pohdittaessa ongelmana on etenkin kaupan teknisten esteiden lisääntymisen vaara ja ympäristöpohjaisten rajoitusten käyttö protektionismin välineenä. Toisaalta on myös huolena, että puutteellista ympäristösäädäntöä käytetään kilpailuetuna (ns. ekodumping). (UaVM 11/1994)

Valiokunnan toteamus "ulkoasiainvaliokunta edellyttää, että Suomi WTO:ssa toimii ympäristönsuojelun edistämiseksi kaikessa päätöksenteossa ja että GATT-sopimusta tulevaisuudessa täydennetään periaatteella, jonka mukaan ympäristönsuojelun ja vapaakaupan ollessa ristiriidassa ympäristönsuojelu asetetaan aina etusijalle" osoittaa, että ympäristönäkökulma ei WTO:ssa ole liittymishetkellä riittävän vahva (UaVM 11/1994). Näin ollen kestävä kehityksen diskurssi ei vielä tue tavoitetta maailmankaupan vapauttamisesta. Vaikkei näitä kahta tavoitetta nähdä täysin toisiaan poissulkeviksi, on keskinäinen tasapaino liittymishetkellä liiaksi kaupan puolella. Taustalla on kuitenkin ajatus siitä, että tämä ristiriita on tulevaisuudessa mahdollista ratkaista paremmin, tai ainakaan ympäristönsuojelun ei tarvitse olla kaupan vapauttamista näin vahvasti heikentävä diskurssi. Hieman pontta valiokunnan vaatimukselta vie esimerkki siitä, kuinka Suomi on joutunut ympäristöpohjaisten kaupanrajoitusten kohteeksi: "Suomalainen teollisuus on joutunut kansainvälisillä markkinoilla myös ympäristöpohjaisten ja sosiaalisten kauppaan vaikuttavien toimien kohteeksi [...]. Metsäteollisuuden osalta tällaista on tapahtunut Keski-Euroopassa suosimalla sellaisia paperilaatuja, jotka on valmistettu keräyspaperista."(UaVM 11/1994) Kannanottoa voi tulkita myös siten, että korkean tason ympäristönsuojeluvaatimukset eivät saa olla esteenä Suomen kansallisen edun toteutumiseksi.

Vastaava tilanne näyttää koskevan *työoloja*, joissa pelkona on sosiaalinen dumping. Työelämän kysymyksissä taituroidaan kahden ristiriitaisen periaatteen kanssa. Toisaalta esimerkiksi lapsi- tai vankityövoiman käyttö tuomitaan ihmisoikeuksien vastaisena, jolloin huoli on ylevämpi kuin omien työpaikkojen menetys. Heti seuraavassa kappaleessa visioidaan kuitenkin työvoiman siirtymisestä ns. alhaisempien työkuormien maihin.

Ratkaisuna sekä heikon ympäristölainsäädännön että heikompien työolojen hyväksikäytölle valiokunta esittää yhteisten toimenpiteiden voimaansaattamista. (UaVM 11/1994) Vaatimus on ehkä voimakkaampi puheenvuoro globaalin sääntelyn tarpeesta kuin maailmankaupan vapauttamisen puolesta ja vasta tässä yhteydessä ero näiden kahden termin sisällöstä tulee selvemmin esille. Vaatimuksilla työelämän perusnormien käyttöönotosta valiokunta ottaa samalla kantaa yhteen suhteellisen edun teorian keskeiseen ajatukseen, yhtäläisten mahdollisuuksien toteutumiseen. Suhteellisen edun teorian mukaan kansainvälisen kaupan osapuolten erilaisuus on hyväksyttävää, perustuuhan koko teoria ajatukseen kansakuntien erilaisuudesta. Siinä missä suhteellisen edun teoria lähtökohtaisesti hyväksyy työvoimaa intensiivisesti käyttävien alojen siirtymisen matalapalkkamaihin, näyttää se yhtäläisten mahdollisuuksien näkökulmasta epäreilulta kilpailulta. Ihmisoikeusnäkökulman korostaminen kuitenkin pehmentää valiokunnan kannanottoa. Vaikka johtopäätös - työelämän perusnormien käyttöönotto - on yhtäläinen, on eri asia perustella sitä omien työpaikkojen suojelulla kuin kehitysmaiden ihmisoikeuksien toteutumisella.

5.1.5 Globalisaation hallinta

Enemmän kuin kaupan vapauttamisen tuomista yleisistä eduista, puhutaan mietinnössä globaalin sääntelyjärjestelmän tarpeesta, mitä perustellaan hyvin pitkälle teknisluonteisin argumentein. Hietaniemi & Heiskanenhan (2000, 29) toteavat, ettei re-regulatiivinen sääntely välttämättä tarkoita kaupan vapauttamista vaan sääntelyn keskuksen siirtymistä ylikansallisille organisaatioilla. Tällöin korostetaan vakaan ja säännellyn toimintaympäristön tärkeyttä sekä sitä, että globalisoituvassa taloudessa myös sääntelyn on tapahduttava ylikansallisella tasolla. Liittymisvaiheessa globalisaation hallintaa määrittää siten lähinnä re-regulatiivinen välttämättömyyden diskurssi.

Päätavoitteena oli kansainvälistä kauppaa säätelevien määräysten saattaminen uuden toimintaympäristön edellyttämälle tasolle ja GATT järjestelmän toimivuuden vahvistaminen.

Luovuuteen ja osaamiseen perustuvan tuotannon osuus maailmankaupasta kasvaa jatkuvasti. Täten oli luonnollista, että myös GATT-järjestelmän piiriin tuli säännöksiä näiden suojamuotojen osalta. [...] Kansainvälisesti katsoen teollis- ja tekijänoikeuksien suojataso nousee. Lisäksi vastavuoroisuus toteutuu ja yhdenmukaiset velvoitteet ulottuvat yhä useampiin valtioihin.

Riitojen ratkaisemista koskevalla sopimuksella pyritään tehostamaan ja vahvistamaan Maailman kauppajärjestön WTO:n asemaa sekä yhtenäistetään

riitojenratkaisua koskevat menettelyt. [...] Uusi riitojenratkaisumekanismi on merkittävä parannus GATT-järjestelmän uskottavuuden ja toimivuuden kannalta. (UaVM 11/1994)

Puhe globalisaation hallinnan demokraattisuudesta tai epädemokraattisuudesta antaa vielä odottaa itseään. Esimerkiksi näkemykset WTO:n riitojen ratkaisumekanismista ovat vielä varsin positiivisia verrattuna siihen kritiikkiin, jonka mekanismi tulevana vuosina saa osakseen. Riitojenratkaisumenetelmää tarkastellaan lähinnä tehokkuuden, uskottavuuden ja toimivuuden kannalta ja järjestelmän demokraattisuus otetaan lähempään tarkasteluun vasta seuraavalla neuvottelukierroksella.

5.2 Seattlen ministerikokous 1999

5.2.1 Eduskuntakäsittely

Unionitasolla Seattlen ministerikokouksen neuvottelutavoitteet muotoutuivat komission ja ministerineuvoston yhteistyössä. Komissio toimii aloitteentekijänä, mutta neuvosto tekee poliittiset päätökset, jotka muodostavat pohjan komission neuvottelumandaatille. Kauppajärjestön ministerikokouksissa Euroopan unionin ääntä käyttää komissio. Suomen kanta Maailman kauppajärjestön Seattlen ministerikokouksen muodostettiin suhteessa Euroopan unionin neuvottelutavoitteisiin, joita Suomi yhtenä Unionin jäsenmaana oli muodostamassa. (SuVL 1/1999)

Suomen eduskunnan osallistumisesta kansainvälisissä toimielimissä tehtävien päätösten valmisteluun on säädetty valtiopäiväjärjestyksessä. Valtioneuvoston selvitys tuotiin Eduskuntaan E-asiana (E15/1999), joten asiaa ei käsitelty täysistunnossa. Valtiopäiväjärjestyksen mukaan valtioneuvostolla on velvollisuus antaa Euroopan unionin toimielimissä päätettävät asiat eduskunnan käsiteltäviksi, ja eduskunnalla on oikeus antaa näistä asioista lausuntoja. On syytä korostaa, että valiokunnan antama lausunto sitoo Suomen edustajien kantoja EU:n päätöksenteossa, "ja että milloin siitä joudutaan esimerkiksi muuttuneiden olosuhteiden vuoksi poikkeamaan, on menettelyn perusteet tarkoin selvitettävä eduskunnan asianomaiselle valiokunnalle". (EV-HE 318/1994) Kansallinen parlamentti on siten sidottu Suomen hallituksen kannanmuodostukseen valiokuntatyön kautta. Valtiopäiväjärjestyksen mukaisesti valtioneuvosto antoi suurelle

valiokunnalle selvityksen EU:n valmistautumisesta Seattlen ministerikokoukseen ennen kuin ministerineuvosto linjaisi EU:n neuvottelutavoitteet komissiolle. Suuri valiokunta sai lausunnot ulkoasiainvaliokunnalta (UaVL 6/1999), maa- ja metsätalousvaliokunnalta (MmVL 9/1999), talousvaliokunnalta (TaVL 6/1999) sekä ympäristövaliokunnalta (YmVL 5/1999). Neuvottelujen edetessä erikoisvaliokunnat antoivat vielä muutamia lausuntoja suuren valiokunnan kantojen täydennyksiksi.

5.2.2 Kansallinen etu

Ensimmäinen merkittävä huomio valiokuntien lausunnoista on, että kansallisen edun diskurssi on huomattavasti heikompi kuin neljä vuotta aiemmin käydyissä liittymiskeskusteluissa. Tuolloinhan Maailman kauppajärjestöön liittymistä ja koko kaupan vapauttamisen ajatusta tarkasteltiin pitkälle juuri kansallisen edun näkökulmasta. Seattlea edeltävissä kannanotoissa kansallinen etu saa osittain uudenlaisen sisällön. Käsite laajentuu suomalaisten vientiyritysten voiton maksimoinnista myös muille yhteiskuntapolitiikan alueille, ja voi nyt toteutua esimerkiksi Suomen hallituksen linjan mukaisena ympäristöpolitiikkana. Perinteisen kapea-alaisen kansallisen edun mukaisia neuvottelutavoitteita asetetaan edelleen vaatimalla esimerkiksi korkean teknologian tuotteiden vapaampaa vientiä. Erona aikaisempaan on kuitenkin se, että nyt sektorikohtaisia tavoitteita peilataan yleisempiin yhteiskuntapoliittisiin linjauksiin. Kuvaavin esimerkki käsitteen laajentumisesta on Suuren valiokunnan kannanotto talousvaliokunnan sille antamaan lausuntoon. Talousvaliokunta toteaa omassa lausunnossaan:

että Suomelle tavarakaupan ja palvelujen kaupan vapauttaminen maallemme tärkeillä aloilla on ensisijainen kansallinen tavoite. Suomen kaltaiselle, viennistä elantonsa saavalle maalle mahdollisimman pitkälle toteutettu vapaakauppa on erittäin tärkeää. Talousvaliokunta viittaa tässä yhteydessä siihen välittömään yhteyteen, joka vallitsee telemarkkinoiden avautumisen ja Suomen kansantalouden lamasta toipumisen välillä. (TaVL 6/1999)

Seuraavassa lausumassa taas näkyy, kuinka suuri valiokunta antaa kansalliselle edulle laajemmat yhteiskuntapoliittiset raamit. Kansallinen etu ei vain laajene koskemaan myös yleisiä yhteiskuntapoliittisia tavoitteita, vaan jopa alistetaan näille painavammille tavoitteille:

Suuri valiokunta yhtyy sinänsä tähän [talousvaliokunnan edellä esitettyyn] kannanottoon, siltä osin kuin se koskee kaupan vapauttamisen suhdetta sektorikohtaisiin taloudellisiin intresseihin. Kaupan liberalisointiin liittyvä Suomen intressi on kuitenkin syytä suhteuttaa sitä painavampina pidettäviin yleisiin ulko- ja yhteiskuntapoliittisiin intresseihin. Valiokunta viittaa tässä yhteydessä ympäristönsuojeluun, ihmisten terveyden suojeluun, sosiaaliseen vastuuseen, työelämän normeihin sekä oikeudenmukaisuuden toteuttamiseen kansainvälisessä taloudessa. (SuVL 1/1999)

Kansallisen edun diskurssin avaaminen muillekin kuin vientiyritysten etua koskeville kannoille mahdollistaa koko diskurssin uudelleen rakentumisen. Uudet yhteiskuntapolitiikkaa laajemmin arvottavat lausumat tuodaan nyt osaksi ennen hyvin kapeasti määriteltyä kansallisen edun diskurssia, jolloin koko diskurssista tulee ristiriitaisempi. Edellä oikeudenmukaisuuden aladiskursseina näyttäytyneet työelämän normit, ympäristönsuojelu ja sosiaalinen vastuu haastavat nyt hegemonisen diskurssin asemaa sen sisältä käsin. Kun kansallisen edun diskurssi sisältää vaatimuksen sosiaalisesta vastuusta, ei vientiyritysten voiton maksimointi enää yksin riitä liberalisoinnin perusteeksi.

5.2.3 Kaupan vapauttaminen

Varsinaiselle kaupan vapauttamiselle löytyy Seattlen kierrosta edeltävissä kannanotoissa vielä vähemmän perusteluita kuin mitä esitettiin WTO:hon liityttäessä. Tuolloinhan kaupan vapauttamisen keskeinen peruste löytyi Suomen kansallisesta edusta. Kannanotto kaupan liberalisoinnin mukanaan tuomasta talouden ja hyvinvoinnin kasvusta laitettiin sekin etujärjestön ja asiantuntijatahojen nimiin. Seattlea edeltävistä asiakirjoista ei juuri löydy sellaisia väittämiä, joilla kaupan vapauttaminen yleisesti - ei vain Suomen osalta - liitettäisiin esimerkiksi hyvinvoinnin lisääntymiseen tai joissa toimijoiden vapautta sinänsä puollettaisiin arvona. Kutakuinkin ainut vapauttamisen ja hyvinvoinnin yhteen sitova perustelu kuuluu nyt seuraavasti, joten kovin voimakasta ideologista liberalisoinnin puolustusta ei teksteistä löydy:

Suuri valiokunta yhtyy komission havaintoon siitä, että multilateraalinen järjestelmä maailmankaupassa on helpottanut monien kehitysmaiden menestyksestä integroitumista kansainväliseen talouteen. Samalla on kuitenkin tunnustettava ne ristiriidat, joita kehitysmaiden ja teollisuusmaiden välillä vallitsee tässä asiassa. (SuVL 1/1999)

Näin ollen ollaan jälleen tilanteessa, jossa oltiin myös WTO:hon liityttäessä. Kaupan vapauttamisen oikeutus on haettava sitä tukevista muista diskursseista, eli tässä tapauksessa lähinnä siitä, kuinka kaupan vapauttaminen mahdollistaa kehitysmaiden aseman parantamisen. Suurin ristiriista syntyy siitä, että teollisuusmaat suojaavat ja tukevat hyvin voimakkaasti juuri sitä tuotannonalaa, eli maataloutta, jonka vapauttaminen

mahdollistaisi kehitysmaiden viennin lisäämisen ja sitä kautta taloudellisen kasvun ja hyvinvoinnin lisääntymisen. Tätä taustaa vasten on perusteltua tarkastella maataloudesta käytyä keskustelua omana kappaleenaan.

5.2.4 Maatalouden erityisluonne

Kun liittymisneuvotteluissa maatalouden tukien säilymistä perusteltiin poikkeuksetta kotimaisen tuotannon kilpailukyvyyn säilyttämiseksi, haetaan tälle selvästi protektionistiselle pyrkimykselle nyt laajempia yhteiskuntapoliittisia perusteita. On vaikea sanoa, milloin on kauppapoliittiset rajoitukset ovat protektionistisia tai piiloprotektionistisia ja milloin perimmäiset motiivit löytyvät muualta. Vaikka maatalouden säilyttämiselle löytyisi kiistämättömiä perusteita esimerkiksi ruoan turvallisuuden kannalta, on selvää että yksi perimmäinen tavoite on puhtaasti oman kotimaisen tuotannon ja työpaikkojen säilyttäminen niiden itsensä takia. Tämä käy hyvin selvästi ilmi esimerkiksi maatalousvaliokunnan kannanotoissa:

Ilmastollisista ynnä muista vastaavista syistä johtuen esimerkiksi Suomessa ei ole kuitenkaan mahdollista päästä niin alhaiseen tuotantokustannustasoon, joka sellaisenaan mahdollistaisi riittävän toimeentulon ja tuotannon jatkuvuuden turvaamisen maataloudenharjoittajille. Tästä syystä EU:n on edellytettävä tulevilta WTO-neuvotteluilta, että Suomen kaltaisten maiden maatalouksien erityispiirteet otetaan neuvotteluissa asianmukaisesti huomioon. Ennen muuta tulee varmistaa jatkossakin sellaisten tukiratkaisujen käyttö, jotka hyväksyttävällä tavalla riittävät turvaamaan maatalouselinkeinon harjoittamisen myös heikommilla tuotantoalueilla. (MmvL 9/1999)

Valiokunta vetoaa suomalaisen tuotannon säilyttämisessä korostetusti myös sellaisiin ei niin tiiviisti kansallisen tuotannon säilyttämiseen liittyviin tavoitteisiin kuten ruokaturvallisuus ja kuluttajien vaatimukset. Kuluttajien tahtoon vedoten voidaan vaatia mm. terveellistä ruoan tuotantoa ja tuotannon eettisyyttä. Näistä lähtökohdista löydetään perusteet mm. hormonilihan tuontikiellolle. Lisäperusteita kotimaisen maatalouden säilyttämiselle etsitään maataloustuotannon moninaisista funktioista:

[...] yhteisön tulevien uudistusten valmistelussa lähtökohtana on oltava perheviljelmiin perustuva maatalous, joka ottaa huomioon elintarviketurvallisuuden, ympäristön, eläinten hyvinvoinnin, asutusrakenteen, työllisyyden, maiseman ja kulttuurin. Tämän maatalouden monivaikutteisuuden (multifunctionality) huomioon ottaminen avaa tien sille, että maataloustuen voidaan nähdä mahdollistavan myös näiden markkinattomien hyödykkeiden tuottamisen. (MmvL 9/1999)

Oman maataloustuotannon säilyttäminen on tyypiesimerkki siitä, kuinka ei-taloudelliset intressit voivat kauppapolitiikassa nousta vapaan kaupan tuoman tehokkuuden yläpuolelle. Reinikaisen (2000, 136-137) sanoin voi todeta, että vapaan kaupan argumentti pitää paikkaansa vain omien edellytystensä puitteissa. Eli jos tavoitteet siirtyvät vapaaseen kauppaan liitettyjen taloudellisten tavoitteiden ulkopuolelle, voivat myös keinot muuttua. Näyttääkin siltä, että näitä ei-taloudellisia tavoitteita liittyy kaikkein vahvimmin maatalouteen. Maatalouteen liittyvissä muissa arvoissa ja monivaikutteisuuksissa vapaan kaupan hyödyllisyys tuntuu saavan ensimmäisen todellisen haastajan. Hyvin usein tässä yhteydessä nostetaan esiin kuluttajin toiveet. Joskus ratkaisuksi näyttää riittävän, että kuluttaja tietää, miten ja missä elintarvikkeet ovat tuotettuja. Tämä on kuitenkin aika rajallinen väline tuonnin suojaamiseksi, sillä kuluttajathan voivat hyvinkin haluta ostaa halvempaa, mutta eettisesti vähemmän kestäviä tuotteita. Siksi rinnalla korostetaan maatalouden moninaisia funktioita.

Voisi olettaa, että oman maatalouden tukemisen ja suojaamisen vaikutukset kehitysmaiden maatalouspolitiikalle olisivat paremmin auki kirjoitettuna, koska juuri maatalous- ja tekstiilituotteiden kaupassa kehitysmaiden odotetaan saavan suurimmat hyödyn kaupan vapauttamisesta. Maatalousvaliokunnan lausunto on kuitenkin korostetusti sekä kotimaista että eurooppalaista tuotantoa suojaava.

Ilmastollisista, historiallisista ja muista vastaavista syistä johtuen monet eurooppalaiset maatilat eivät kykene maailmalla tulevaan avoimeen hintakilpailuun suurin tuotantoyksiköihin tai muutoin alhaisiin tuotantokustannuksiin perustuvan maataloustuotannon kanssa. Näin myös mahdollisuudet vähentää eurooppalaisen maatalouden tukia ovat rajalliset.

Vähimmäistavoitteena tulee olla, että tulevilla neuvottelukierroksella säilytetään niin maataloustuotteita kuin jalostettuja elintarvikkeita vievien (kotimaisten) yritysten kilpailuasema kolmansissa maissa. (MmvL 9/1999)

Suuri valiokunta ja talousvaliokunta sentään lausuvat julki ristiriidan kehitysmaiden integroimisen ja EU:n harjoittaman protektionismin välillä, mutta johtopäätös jää hyvin yleiselle tasolle oikeudenmukaisemmasta järjestelmästä.

Suuri valiokunta yhtyy komission havaintoon siitä, että multilateraalinen järjestelmä maailmankaupassa on helpottanut monien kehitysmaiden menestyksestä integroitumista kansainväliseen talouteen. Samalla on kuitenkin tunnustettava ne ristiriidat, joita kehitysmaiden ja teollisuusmaiden välillä vallitsee tässä asiassa. Nämä erimielisyydet liittyvät ensinnäkin protektionismiin, jota kehitysmaiden tuotteet jatkuvasti kohtaavat kehittyneiden maiden, myös EU:n markkinoilla. Suuri valiokunta viittaa tässä yhteydessä erityisesti tekstiili-, teräs- ja elintarvikesektoreihin [...]. Teollisuusmaiden harjoittama vientituki syrjäyttää kehitysmaiden tuotantoa myös niiden kotimarkkinoilla sekä toistensa markkinoilla. [...] Suuri valiokunta katsoo, että EU:n ja Suomen on WTO:n Seattlen kierrokseen valmistauduttaessa pyrittävä ratkaisuihin, jotka hälventävät näitä epäluuloja ja luovat edellytyksiä ratkaisuihin, jotka koetaan hyväksyttäväksi ja oikeudenmukaisiksi myös kehitysmaiden piirissä. (SuVL 1/1999)

Suomen ja unionin tavoite kehitysmaiden oikeutettujen toivomusten huomioon ottamisesta neuvotteluissa merkitsee väistämättä myös maataloustuotteiden ja esimerkiksi tekstiilien tuonnin liberalisointia. (TaVL 6/1999)

Konkreettisina toimina suuri valiokunta esittää

sellaisten yhteisten kantojen saavuttamista EU:ssa, jotka mahdollisimman pitkälle raivaavat esteitä kehitysmaiden vienniltä unioniin. Toiseksi on syytä tukea komission esittämää ajatusta siitä, että EU:n avustarjoukseen sisältyisi lupaus toteuttaa viimeistään Seattlen kierroksen päättyessä täydellinen tullittomuus ja kiintiöttömyys vähiten kehittyneiden maiden vienniltä unioniin. (SuVL 1/1999)

Näyttää siis vahvasti riippuvan valiokunnasta, korostetaanko enemmän kotimaisen maataloustuotannon säilyttämistä vaiko kehitysmaiden oikeutta tullittomaan tuontiin. Eduskunta häilyy oman tuotannon suojaamisen ja kehitysmaiden aseman parantamisen välillä korostaen vuoroin molempien tärkeyttä.

5.2.5 Perusteltu protektionismi

Perustellulla protektionismilla tarkoitetaan tässä yhteydessä joko sellaisia *tuotannonaloja*, jotka katsotaan hyväksi suojata vapaalta kansainväliseltä kaupalta tai *periaatteita* joiden nojalla voidaan poiketa kaupan vapauttamiseen keskeisesti kuuluvan syrjimättömyyden periaatteesta. Useimmissa tapauksissa nämä rajoitteet eivät kyseenalaista vapaata kauppaa sinänsä, mutta rajaavat tietyt toiminnan alueet, kuten vaikka kansallisen kulttuuripolitiikan kaupan vapauden ulkopuolelle. Näissä puheenvuoroissa eduskunta rajoittaa vapaan kaupan aluetta ja määrittää samalla ne arvot ja argumentit, joilla vapaan kaupan ideasta voidaan eduskunnan näkemyksen mukaan perustellusti poiketa.

Kulttuuripolitiikka on yksi kokonainen tuotannonala, jolle muutoin yleisesti kielteiseksi koetut valtiontuet edelleen sallitaan tai jonka ei lainkaan katsota kuuluvan vapaan kaupan sääntöjen piiriin.

[...] sivistysvaliokunta toteaa, että luotaessa kaupan pelisääntöjä tunnustetaan kulttuurin erityispiirteet. [...] Yleisesti kaupan kaikkien kaupan alan ehtojen tunnustaminen ja täysimääräinen soveltaminen kulttuuripalveluihin ei näin ollen ole Suomen eikä myöskään EU:n edun mukaista.

[...] valtiolla on tarve kansallisen kulttuurin identiteetin vahvistamiseksi ja kulttuuriperinnön säilyttämiseksi sekä kulttuurisen monimuotoisuuden turvaamiseksi päättää kansallisista toimenpiteistä kulttuuripolitiikan ja audiovisuaalisten palveluiden alalla. (SiVL 4/1999)

Näin kansallinen tai alueellinen kielellinen ja kulttuurinen identiteetti haastaa kaupan vapauden tuoman taloudellisen hyödyn. Teoreettisessa viitekehyksessä vastaavia

esimerkkejä löytyi lähinnä kansallisen turvallisuuden ja omavaraisuuden alueilta, joten perustellun protektionismin laajentuminen identiteetin lähteille on merkittävä valinta.

Vastaava raja on tehdään myös *peruspalvelujen* tuotannossa, kun se rajataan kansainvälisen kilpailun ulkopuolelle:

[...] valiokunta korostaa myös sitä, että palvelusektorin liberalisointivelvoitteiden ulkopuolelle on jätettävä sosiaaliset, terveydelliset, sivistykselliset ja kulttuuriset peruspalvelut. (SuVL 1/1999)

Maataloutta käsiteltiin jo edellä, mutta on syytä tarkastella lähemmin yhtä keskeistä kaupan vapautta rajoittavaa periaatetta, eli ns. *varovaisuusperiaatetta*. Valtiolla katsotaan SPS-sopimuksen (sopimus terveystoimista ja kasvinsuojelutoimista) nojalla olevan oikeus ottaa käyttöön tarpeelliset toimet ihmisten, eläinten tai kasvien elämän tai *terveyden suojelemiseksi*. Toimenpiteet eivät saa kuitenkaan mielivaltaisesti rajoittaa kansainvälistä kauppaa. SPS-sopimuksen soveltamisesta on seurannut muutamia vakavia kauppakiistoja koskien mm. hormonilihan maahantuonnin rajoittamista, mikä on saanut aikaan paineita tarkistaa sopimuksen sisältöä. Varovaisuusperiaate korostuu maa- ja metsätalousvaliokunnan lausunnossa, jossa edellytetään Suomen kaikin keinoin estävän "[...]sellainen sopimuksen mahdollinen tarkistaminen, joka johtaa markkinoilla olevien elintarvikkeiden laadun heikkenemiseen tai laatua koskevien varotoimenpiteiden heikkenemiseen". (MmVL 9/1999) Lausumalla pyritään estämään mm. kasvua edistävillä hormoneilla käsitellyn eläimen lihan tuonnin salliminen.

Ympäristövaliokunta kritisoi lisäksi riitojenratkaisumenetelmän varovaisuusperiaatteesta tekemiä päätöksiä. Ongelmallisiksi koetaan erityisesti sellaiset päätökset, jotka ovat rajoittaneet EU:n tai jäsenvaltioiden mahdollisuutta rajoittaa elintarvikkeiden tuontia varovaisuusperiaatteeseen vedoten. Vastakkain asettuvat toisaalta vapaakauppaan keskeisesti kuuluva ajatus kansallisesta syrjimättömyydestä ja toisaalta valtion oikeus rajoittaa tuontia varovaisuusperiaatteeseen nojaten. Ainakin kyseessä olevissa tapauksissa sekä ympäristö että suuri valiokunta nostavat varovaisuusperiaatteen syrjimättömyyden yläpuolelle:

Sääntöjen selkeyttämisen lähtökohtana tulee olla, että monenkeskiset ympäristösopimukset eivät ole alisteisia kaupan säännöille. Kaupan vapautta on voitava rajoittaa silloin, jos vaarana on ekologisen tasapainon vahingoittuminen. (YmVL 5/1999)

Maa- ja metsätalousvaliokunta pyrkii laajentamaan alkuperäisen SPS-sopimuksen sisältöä viittaamalla kuluttajien toiveeseen eettisesti oikein tuotetusta lihasta (MmVL 9/1999). Näin *tuotannon eettisyydestä* voisi tulla hyväksyty peruste rajoittaa kaupan vapautta myös silloin kun tuotantotavalla ei ole suoraan osoitettava vaikutuksia ihmisten tai eläinten terveyteen. Kannanotto jää vielä aika heikoksi, sillä se esitetään kuluttajien toiveena, mutta on siitä huolimatta merkittävä uusi vaatimus perusteeksi poiketa kaupan vapaudesta. Tähän saakka on ollut selvää, että WTO:n kauppasäännöt eivät salli tuotteiden erilaista kohtelua tuotantotapojen perusteella.

Ympäristövaliokunta kytkee tuotannon eettisyyden voimakkaammin ihmisten terveyteen: "Eläinten hyvinvointiin liittyvät ongelmat ovat eettisinä kysymyksinä tärkeitä sinänsä. Lisäksi valiokunta kiinnittää huomiota siihen, että eläinten hyvinvointi vaikuttaa elintarviketuotannon laatuun (hyvälaatuiset ja turvalliset elintarvikkeet) ja sitä kautta viime kädessä ihmisten hyvinvointiin ja terveyteen." (YmVL 5/1999) Viittaus hyväksytyyn WTO:n periaatteeseen, jonka mukaan terveydelliset vaikutukset on sallittu peruste poiketa kaupan vapaudesta, antaa tavallaan lisäpontta tuotantotavan merkityksen korostamiselle. Mutta jotta tuotantotapa kävisi perustelluksi syyksi rajoittaa kaupan vapautta myös silloin kun tuotantotavalla ei ole suoraan osoitettavia terveydellisiä vaikutuksia, pitäisi tuotantotavan ja terveydellisten vaikutusten välillä nykyisin vallitseva kytkös saada katkaistua. Ainahan tuotantotapa ei heijastu ihmisen tai eläinten terveyteen, mutta sillä voi olla suoria vaikutuksia vaikka vesistöjen tilaan, kuten on laita mm. luomutuotannossa. Ympäristövaliokunta pitääkin tärkeänä sitä, että elinkaarianalyysiin perustuvat ympäristömerkkijärjestelmät hyväksytään WTO:ssa, mikä on jo selvä puolustus tuotantotavan huomioimiselle. Perusteena käytetään perinteistä kuluttajan oikeutta tietää tuotteiden alkuperästä, mutta myös sitä, että tuotantotavalla on huomattavia vaikutuksia esimerkiksi vesistöön tai kasvilajiston muutoksiin. Elinkaariajattelun sisällyttäminen kauppasääntöihin on uusi varovaisuusperiaatteeseen verrattava peruste poiketa kaupan vapaudesta ja siksi merkittävä kannanotto. Edelleen ympäristövaliokunta korostaa sitä, että "monenkeskiset ympäristösopimukset (mm. ilmastopimus, biodiversiteettisopimus, vaarallisten jätteiden siirtoa koskeva sopimus, merensuojelusopimukset) eivät ole alisteisia kaupan säännöille". (YmVL5/1999)

Yllättävää valiokuntien kannanotoissa on se, ettei niissä juuri nosteta esille vapaan kaupan teoreettisissa pohdinnoissa käsiteltyä ns. kasvutullien käyttöönottoa. Oikeus kasvutullien käyttöönottoon antaisi kehitysmailla mahdollisuuden luoda uutta vientiteollisuutta alkuun kotimarkkinoilla tullien suojassa. Tämä voisi olla yksi mahdollisuus kompensaaion etsimiseen erityisesti sellaisille kehitysmailla, joiden perinteiset tuotannonalat kaupan vapauttamisen myötä todennäköisesti häviävät kansainvälisessä kilpailussa. Protektionismin perusteluksi voisi hyvin esittää, että monet teollisuusmaiden nyt vahvat vientialat ovat aikoinaan kehittyneet valtion tukien, tullisuojan ym. protektionististen tuella ja suojissa.

5.2.6 Globalisaation hallinta

Uruguay'n kierroksella oli jo sovittu, että neuvotteluja jatkettaisiin ainakin maataloudesta, palveluista ja henkisen omaisuuden suojasta. EU:n tavoitteena oli laajentaa neuvotteluja ns. uusille aloille eli kauppaan ja ympäristöön, kilpailuun sekä investointeihin. Neuvottelujen yksi suurimmista ongelmista koski sitä, tuleeko esityslistan olla laaja vai suppea. Merkittävä osa kehitysmaista suhtautui varauksellisesti koko neuvotteluihin, sillä jo olemassa olevien sopimusten toimeenpanoa pidettiin vaikeana. Valtioneuvosto ja valiokunnat yhtyvät omissa selvityksessään EU:n tavoitteeseen laajentaa neuvotteluja uusille alueille. (SuVL 1/1999) Laajaa neuvottelukierrosta puolletaan lähinnä neuvotteluteknisistä syistä, sillä laajemman neuvottelupaketin ajatellaan antavan paremmat mahdollisuudet kompromissien löytämiselle. (mm. MmVL 9/1999) Suuren valiokunnan lausunnossa perustelut laajenevat yleisiin globalisaation hallinnan tavoitteisiin. Perustelut laajalle asialistalle jäävät kuitenkin hyvin yleiselle tasolle, eikä vaatimuksesta kehitysmaiden toiveiden paremmasta huomioon ottamisesta seuraa vaatimusta asialistan supistamista. Voisi jopa sanoa, että suuri valiokunta ottaa itselleen oikeuden määrittää sen, mikä kehitysmailla on parasta.

Suuri valiokunta katsoo, että EU:n ja Suomen taloudellisten ja yhteiskuntapoliittisten intressien suojaaminen ja edistäminen WTO-järjestelmää kehitettäessä samoin kuin kehitysmaiden tarpeiden huomioonottaminen puoltavat jo itsessään laaja-alaista asialistaa. (SuVL 1/1999)

Valiokunnat esittävät yllättävän vähän sisällöllisiä perusteluita laajalle asialistalle, kun ottaa huomioon, että kysymys neuvottelukierroksen laajuudesta on yksi kehitys- ja teollisuusmaiden keskeisistä kiistoista. Tavoitteesta tinkiminen hyväksytään vain sikäli mikäli laaja kierros osoittautuu neuvotteluteknisesti mahdolliseksi. Pieni myönnytys kehitysmaiden vaatimuksille tehdään esittämällä edellisten neuvottelukierrosten mukanaan tuomien ongelmien arviointia uuden neuvottelukierroksen alkajaisiksi.

Seattlen kierroksen menestyminen tulee suuren valiokunnan käsityksen mukaan edellyttämään, että aikaisemmissa GATT:n ja WTO:n neuvotteluissa saavutetut tulokset kyetään panemaan täytäntöön [...] Suuri valiokunta katsoo samalla, että neuvottelukierroksen alussa on nostettava esille niitä osin ennakoimattomia ongelmia, joita WTO:n toiminnan aikana on ilmentynyt. (SuVL 1/1999)

Vaatus laajasta neuvottelukierroksesta on kuitenkin johdonmukainen jatko jo liittymisvaiheessa esitetyle re-regulaation vaatimuksille. Yhteisiä ylikansallisia kauppapolitiikan pelisääntöjä kannatetaan niiden tuomaan tehokkuuteen, tasavertaisuuteen ja toimivuuteen nojaten. Edellytyksenä on se, että kaikilla valtioilla on myös käytössään sellaiset resurssit ja osaaminen, joita kansainvälisten kauppaneuvottelujen käyminen ja riitojen ratkaisu edellyttää. Järjestelmän kärkevin kritiikki tulee esiin WTO:n ja kehitysmaiden suhteesta:

WTO-järjestelmään sisältyy itsessään elementtejä, jotka eivät tosiasiaassa kohtele tasapuolisesti kehitysmaita ja teollisuusmaita tai joiden koetaan rajoittavan kehitysmaiden mahdollisuutta vapaasti päättää omasta kehityksestään (SuVL 1/1999).

Kannanotoissa nousee nyt selvemmin esille WTO:n suhde muihin kansainvälisiin järjestöihin kuten Yhdistyneisiin kansakuntiin. WTO:n asemaa kauppasopimusten ylimpänä säätäjänä ja toimeenpanijana ei missään vaiheessa kyseenalaisteta, mutta muutamissa erityiskysymyksissä valtaa halutaan jakaa useammalle toimijalle. Tässä vaiheessa korostetaan lähinnä ILO:n roolia työelämän sääntelijänä ja velvoitetaan nämä kaksi järjestöä parempaan yhteistyöhön. Järjestöjen välinen vallanjako jää vielä hieman epämääräiseksi. Toisaalta korostetaan ILO:n roolia työelämän normien kehittäjänä, mutta toisaalta vaatimukset järjestöjen keskinäisestä työnjaosta jätetään hyvin avoimiksi. Ulkoasiainvaliokunta mainitsee lisäksi omassa lausunnossaan yhteistyön vahvistamisen kansainvälisen rahoituslaitosten eli Maailmanpankin ja kansainvälisen valuuttarahaston IMF:n kansa (UaVL 9/1999).

[...] työelämän normien osalta ensisijainen kehittämisvastuu kuuluu kansainväliselle työjärjestölle ILO:lle, jonka yhteistyötä ja koordinaatiota WTO:n sihteeristön kanssa on entisestään lisättävä. [...] ILO:n, WTO:n tai molempien kautta on luotava tehokkaat keinot puuttua näihin epäkohtiin. Näiden työelämän vähimmäisnormien sääntely on edellytys kestäväälle maailmankaupan järjestelmälle (SuVL 1/1999)

Työasianvaliokunta on toimenkuvansa mukaisesti keskittynyt lausunnossaan erityisesti kysymykseen työelämän normeista. Kysymys kaupasta ja työnormeista on ollut erityisen vaikea kehitysmaille, "[...] koska ne epäilevät teollisuusmaiden [perustyönormien voimaansaattamisella] pyrkivän suojaamaan omaa tuotantoaan ja poistamaan kehitysmaiden edullisiin työvoimakustannuksiin perustuvan kilpailuedun". (TyVL 4/1999) Valiokunta painottaa kannanotossaan enemmän ihmisoikeuksien toteutumista kuin vääristävää kilpailuetua, mutta nämä kaksi kysymystä nivoutuvat tiiviisti yhteen. Se näkyy myös siinä, miten ihmisoikeudet ja kilpailuetu näyttävät kolikon kahtena puolena:

Valiokunta katsoo, että perusnormit suojelevat työntekijöiden ja lasten minimioikeuksia, joista ei ole hyväksyttävää tinkiä. Kyse on ihmisoikeuksista, joiden loukkaamisesta ei tule saada kilpailuetua. (TyVL 4/1999)

Komission lailla valiokunta katsoo ILO:lla olevan parhaat mahdollisuudet edistää perustyönormien toteutumista ja korostaa ILO:n keskeistä roolia työelämään liittyvissä kysymyksissä. Vaikka työasiainvaliokunta tunnustaa kehitysmaiden ongelmat perusnormiennormeihin liittyvät poliittiset vaikeudet, kannattaa se komission ehdotusta WTO:n ja ILO:n korkean tason kokouksesta, jossa käsiteltäisiin kauppaa, globaalistumista ja työoikeuteen liittyviä kysymyksiä. Korkean tason kokouksella koitetaan näin edistää normien voimaansaattamista myös siinä tapauksessa, että asiaa ei kehitysmaiden vastustuksen takia saataisi neuvotteluiden asialistalle. Työelämän normeja halutaan edistää myönteisen kannustuksen ja vuoropuhelun, ei pakotteiden avulla. Työelämän normit eivät siten samalla tavalla lukeudu perustellun protektionismin piiriin kuin vaikka terveydellisesti haitalliset tuotteet. Syy vuoropuhelua korostavaan lähestymistapaan löytyy varmasti poliittisesta realismista; kehitysmaat eivät yksinkertaisesti ole hyväksyneet työelämän normien käyttöönottoa.

Seattleen valmistauduttaessa eduskunta alkaa siten harjoittaa Horstin ja Thompsonin (1996, 184-188) peräänkuuluttamaa hallinnan taidetta. Valtiosta tulee vallan delegoija, valvoja ja legitimoija. Rooli on eduskunnallekin aika uusi, joten se selittänee kannanottojen lievän epämääräisyyden. Kun valtio siirtää valtaa useille eri tasoille, täytyy

sen myös huolehtia siitä, että eri tasojen vallankäyttö muodostaa toimivan ja yhteensopivan järjestelmän. Tässä vallan hallinnan taiteessa eduskunta ei - ainakaan vielä - näyttäisi olevan kovin vahvoilla. Eduskunnalla ei ole selvää yhtenäistä käsitystä siitä, kenelle esimerkiksi työelämän sääntely viimekädessä kuuluu ja miten eri organisaatioiden keskinäiset suhteet tulisi järjestää. Uusi hallinnan taiteen diskurssin haltuunotto on kuitenkin osoitus siitä, että eduskunta on ottanut vallan jakamisessa sille kuuluvan roolin. Hallinnan taiteen diskurssi liittyy vahvasti re-regulaation diskurssin ja on sille luontainen jatko. Kun pohjalla on käsitys, että sääntelyn keskuksen siirtäminen on hyväksyttävää, on seuraava askel sääntelijöiden nimeäminen ja niiden vallankäytön määrittäminen.

Samaa voidaan sanoa demokratia-diskurssista. Kun valtaa siirretään kansallisvaltion ulkopuolelle, on vallan demokraattisuuden arviointi kehityksen luontainen jatkumo. Näin yksi diskurssi synnyttää aina seuraajansa: re-regulaation diskurssia seuraa hallinnan taide, joka puolestaan synnyttää kysymyksen ylikansallisen vallankäytön demokraattisuudesta. Demokratiaa koskevissa kannanotoissa korostuu erityisesti kansallisten parlamenttien rooli hallitusten kantoja muodostettaessa. Yhtä lailla valiokunta muistuttaa valtioneuvostoa kansalaisjärjestöjen laajasta kuulemisesta ja osallistumismahdollisuuksien takaamisesta. Suuri valiokunta nimeää laajan kansalaisjärjestöjen joukon, jotka tulisi saada mukaan kansalaiskeskusteluun.

[...] valiokunta edellyttää valtioneuvoston informoivan ja kuulevan eduskuntaa asian valmistelujen etenemisestä valtiopäiväjärjestyksen 4 a luvussa säädellyllä tavalla.

[...] olisi tärkeää, että ympäristö- kehitysmaa- ja rauhanliikkeiden lisäksi kansalaiskeskustelua ja vaikuttamishalua saataisiin aikaan myös laajemmassa järjestökentässä; WTO-järjestelmän kehitys koskettaa välittömästi esimerkiksi ammattiyhdistys- ja kuluttajaliikkeen sekä tuottaja- sivistys- ja kulttuurialan järjestöjen kannalta tärkeitä asioita. (SuVL 1/1999)

Globalisaation prosessiin vaikuttavien järjestöjen joukko näyttää jo huomattavasti laajemmalta kuin neljä vuotta aikaisemmin käydyin liittymiskeskustelun yhteydessä. Tuolloinhan valiokunta pahoitteli erityisesti sitä, että kuluttajat ovat WTO-järjestelmän ulkopuolisia toimijoita, eivätkä voi osallistua järjestön työhön. Yhä selvemmin alkaa kuitenkin näyttää siltä, että siltä, että kansalaisjärjestöistä on tulossa globalisaation hallinnan legitiimejä toimijoita. Vahvimmin näkemys ilmaistaan ulkoasiainvaliokunnan lausunnossa, jossa järjestökuulemisille esitetään YK:ssa vakiintunutta formaattia:

Kansalaisjärjestöjen osallistumiselle neuvottelukierrokseen tulisi valiokunnan kannan mukaan luoda selkeät menettelytavat esimerkiksi Yhdistyneissä Kansakunnissa omaksuttujen käytäntöjen pohjalta. (UaVL 9/1999)

Liittymiskeskustelussa vähemmälle huomiolle jääneet riitojenratkaisumenetelmää koskevat kannanotot alkavat terävöityä ja tarkentua. Kehitystä kohti oikeudellisesti sitovaa riitojenratkaisujärjestelmää pidetään sinänsä myönteisenä, koska yhteisillä pelisääntöjen arvellaan vähentävän epätasaisesti jakautuneen neuvotteluvoiman vaikutusta kauppapoliittisiin suhteisiin. On kuitenkin nähtävissä, että pelisääntöjen yhtäläisyys ei takaa maiden välistä neuvottelutasapainoa, mikäli valtioilta puuttuu tarvittava kauppapoliittikan ja kansainvälisen oikeuden asiantuntemus. Suuri valiokunta päätyykin tukemaan muiden maiden hanketta erityisen kehitysmaita avustavan WTO-lakiasiainkeskuksen perustamisesta:

Suuren valiokunnan mielestä WTO-järjestelmä ei voi toimia oikeudenmukaisesti, jos osa jäsenvaltioista ei taloudellisten tai oikeudellisten resurssiensa vähäisyyden vuoksi voi käyttää hyväksi siihen luotuja oikeussuojakeinoja. Tämän takia valiokunta katsoo, että valtioneuvoston tulee vakavasti harkita Suomen liittymistä niiden maiden joukkoon, jotka ovat ilmoittaneet osallistuvansa WTO:n lakiasiainkeskuksen perustamiseen antamalla rahoitusta sen peruspääomaan ja toimintakustannuksiin. (SuVL 1/1999)

5.3 Dohan ministerikokous 2001

5.3.1 Taustalla Seattlen epäonnistuminen

Seattlen ministerikokouksessa marraskuussa 1999 ei päästy sopuun uuden neuvottelukierroksen aloittamisesta. Syitä kokouksen epäonnistumiseen on jälkikäteen haettu sekä neuvotteluosapuolten sisällöllisistä erimielisyyksistä että kansalaisjärjestöjen liikehdinnästä. Merkittävimmäksi tekijäksi on nostettu kiista neuvottelukierroksen laajuudesta, joka hiersi teollisuus- ja kehitysmaiden välejä jo Seattlea edeltävissä neuvotteluissa. Neuvottelujen sisällöstä kumpuavasta tulkinnasta lähtee myös ulkoasiainvaliokunta, joka Dohan kierrosta edeltävässä lausunnossaan toteaa seuraavasti: "Päätös kierroksen aloittamisesta Seattlessa kaatui ennen kaikkea merkittävien maiden ja maaryhmien, kuten Euroopan unionin, Yhdysvaltojen ja kehitysmaiden välisiin erimielisyyksiin neuvottelukierroksen asiallistasta."(UaVL 2/2000) Vailla merkitystä ei kuitenkaan ole kansalaisjärjestöjen toiminta, josta suuri valiokunta mainitsee

lausunnossaan seuraavasti: "Myös kansalaisjärjestöjen toiminta ja kansalaisliikehdintä oli Seattlen kokouksen yhteydessä voimakasta, ja tällä liikehdinnällä on epäilemättä ollut vaikutuksensa siihen, ettei kokouksen osallistumiselle ollut laajaa poliittista painetta, pikemminkin päinvastoin." (SuVL 1/2001) Voimistuvaa globalisaation kritiikkiä ja laajoja mielenosoituksia ei siis nähdä neuvottelujen epäonnistumisen ensisijaisina syinä, mutta ne hankaloittivat jo muutenkin vaikeaa neuvottelutilannetta.

5.3.2 Eduskuntakäsittely

Seuraava yritys neuvottelukierroksen aloittamisesta tehtiin Dohassa aika tarkalleen kaksi vuotta Seattlen kokouksen epäonnistumisen jälkeen. Eduskunnassa neuvottelukierrokseen valmistauduttiin likipitään samalla tavalla kuin Seattleen. Valtioneuvosto antoi suurelle valiokunnalle selvityksiä EU:n uusista neuvottelutavoitteista (E 15/1999) ja suuri valiokunta kertoi valtioneuvostolle eduskunnan kannan omassa lausunnossaan. Koska neuvotteluiden lähtökohdat ja vaatimukset pysyivät melko lailla ennallaan, pysyi suuri valiokunta lausunnon nyt vain ulkoasiainvaliokunnalta, joten käsittely valiokunnissa oli suppeampaa kuin mitä se oli ollut Seattleen mentäessä. Uutena elementtinä oli suuren valiokunnan järjestämä kansalaisjärjestökuuleminen, jossa 45 kansalais- ja etujärjestöjen edustajaa esitti suuren valiokunnan lausuntoa valmistelleelle WTO-jaostolle näkemyksiään lausuntoluonnoksesta. (SuVL 1/2001) Näin valiokunta pyrki omalta osaltaan lisäämään avoimuutta ja luomaan prosesseja, joissa kansalaisyhteiskunnan kannanotot tulisivat osaksi neuvotteluihin valmistautumisen prosessia.

Neuvottelutilanne ei ollut sikäli muuttunut, että keskeisimmät näkemyserot, mukaan lukien kiista kierroksen laajuudesta, olivat edelleen selvittämättä. Muuttumattomana pysyi myös EU:n tavoite laajasta neuvottelukierroksesta. Erona edelliseen kierrokseen oli se, että palvelukauppaa ja maataloutta koskevat neuvottelut olivat nyt alkaneet ns. Uruguayn kierroksella tehtyjen päätösten perusteella. (SuVL 1/2001) Melko pitkälle Dohaa edeltävissä ulkoasiain ja suuren valiokunnan lausunnoissa tyydytäänkin vain toistamaan Seattlea edeltäneet vaatimukset. Seuraavissa kappaleissa tullaan kiinnittämään huomio

lähinnä niihin kannanottoihin, jotka ovat joko kokonaan uusia, joissa painotukset ovat muuttuneet tai joissa vanhoja kantoja edelleen täsmennetään.

5.3.3 Kansallinen etu

Diskursiivisella tasolla kaupan vapauttamisen rinnalle tuodaan uusi käsite "kaupan reiluus" (fair trade), jossa päähuomio on kaupan ehtojen sisällössä, eikä yksinomaan kaupan vapauttamisessa. Kaupan reiluuden alle mahtuvat niin ympäristön suojelu, työelämän normit, tuotantomenetelmien eettisyys ja kehitysmaiden kaupan vapauttamisesta saama hyöty sekä näiden hyötyjen oikeudenmukainen jakautuminen. Erityistä kiitosta annetaan EU:n tekemälle "kaikki paitsi aseet" -päätökselle, "jossa tietyin siirtymäjärjestelyin tuonti vähiten kehittyneistä maista vapautetaan kokonaan. (SuVL 1/2001). Maatalouteen liittyvissä kannanotoista käy kuitenkin ilmi, ettei kaupan reiluuteen sisältyvä kehitysmaiden saama hyöty nouse kansallista eduntavoittelua ylittäväksi imperatiiviksi. Eurooppalaiset elintarviketuotannon kriisit nousevat nyt uudeksi perusteeksi suojata omaa tuotantoa. Puhtaan protektionistista vaatimusta tuontirajoitusten säilyttämisestä tuetaan ihmisten ja eläinten hyvinvointiin, oikeuksiin ja terveyteen nojaten. Näihin vetoaminen on hieman ristiriitaista tilanteessa, jossa eurooppalainen suurtuotanto kärsii kuluttajien luottamuksen pulasta juuri siksi, ettei tuotanto taannut ihmisten tai eläinten terveyttä.

Valiokunnan käsityksen mukaan viimeaikaiset elintarviketalouden kriisit Euroopassa antavat tukea EU:n varovaiselle linjalle markkinoillepääsystä. Euroopan maatalous- ja elintarviketuotantoa on voitava juuri nyt kehittää ilman, että tuottajat ja teollisuus joutuvat samanaikaisesti kohtaamaan nykyistä voimakkaampaa tuotantoedellytykset murentavaa kilpailua ja siitä aiheutuvaa sopeutumispainetta. Valiokunta katsoo myös, että yhdensuuntaisesti Euroopan oman tuotannon kehittämisen kanssa neuvotteluissa olisi tutkittava mahdollisuuksia rajoittaa ihmisten ja eläinten hyvinvoinnin, oikeuksien ja terveyden sekä kuluttajansuojan ja ympäristön kestävän kehityksen kannalta kyseenalaisilla menetelmillä tuotettujen maataloustuotteiden ja elintarvikkeiden pääsyä markkinoille. (SuVL 1/1999)

Vaatimuksissa maatalouden suojaamisesta kansallisen edun diskurssi näyttää siis jälleen saavan alkuperäisen suppeamman sisällön, jossa oman tuotannon edellytysten turvaaminen ohittaa laajemman yhteiskuntapoliittisen päämäärän kehitysmaiden aseman parantamisesta. Protektionismi siis nostaa päätään viimeistään silloin, kun oman (tai eurooppalaisen) tuotannon kilpailukyvyyn ajatellaan heikentyneen. Kansallisen edun ja

kehitysmaiden aseman parantamisen välillä vallitseva jännite on ollut yksi vaikeimmin yhteen sovitettavia ja valiokuntien painostukset vaihtelevat asiayhteydestä riippuen. Kehitysmaiden aseman parantamista vaaditaan usein yleisellä tasolla ja muutamalla tuotannonalalla (erityisesti tekstiilin kauppa) sekä mm. riitojenratkaisumenetelmää arvioitaessa, mutta maataloudesta puhuttaessa kansallinen etu on säännöllisesti vahvemmalla.

5.3.4 Perusteltu protektionismi

Seattlea ennen kaupan vapauttamisen ulkopuolelle rajattiin muutamia valiokuntien tärkeiksi katsomia aloja kuten kulttuuripolitiikka sekä sosiaaliset ja terveydelliset peruspalvelut. Vapaan kaupan alaa rajoittava diskurssi voimistuu ja täsmentyy edelleen. Suuren valiokunnan ulkoministeriöltä saman selvityksen mukaan julkiset palvelut jäävät palveluja koskevan GATS-sopimuksen ulkopuolelle. Toisin sanoen päätökset palveluiden yksityistämisestä tai kilpailulle avaamisesta voitaisiin vastaisuudessakin tehdä kansallisesti. Valiokunta esittää kuitenkin huolensa siitä, että palvelujen määritelmä tulkittaisiin GATSissa hyvin kapeasti, jolloin se saattaisi sisältää meillä yleisesti yhteiskunnallisiksi peruspalveluiksi katsottavia aloja. Siksi valiokunta päätyykin rajaamaan GATS-säännösten ja kaupan vapauttamisen ulkopuolelle myös kaksi uutta palvelualaa: koulutuksen peruspalvelut sekä ympäristönsuojelun. Perusteena esitetään, ettei kilpailu sovi yhteen suomalaiseen koulutusjärjestelmään kuuluvan tasa-arvo ajattelun ja laadullisten tavoitteisen kanssa:

[...]suomalaisen koulutuksen tasa-arvovaatimusta, johon liittyy myös tietyt koulutuksen laatuun ja opettajien pätevyyyteen liittyvät vaatimukset, voi olla vaikea sovittaa yhteen vapaakaupan kanssa. (SuVL 1/2001)

Peruspalveluiden kaupan sääntelyn halutaan siis edelleen kuuluvan kansallisen tason päätöksenteon piiriin. Perusteena on, etteivät peruspalvelut sovellu vapaan kilpailun piiriin niiden moninaisten yhteiskunnallisten funktioiden vuoksi. Näissä kannanotoissa tulee implisiittisesti esille ajatus, että kaupan ylikansallinen sääntely tarkoittaisi väistämättä myös kaupan vapauttamista. Hyvin useinhan nämä kaksi asiaa, kaupan vapauttaminen ja sen ylikansallinen sääntely, erotetaan toisistaan siten, että ylikansallinen sääntelyn ei väistämättä katsota tarkoittavan kaupan vapauttamista. Esimerkiksi Hietaniemi &

Heiskalahan katsoivat että sääntelyn siirtäminen ylikansalliselle taholle ei välttämättä tarkoittaisi kaupan sääntöjen vapauttamista vaan ainoastaan sääntelyn keskuksen siirtämistä. WTO:n piirissä voitaisiin näin ajatellen tehdä myös päätös, että jollakin tuotannon alueella ei tarvitsisi soveltaa WTO-järjestelmään keskeisesti kuuluvaa ajatusta syrjimättömyyden tai kansallisen kohtelun periaatteesta. Näinhän on tapahtunut esimerkiksi maatalouden kohdalla, jossa WTO on sallinut erilaisten kansallisten tukien käytön ja siten kansallisen kohtelun periaatteesta poikkeamisen. Paine kaupan jonkinasteiseen vapauttamiseen myös maataloudessa on kuitenkin olemassa. Onhan WTO:n julkilausuttu tavoite vapaan kaupankäynnin edistäminen.

Vastaavasti kaupan vapautta korostavia periaatetta on kavennettu silloin, kun valtioille on ajettu oikeutta rajoittaa tuotteiden markkinoille pääsyä varovaisuusperiaatteen tai tuotannon eettisyyteen vedoten. Näistä periaateistahan varovaisuusperiaate sisältyy WTO-sopimukseen, mutta tuotannon eettisyys ei. Valiokunta pyrkiikin vahvistamaan ajatusta, jonka mukaan myös tuotannon eettisyys kävisi perusteeksi poiketa kaupan vapaudesta:

SPS-sopimus kattaa vain ihmisten, eläinten ja kasvien sairaudet, mutta se ei kata tiettyjä ongelmallisina tai epäeettisinä pidettyjä tuotantomenetelmiä (hormonit, GMO:t) eikä puutu tuotantotapoihin, jotka eivät ota huomioon eläinten hyvinvointia. (SuVL 1/2001)

Ensimmäistä kertaa valiokunta haastaa suoraan WTO-sopimukseen sisältyvän samankaltaisen tuotteen (like product) määritelmän. Samankaltaisella tuotteen määritelmä on ollut perusta muun muassa kuppaa sääntelevän kansallisen kohtelun ja syrjimättömyyden periaatteille, jotka ovat keskeisessä osassa kaupan vapauttamisessa. Samankaltaisen tuotteen määritelmä lähtee tuotteiden fyysisten ominaisuuksien vertailusta. Sen sijaan tuotteen alkuperä, valmistusmaa, tuotantomenetelmä tai muu vastaava ominaisuus ei ole perinteisesti saanut vaikuttaa tuotteen samankaltaisuuden arviointiin eikä siten voinut olla perustana esimerkiksi markkinoille pääsyn rajoituksille.

Tässä yhteydessä esitetään ehkä laajin kannanotto niistä tuotteiden muista kuin ulkoisista fyysistä ominaisuuksista, jotka voisivat toimia perusteluna kaupan vapaudesta poikkeamiselle. Monet ovat jo tuttuja jo entuudestaan, mutta mukaan on otettu myös muutamia uusia perusteita:

Oikeutetusti on vaadittu mahdollisuuksia rajoittaa tuotteen markkinoille pääsyä taikka tuotteen ominaisuuksista kertovia pakkausmerkintöjä, silloin kun kysymyksessä ovat tuotanto-olosuhteet valmistusmaassa (ml lapsityövoiman käyttö), työntekijöiden oikeudet, tuotteen ympäristö- ja kehitysvaikutukset valmistusprosessissa ja käytön päättyessä, tuotteen mahdolliset vaikutukset kuluttajien terveyteen sekä muut tuotantomenetelmiin liittyvät eettiset kysymykset, mm. eläinten suojelu ja eläinkokeiden käyttö tuotteiden testauksessa. (SuVL 1/2001)

5.3.5 Globalisaation hallinta

Globalisaation hallintaa määrittävät diskurssit (re-regulaatio, hallinnan taide ja demokratia) vahvistuvat edelleen. Vaatimusta yhteisestä kansainvälisestä sääntely-, valvonta- ja konfliktinratkaisujärjestelmästä perustellaan perinteisillä kansallisella edulla ja yleisillä yhteiskuntapoliittisilla tavoitteilla, mutta nyt vielä pontevammin myös köyhien maiden aseman parantamisella. Ajatellaan, että kahdenkeskisissä neuvotteluissa kehitysmaat jäisivät vielä varmemmin voimakkaampien neuvottelukumppaneittensa jalkoihin. WTO ei sekään ole tässä suhteessa ole ongelmaton, mutta yhteisen järjestön kehittämisessä nähdään ilmeisesti paremmat mahdollisuudet kuin kahdenvälisen neuvotteluasemien tasapainottamisessa.

Pienen, voimakkaasti ulkomaankaupasta riippuvaisen maan kannalta kansainvälisen kaupan vapaus ja sitä koskeva yhteinen kansainvälinen sääntely-, valvonta- ja konfliktinratkaisujärjestelmä ovat ehdottoman välttämättömiä. [...] Yhteisesti sovittuihin sääntöihin perustuvan kauppajärjestelmän ajautuminen kriisiin ei olisi yhdenkään valtion edun mukaista, vain harvan valtion voima riittäisi etujensa tehokkaaseen ajamiseen ilman sitä. Erityisesti köyhimpien maiden kannalta tämä olisi valitettavaa. (SuVL 1/2001)

Hirst & Thompson (1996, 136) nimeävät kolme mahdollista tapaa kansainvälisen kaupan sääntelylle. Bilateraalissa järjestelmässä kaksi maata päättävät keskenään kaupankäynnin ehdoista. Minilateraalissa neuvotteluissa osapuolina on useamman maan ryhmä kuten vaikka Euroopan unionin jäsenmaat tai vaihtoehtoisesti kauppablokit kuten EU ja Nafta. Multilateraaliseksi neuvottelujärjestelmää voi kutsua silloin kun suuri osa valtioista päätyy yhteisiin sopimuksiin. Eduskunnan näkemyksissä tasapuolisin neuvottelutilanne saadaan aikaan multilateraalissa järjestelmässä. Edellytyksenä on luonnollisesti se, että kaikilla neuvotteluosapuolilla on edes jossain määrin yhtäläiset mahdollisuudet osallistua neuvottelujen kulkuun ja olla määräämässä niiden lopputuloksesta.

WTO:n ja muiden järjestöjen keskinäisissä suhteissa korostuu ehkä entistäkin enemmän kaupan vapauttamisen ja muissa kansainvälisissä sopimuksissa ilmaistujen tavoitteiden yhteensovittaminen. WTO nähdään välttämättömänä joskaan ei yksin riittävänä osana globalisaation hallintaa. Valiokunnat kantavat siten huolta vallankäyttöjärjestelmien yhteensopivuudesta ja käyttää sille kuuluvaa valtaa globalisaation hallinnan määrittelyssä ja globaalien demokratian rakenteiden luomisessa.

WTO:n sopimusjärjestelyjä maailmankaupan vapauttamiseksi ei voi käyttää perusteluna muiden jo olemassa olevien sopimusjärjestelmien heikentämiselle taikka esteenä niiden kehittämiselle. WTO:n toiminnan kehittämisessä on kiinnitettävä huomiota WTO:n sääntöjen ja niiden soveltamisen yhteensopivuuteen muiden kansainvälisten sopimusjärjestelmien ja niiden puitteissa hyväksytyjen tavoitteiden kanssa. (SuVL 1/1999)

Valiokunta pitää tärkeänä, että WTO:ta kehitettäessä otetaan lähtökohdaksi laaja, eri kansainvälisten instrumenttien ja järjestelmän toisiaan täydentävää luonnetta korostava lähestymistapa. [...]Tärkeää on, että eri järjestelyt on sovitettu yhteen. (SuVL 1/2001)

WTO:n riitojenratkaisumenetelmään kohdistuva kritiikki voimistuu entisestään. Seattlea ennen vaadittu lakiasiainkeskus kehitysmaiden edunvalvonnan parantamiseksi perustettiin vuonna 2001, mutta järjestelmässä on edelleen lukuisia heikkouksia. Valiokunta pitää ongelmana sitä, että riitojenratkaisuun osallistujien joukko on niin suppea. Ensinnäkin asianosaisiksi lasketaan vain riidassa mukana olevat jäsenvaltiot. Ratkaisua tähän haetaan laajentamalla asianosaisuuden käsitettä kansainvälisiin järjestöihin. Suuri valiokunta esittää YK:n alajärjestöjen sitomista prosessiin, jolloin se voisi edustaa esimerkiksi sellaisia globaaleja intressejä kuten ympäristönäkökulmaa. Sama suppeuden ongelma liittyy asianosaisuuden lisäksi sanktioiden toimeenpanoon. On selvää, että vaikka pieni maailmakauppaan heikosti integroitunut valtio voittaisi kauppariidan, ei yksin sen toimeenpanemilla sanktioilla olisi suurtakaan vaikutusta esimerkiksi Yhdysvaltojen taloudelle. Tämän ongelman ratkaisuksi esitetään kollektiivisten sanktioiden käyttöönottoa, tai ainakin tämän mahdollisuuden kehittämistä. (SuVL 1/2001)

Eduskunta vaatii valtioneuvostolta WTO-neuvotteluiden parlamentaarisen seurannan vahvistamista. Se katsoo olevansa linkki kansalaisten ja ylikansallisen päätöksenteon välissä ja vaalii huolella tätä asemaa. Seuraavassa vaatimuksessa kiteytynee tämä demokratian kannalta tärkeä itseymmärrys: "Kehitettäessä neuvottelujärjestelmää avoimemmaksi on korostettava parlamentaarisen seurannan tärkeyttä, sillä edustuksellisessa demokratiassa parlamentit muodostavat keskeisimmän elimen, joka edustaa kansalaismielipidettä suhteessa hallitustenvälisiin järjestöihin". (SuVL 1/2001)

Suuri valiokunta näkee kaksi mahdollista, jopa rinnakkaista, tapaa parlamentaarisen vaikuttamisen vahvistamiseksi. Kansallisella tasolla perustuslaki todetaan tältä osin toimivaksi, mutta tiedonvaihtoa neuvotteluiden etenemisestä valtioneuvoston ja eduskunnan välillä tulee edelleen parantaa. Uusi ajatus on parlamentaarikkojen mukaan ottaminen osaksi WTO-neuvotteluihin lähtevää delegaatiota. Parlamenttien asemaa voidaan vahvistaa myös ylikansallisesti luomalla WTO:lle oma parlamentaarinen elin. (SuVL 1/2001)

5.4 MAI-sopimus 1998

5.4.1 Lähtökohtana investointien vapauttaminen

Monenkeskisiä investointeja koskevan MAI-sopimuksen (E 27/1997) tarkoituksena on "koota yhteen kansainväliseen sopimukseen investointien suojelua, investointien vapauttamista ja riitojen ratkaisua koskevat säännöt". Yhtenäisen sopimuksen tavoittelun taustalla on suorien investointien tuoma kasvu muutaman viime vuosikymmenen kuluessa. Vuonna 1973 investointeja tehtiin 25 miljardin USD arvosta kun vastaava luku vuonna 1996 oli 350 miljardia USD. Vallitseva kahdenkeskisiin sopimukseen perustuva järjestelmä katsotaan jo käytännön syistä hankalaksi. Käytännöllisyys yksin ei kuitenkaan ole riittävä peruste yhteiselle sopimuspaketille. Perimmäisenä tavoitteena on edistää markkinaehtoista maailmankauppaa. Keinoiksi esitetään syrjimättömyyden periaatteen ulottamista suoriin ulkomaisiin investointeihin sekä investoijan aseman vahvistamista. (TaVL 7/1998) Ulkoasiainvaliokunnan lausunnossa sopimuksen peruseriaatteet puetaan sanoiksi seuraavasti:

Sopimuksen peruseriaatteita ovat kansallisen kohtelun periaate, jonka mukaan sopimusosapuolet eivät saa antaa toistensa investoijille huonompaa kohtelua kuin ne antavat kotimaisille investoijilleen, sekä suosituimman maan periaate, jonka mukaan sopimusosapuolet eivät saa antaa toistensa investoijille huonompaa kohtelua kuin ne antavat toisista sopimusvaltioista tai kolmansista maista peräisin oleville investoijille.

Lisäksi investoijilla on nykyistä paremmat mahdollisuudet käynnistää riitojenratkaisumenettely valtiota kohtaan. (UaVL 2/1998)

Paradoksaaliselta vaikuttaa se, että vaikka sopimus on luotu suojaamaan teollisuusmaiden investoijien oikeuksia kehitysmaissa, sitä perustellaan vahvasti myös kehitysmaiden aseman parantamisella. Paradoksia vahvistaa vielä se, ettei kehitysmaat on kuitenkin jätetty neuvotteluiden ulkopuolelle.

5.4.2 Kansallinen etu

MAI-sopimuksen katsotaan olevan yhtenevä Suomen kansallisen edun kanssa. Koska Suomi on jo ulkomaisille sijoittajille erittäin avoin maa, ei sopimus juurikaan toisi muutoksia kansalliseen lainsäädäntöön. Sen sijaan se voi parantaa suomalaisten yritysten toimintaedellytyksiä ulkomailla takaamalla niille tasapuolisemman ja turvallisemman toimintaympäristön erityisesti sellaisissa maissa, joiden kanssa Suomella ei vanhastaan ole yhtä edullista sopimusjärjestelyä. (TaVL /1998; UaVL 2/1998)

Kansallinen etu ei kuitenkaan enää riitä perusteeksi sopimuksen hyväksymiselle. Kaikki valiokunnat suhtautuvat loppupäätelmissään varauksellisesti sopimuksen hyväksymiseen. Perusteluina ovat mm. kehitysmaiden asema ja ympäristökysymykset. Johtopäätös voi olla kahtalainen. Joko sopimuksen hyväksyminen ei ole kovinkaan tärkeä kansallisen edun kannalta, mitä se ei vaikuttaisikaan olevan. Vaihtoehtoinen tulkinta on, että kehitysmaiden asema sekä muut sopimuksen sisältämät muut laajemmat yleiset yhteiskunnalliset näkemykset ovat niin ongelmallisia, ettei sopimusta voi niiden tähden hyväksyä.

5.4.3 Perusteltu protektionismi

MAI-neuvotteluiden keskeiseksi kysymykseksi nousi investoijien ja valtion oikeuksien ja velvollisuuksien tasapaino. Teema on vedenjakaja markkinoiden vapautta ja kansallisvaltion roolia korostavien näkemysten välillä. Esimerkiksi ulkoasianvaliokunta pitää investoijien oikeuksien ja velvollisuuksien välistä tasapainoa epätyydyttävänä, koska

sopimus takaa investoijille hyvin laajat oikeudet; mukaan lukien mahdollisuuden saada eräin edellytyksin vahingonkorvausta valtiolta. Sopimus asettaa sen sijaan vain vähän ja vielä melko väljästi muotoiltuja velvollisuuksia investoijille. (UaVL 2/1998)

Valiokunta ei esitä mitään lisävelvoitteita investoijille, vaan päätyy pikemminkin korostamaan valtioiden oikeuksia. Lähtökohtana pidetään edelleen sitä, ettei investoijia saisi kohdella eri tavalla riippuen siitä, mistä maasta ne ovat lähtöisin. Ydinkysymykseksi nouseekin vaatimus, että valtion toimivaltaa ei saa liiaksi rajoittaa investoijien etujen suojaamiseksi. Valiokunta kehottaa huolehtimaan siitä,

etteivät hallitukset joudu maksamaan vahingonkorvauksia asettaessaan ympäristöä, työtä, terveyttä tai turvallisuutta koskevia normeja, jotka sitovat yhtäläisesti kaikki samankaltaisessa tilanteessa olevia. (UaVL 2/1998)

Sopimuksessa on lueteltu ne tilanteet, jotka oikeuttavat valtiot poikkeamaan syrjimättömyyden periaatteesta. Poikkeaman sallivat varaukset hyväksytään kansallisen turvallisuuden, kansainvälisten velvoitteiden sekä sisäisen järjestyksen nimissä. Näistä kaksi viimeistä ovat uusia siihen nähden mitä edellä kansainvälisen kaupan yhteydessä on tullut esiin. Lisäksi jäsenvaltioille on myönnetty mahdollisuus tilapäisesti poiketa sopimuksesta "kansantalouden vakavan häiriön sattuessa"(TaVL 7/1998). Myös tämä on uusi rajoite kaupan vapaudelle. Ulkoasiain valiokunta esittää lisäksi harkittavaksi jo kauppaneuvotteluistakin tuttua kulttuuripoikkeamaa. (UaVL 2/1998)

5.4.4 Globalisaation hallinta

Sopimuksen lähtökohtana on se jo tutuksi tullut ajatus, että globalisaatiota - ja erityisesti siihen liittyviä ongelmia - voidaan paremmin hallita yhteisten pelisääntöjen avulla. Sopimuksen ajatellaan parantavan investoijan asemaa, mutta samalla kehitysmaiden asema parantuu, kun ne saavat osansa kasvavista sijoituksista. Kansainväliset sijoitukset nähdään talouskasvun ja elintason välttämättöminä edellytyksinä niin teollisuus- kuin kehitysmaissa. (TaVL 7/1998)

[...] maailmankaupan kehittymisen ja etenkin kehitysmaiden elintason nostamisen edellytyksenä olevan sijoituspääoman saanti voidaan turvata vain, jos sijoituksille voidaan taata kansainvälisesti hyväksytyjen oikeussäännösten mukainen suojele. (TaVL 7/1998)

Valiokunnat pitävät yhteisten pelisääntöjen aikaansaamista myönteisenä, mutta itse sopimusluonnoksessa nähdään lukuisia ongelmia. Erityisen kärkevästi kritiikki kohdistuu tapaan, joilla sopimusneuvottelut on toteutettu. Neuvottelut on käynnistetty OECD:n piirissä, vaikka sopimus ei ole niinkään tarpeen OECD-maiden keskinäisten suhteiden sääntelyyn vaan teollisuusmaiden kehityksessä tekemiä investointeja silmällä pitäen. Kuten talousvaliokunnan lausunnossa ykskantaan todetaan:

OECD:n jäsenvaltiot noudattavat pääpiirteittäin kaikkia niitä investoijien vapautta ja niiden suojelua koskevia periaatteita, jotka nyt ovat neuvottelujen kohteena[...] Investointisuojaus sopimus on ennen kaikkea tarpeen läntisten teollisuusmaiden muissa maissa koskevia investointeja varten. (TaVL 7/1998)

Sopimus oli tarkoitus neuvotella kehittyneiden läntisten teollisuusmaiden piirissä ja avata se myöhemmin tämän ydinryhmän ulkopuolisille maille. Sopijaosapuolten ulkopuolisilla mailla ei näin ollen olisi ollut mahdollisuutta vaikuttaa itse sopimuksen sisältöön vaan hyväksyä tai hylätä se sellaisenaan. Menettelytavan demokraattisuuden voi perustellusti kyseenalaistaa, mikä valiokunnat tekevätkin. Tältä osin ne harjoittavat juuri sitä kansallisvaltioille hahmoteltua roolia, jossa valtioiden on määrä toimia vallanjaon koordinoijina. Muun muassa talousvaliokunnan kannanotossa todetaan, että "jo poliittisen tarkoituksenmukaisuuden kannalta voi kyseenalaistaa sopimusneuvottelut, joihin eivät osallistu ne valtiot, joihin nähden sopimus katsotaan tarpeelliseksi". (TaVL 8/1998) Ulkoasiainvaliokunta tekee konkreettisen esityksen uudeksi neuvottelufoorumiksi, kun se pyytää selvittämään neuvotteluiden siirtämistä WTO:n tai UNCTAD:in piiriin. (UaVL 2/1998).

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

6.1 Kaupan vapautta

Valiokunnat ottavat yllättävän vähän kantaa vapaan kaupan ytimeen eli talouden ja hyvinvoinnin kasvuun sekä hyötyjen jakautumiseen. Vapaan kaupan ajatushan nojaa suhteellisen edun teoriaan, jonka lähtee olettamasta, että vapaa kansainvälinen kauppa on todennäköisesti hyödyllistä kaikille osapuolille. Väite kaupan vapauden hyödyllisyydestä - sen tuottamasta talouden ja hyvinvoinnin kasvusta - esitetään yleensä toisten, esimerkiksi teollisuuden edustajien, asiantuntijoiden suulla. Kaupan vapautta ei myöskään puolleta itseisarvona eli vapauden itsenä kannalta vaan argumentaatiossa korostuvat aina kaupan vapauttamisen mukanaan tuomat hyödyt.

Vuoden 1995 liittymiskeskusteluja hallitsi vahvasti *kansallisen edun diskurssi*, jolloin vapaan kaupan hyödyllisyyttä arvioitiin ensi sijassa suomalaisten vientiyritysten tulevaisuudennäkymien valossa. Ensin suomalaisten vientiyritysten etu määriteltiin koko Suomen eduksi. Sitten katsottiin, että koska Suomalaisten vientiyritysten etu edellyttää kaupan vapauttamista, on se yleisestikin hyödyllistä. Näin hegemonisen aseman saanut kansallisen edun diskurssi määritteli vapaakaupan poliittisen arvioinnin rajat. Kansallinen sopeutuminen tekstiiliteollisuuden tai edes maatalouden alalla eivät horjuttaneet arviota vapaakaupan tarpeellisuudesta ja hyödyllisyydestä. Jälkimmäisen osalta neuvottelujen tavoitteeksi laitettiin kuitenkin tuotannon säilyttäminen nykyistä vastaavalla tasolla. Oman maataloustuotannon säilyttämistä puolustetaan, mikä on selkeä protektionistinen kannanotto, mutta kotimaisen maataloustuotannon suojelemisen ja kaupan vapauttamisen välillä vallitsevaa ristiriitaa ei vielä aukaista tai perustella puoleen tai toiseen.

Kaupan vapauttamisen perusteluja on siten etsittävä sitä tukevista rinnakkaisista diskursseista. Kaupan vapautta osaltaan tukevat rinnakkaisdiskurssit ovat: *kuluttajan ja kehitysmaiden aseman parantaminen, kestävä kehitys ja työntekijän asema*. Kaikki nämä ovat jo huomattavasti ristiriitaisempia kuin kansallisen edun diskurssi. Esimerkiksi kehitysmaiden aseman parantuminen ilmaistaan pikemminkin toiveena ja mahdollisuutena

kuin automaattisesti lankeavana kehityssuuntana. Vähän samanlaisena näyttäytyy kestävän kehityksen tilanne; kaupan vapautumista ei välttämättä uhkaa ympäristön kestävää kehitystä, vaikka nykytilanteessa keskinäisen tasapainoilun ajatellaan liiaksi kallistuvan kauppapoliittisten näkökulmien puolelle. Kun valiokunta esittää yhteisen sääntelyn aikaansaamista työolojen parantamiseksi, se voi sekä olla vilpittömästi huolissaan ihmisoikeuksien toteutumisesta tai suojella omia työpaikkojaan kilpailulta halpatyövoiman kanssa. Teksteissä löytyy viitteitä molemmista, joskin ihmisoikeuksia korostava diskurssi näyttäytyy vahvempana. Yhteenvetona voidaan todeta, että WTO:n liittymistä hallitsi kansallisen edun tavoittelu. Kehitysmaita, työoloja ja ympäristöä määrittävät diskurssit näyttäytyvät pikemminkin puolustuspuheena: Vapaa kauppa ei aiheuta näillä alueilla niin suurta uhkaa, etteikö sitä kannattaisi tavoitella, etenkin kun kaupan vapauttaminen selvästi toteuttaa Suomen omaa intressiä.

Seattlen mentäessä kaupan vapauden hyödyllisyyttä perustellaan - jos vain mahdollista - vielä vähemmän kuin WTO:n liittyessä. Suuri valiokunta otti nyt omiin nimiinsä ainoan argumentin, joka kytkee toisiinsa kaupan vapauden ja hyvinvoinnin lisääntymisen, mutta näiden välillä vallitseva kytkös jää aika heikoksi. Samalla kun monenkeskisen järjestelmän todetaan helpottaneen monien kehitysmaiden integroitumista maailmantalouteen, tunnustetaan kehitys- ja teollisuusmaiden välillä vallitsevan monia ristiriitoja.

Merkittävin muutos Seattlen valmistauduttaessa koskee *kansallisen edun diskurssin hegemonisen aseman murtumista*. Suuri valiokunta määrittää kansallisen edun uudelleen ja laajentaa sen yleisiin *yhteiskuntapoliittisiin tavoitteisiin* kuten ympäristön ja ihmisten terveyden suojeluun sekä kansainvälisen talouden oikeudenmukaisuuteen. Vapaakaupan hyödyllisyyttä arvioidaan nyt selvemmin kehitysmaiden aseman parantumisen näkökulmasta. On siis osoitettava, että kaupan vapauttaminen hyödyttää myös kehitysmaiden talouksia. Ongelma on siinä, että kehitysmaiden kannalta vapaan kaupan suurimmat hyödyt liittyvät maataloustuotannon avaamiseen. Suomelle maataloustuotannon suojaaminen ja säilyttäminen on ollut tärkeä kansallinen tavoite, joten diskurssi on väistämättä ristiriitainen. Valiokuntien kannat ovatkin aika ristiriitaisia ja häilyvät vuoroin oman tuotannon suojaamisen ja vuoroin kehitysmaiden vientinäköymien parantamisen puolella maatalousvaliokunnan korostaessa pääsääntöisesti edellistä ja

suuren valiokunnan ainakin osittain jälkimmäistä katsantokantaa. Diskurssien kilpailussa - oman maataloustuotannon suojaaminen vs. kehitysmaiden aseman parantaminen - väittäisin edellisen kuitenkin olevan vahvemmalla. Maataloustuotannon suojaamiselle esitetään nyt moninaisia perusteluita ruoan turvallisuudesta maatalouden moninaisiin funktioihin ja kuluttajien vaatimuksiin. Sen sijaan vaatimukset kehitysmaiden kauppapoliittisen aseman parantamisesta jäävät useimmiten aika yleiselle tasolle. Poikkeuksena on vain suuren valiokunnan lausuma, jossa todetaan kehitysmaiden oikeutettujen toivomusten huomioon ottamisen väistämättä merkitsevän myös maataloustuotteiden tuonnin liberalisointia.

Dohaan valmistauduttaessa persusasetelmat pysyvät aika lailla ennallaan. Kielellisellä tasolla tapahtuu ehkä yksi muutos. Seattlea ennen kansallisen edun diskurssia murrettiin sen siltä käsin tuomalla diskurssiin myös muita yhteiskuntapoliittisia näkemyksiä. Nyt voisi sanoa, että nämä muut ympäristöä ja sosiaalista vastuuta korostavat kannat saavat oman yläotsikkonsa, tai toisin sanoen diskurssinsa, "reilun kaupan". Reilun kaupan diskurssi on kansallisen edun uusi haastaja. Kaupan reiluus korostuu silloin kun puhutaan ympäristöstä tai työoloista, mutta jää toiseksi kun puhe siirtyy maataloustuotantoon, siinä kansallisen edun diskurssi on selvästi vahvempi. Dohaa edeltänyt eurooppalaisen maataloustuotannon kriisi vahvisti oman maatalouden suojaamista ja heikensi vastaavasti kehitysmaiden vientimahdollisuuksia ainakin maatalouden osalta. Protektionismi siis nosti päätään kun eurooppalainen maataloustuotanto ajautui vaikeuksiin.

Kestävää kehitystä ja työoloja koskevat johtopäätökset tehdään osana perusteltua protektionismia, sillä molempiin sisältyy kauppaa rajoittavia toimia. Ympäristöstä voi vapaata kaupan yhteydessä todeta, että jo liittymisneuvotteluissa otettu kanta - kaupan vapaus ei väistämättä ole uhka ympäristölle - säilyy kaikissa tapaustutkimuksissa. Ympäristönsuojelu aiheuttaa kaupan vapaudelle joitakin rajoittavia periaatteita, muttei haasta ajatusta kansainvälisen työnjaon hyödyllisyydestä. Kaupan vapautta ei juuri perustella uusilla työpaikoilla, kuten talousteorioissa usein tehdään. Kysymys työstä liittyy useimmiten työolojen parantamiseen sekä mahdollisuuteen käyttää halpatyövoimaa kilpailuetuna. Valiokunnat ajavat yhteistä työelämän sääntelyä inhimillisiin työoloihin viitaten, mutta etenevät asiassa poliittisen realismin ehdoilla, eli mielummin kehitysmaita siihen kannustaen kuin pakottaen.

6.2 Perusteltua protektionismia

Protektionismi määriteltiin teoreettisessa viitekehyksessä vaatimukseksi markkinoiden poliittisesta ohjauksesta. Vaatimus globalisaation ylikansallisesta hallinnasta on vahvasti esillä valiokuntien kannanotoissa, joten siinä mielessä niiden voisi sanoa olevan lähtökohdiltaan protektionistisia. Tämä ajattelumalli osoittautuu kuitenkin näköharhaksi, sillä vaatimus globalisaation ylikansallisesta hallinnasta tarkoittaa useammin kaupan vapauttamista kuin sen rajoittamista, joten sääntelyn vaatiminen ei sinällään ole protektionismia. Valiokunnan kannanottojen protektionistisuutta heikentää sekin, ettei vapaaseen kauppaan liittyvää ajatusta talouden ja hyvinvoinnin kasvusta kyseenalaisteta. Kuten jo kaupan vapauttamista koskevissa arvioinneissa todettiin, ei talouden vapauttaminen valiokunnan näkemyksissä välttämättä lisää teollisuus- ja kehitysmaiden välillä vallitsevaa eriarvoisuutta. Oletukset kehitysmaiden tulevaisuudennäkymistä sisältävät enemmän mahdollisuuksia kuin uhkakuvia. Vapaa kauppa on lähtökohta, joka ei vaadi vahvoja perusteluita. Protektionismi sen sijaan jää haastajan asemaan ja vaatii siksi huomattavasti enemmän ja painavampia perusteluita. Valiokunnan protektionismia voikin kutsua rajoitetuksi tai perustelluksi protektionismiksi, sillä se liittyy aina joko tiettyyn tuotannonalaan tai tiettyyn kaupan vapautta rajoittavaan periaatteeseen.

Protektionistinen diskurssi on heikoimmillaan WTO:hon liityttäessä, jolloin tärkeimmäksi protektionistiseksi kannanotoksi nousi vaatimus kotimaisen maataloustuotannon säilyttämisestä. Näkökulma on vahvasti sidottu kansalliseen etuun aivan kuten oli laita kaupan vapauden hyödyllisyyttä arvioitaessa. Vasta liittymistä seuranneissa ministerikokouksissa protektionismin diskurssi laajenee ja täsmentyy ja sitä kautta myös vahvistuu. Silti protektionismi jää aina rajoitetuksi poikkeukseksi, joka vaatii erityiset perustelut. Missään vaiheessa protektionismi ei nouse niin vahvaan asemaan, että alkaisi esimerkiksi spekulatio suljetumpaan talousjärjestelmään siirtymisellä.

Seattlen mentäessä protektionismi laajenee uusille tuotannon aloille ja samalla alkaa kauppa rajoittavien periaatteiden nimeäminen. Tuotannon aloista vapaan kaupan ulkopuolelle rajataan tässä vaiheessa kulttuuripolitiikka sekä sosiaaliset, terveydelliset,

sivistykselliset ja kulttuuriset peruspalvelut. Näillä aloilla suojelupolitiikan tuottamat hyödyt, kuten ihmisten hyvinvointi ja kulttuurisen identiteetin vahvistaminen, painavat enemmän kuin suojelupolitiikasta mahdollisesti seuraavat taloudelliset menetykset. Ei-taloudellisten hyötyjen on tätä ennen katsottu olevan riittävän painavia vain maataloudessa, joten kyseessä on merkittävä protektionismin alan laajennus - tai vapaan kaupan alan supistuminen. Maatalouden suojelua perustellaan nyt paitsi oman tuotannon ja työpaikkojen säilyttämisellä, niin myös sellaisilla ei-taloudellisilla tavoitteilla kuin ruokaturvallisuus ja eläinten tai ympäristön hyvinvointi. Valiokunnan kannanotot seurailevat teoriassa esitettyjä pohdintoja vain osittain. Teoreettisessa tarkastelussa protektionismin perusteiksi oletettiin muun muassa kotimaisen tuotannon suojaaminen keskeisillä talouden alalla, mikä toteutui myös valiokunnan perusteluissa. Sen sijaan halpatuonnilta puolustautuminen tai uusien kasvualojen edellytysten turvaaminen eivät valiokunnan näkemyksissä nouse perusteeksi protektionistisille toimille.

Vapaata kauppaa rajoittaviksi periaatteiksi nimetään Seattlen kokousta ennen varovaisuusperiaate, jonka mukaan valtiolla on oikeus rajoittaa tuontia ihmisten, eläinten tai kasvien terveyden suojelemiseksi. Vaatimus varovaisuusperiaatteen noudattamisesta on lähtenyt liikkeelle maataloustuotannosta, mutta on voimaantultuaan sovellettavissa myös muilla tuotannonaloilla. Seattlen neuvottelukierroksen kantoja muodostettaessa esitetään ensimmäistä kertaa ajatus, että kauppaa voitaisiin rajoittaa myös tuotannon eettisyyteen vetoamalla. Kannanotto jää tässä vaiheessa kuluttajien toiveeksi ja on sellaisena pikemminkin mahdollisuus kuin selkeä vaatimus. Tuotantotavan huomioiminen voi toteutua myös elinkaariajattelun kautta, mikä on esillä erityisesti ympäristövaliokunnan lausunnoissa. Lisäksi ympäristövaliokunta korostaa sitä, että kaupan säännöt eivät saa polkea alleen kansainvälisiä ympäristösopimuksia. Vaatimus kansainvälisten sopimusten yhteensovittamisesta jää yleisenä tavoitteena aika heikoksi kun sitä ei osata konkretisoida täsmällisiksi vaatimuksiksi.

Vastauksena heikon työ- ja ympäristölainsäädännön käytölle kilpailuetuna valiokunta kannattaa yhteisten toimenpiteiden voimaansaattamista. Niin sanottuun ympäristödumppaukseen voidaan jo - ainakin joissain määrin - puuttua edellä mainittujen kauppaa rajoittavien periaatteiden kautta. Heikoilla työoloilla kilpailu on kehitysmaille vielä vaikeampi kysymys. Valiokunta eteneekin poliittisesti realistisesti ja tyytyy tässä

vaiheessa esittämään vuoropuhelua ja työoloja parantavien kannustavien mekanismien käyttöönottoa. Valiokunnan argumentaatio ei niinkään nojaa teoriassa esitettyyn ajatukseen "kilpailusta alaspäin" vaan korostaa ihmisoikeuksien toteutumista.

Dohaan valmistautuminen tuo perustellun protektionismin alle joitakin uusia asioita. Edellä mainittiin, kuinka eurooppalaisen maataloustuotannon kriisit vahvistivat protektionismia erityisesti maataloustuotannossa. Kauppaa rajoittavista periaatteista vahvistuu erityisesti tuotannon eettisyys. Protektionismin piiriin tulee myös yksi uusi kaupan ala, julkiset palvelut. Ulkoministeriön selvityksen mukaan julkiset palvelut jäävät GATS-sopimuksen ulkopuolelle ja siten kansalliseen päätäntävaltaan. Valiokunta haluaa varmistaa päätösvallan säilymisen kansallisella tasolla ainakin koulutuksen ja ympäristönsuojelun peruspalveluissa. Erityisen mielenkiintoista kannanotossa on ajatus, että ylikansallinen päätäntävalta tarkoittaisi samalla kaupan vapauttamista. Ainahan ajatus ei ole kulkenut tähän suuntaan. Usein vaatimus ylikansallisesta sääntelystä esitetään ikään kuin se tarkoittaisi vain sääntelyn keskuksen siirtymistä, ei välttämättä kaupan rajojen poistumista.

Valiokuntien näkemys vapaan kaupan ja protektionismin suhteesta voidaan tiivistää seuraavasti: Vapaa kauppa edistää talouden kasvua yleismaailmallisesti ja erityisesti Suomen tapauksessa. Vapaampi kauppa tarjoaa kehitysmaaille mahdollisuuden integroitua maailmantalouteen eikä kaupan vapaus välttämättä uhkaa ympäristön kestävästä kehitystä. Vapaan kaupan ulkopuolelle voidaan perustellusti jättää kokonaisia tuotannonaloja, jos suojelun ei-taloudelliset tavoitteet katsotaan mahdollisia taloudellisia menetyksiä tärkeämmiksi. Kaupan vapautta on voitava rajoittaa, mikäli ympäristön, eläinten tai ihmisten turvallisuus sitä edellyttää. Myös tuotannon eettisyyden tulisi olla perusteltu syy poiketa kaupan vapauteen kuuluvasta syrjimättömyyden periaatteesta.

6.3 Re-regulaatiota

Valiokuntien tulkinnat globalisaation voimakkuudesta ja yhteiskunnallisista seurauksista ovat selvästi *maksimaalisia*, minimalisteille tyypillistä globalisaation tai sen vaikutusten vähättelyä ei kannanotoissa ilmene. On tosin syytä muistaa, että valiokuntien arviot

koskevat pääasiassa taloudellisia muutoksia eivätkä esimerkiksi kulttuuria tai teknologiaa. Valiokunnat katsovat, että kaupan vapautuminen on edennyt vauhdilla. WTO:hon liittyessä järjestön olemassaoloa perusteltiin muun muassa sillä, että kansainvälisen kaupan säännöt on saatettava uuden toimintaympäristön edellyttämälle talolle. Toisin sanoen globalisaation sääntely on jäänyt jälkeen globalisaation etenemisestä. Kaupan vapautumisen arvioidaan jatkuvan samanlaisena myös tulevaisuudessa, eikä toisenlaisilla skenaarioilla spekuloida. Seuraukset arvioitiin mittaviksi, olivat ne sitten positiivisia, kuten arvioidaan suomalaisten yritysten kohdalla, tai negatiivisia, kuten on mahdollista kehitysmaiden maataloustuotannossa. Valiokuntien globalisaation yhteiskunnallisia seurauksia koskevien arvioiden suurin heikkous on siinä, että ne tyytyvät tarkastelemaan globalisaation vaikutuksia tuotannonala tai sopimuskohta kerrallaan. Esimerkiksi beekiläinen ylätasoinen arviointi siitä, kuinka yritykset voivat vapaassa maailmankaupassa kilpailuttaa kansallisvaltioita keskenään, jää vailla syvempää analyysiä. Samaa voi sanoa monista muista globalisaatioon liitetystä yhteiskunnallisista seurauksista, kuten vapaakaupan eri alueita eriarvostavista vaikutuksista tai Manuel Castellsin ennustamasta työntekijöiden uusjaosta.

Globalisaatio siis etenee vauhdilla. Valiokuntien vastausta globalisaation edellyttämään sääntelyyn voi parhaiten luonnehtia *re-regulatiiviseksi*. Lähestymistapa korostaa vakaan ja säännellyn toimintaympäristön tärkeyttä, eikä ylikansallisen sääntelyn mukanaan tuomaa kansallisen suvereniteetin heikkenemistä koeta ongelmaksi kuten renationalisaation kannattajat ajattelevat. Argumentaatio nojaa pitkälti välttämättömyyden retoriikkaan: voimalla edennyt talouden globalisaatio edellyttää globaalista sääntelyjärjestelmää. Globaalista sääntelyn keskuksia on useita, joten näkemys vallanjaosta on selvästi *polysentrinen*. Valiokuntiansa kautta eduskunta harjoittaa Hirstin ja Thompsonin (1996, 1990) kuvaamaa hallinnan taidetta luovuttamalla ja jakamalla valtaa muille ylikansallisille toimijoille. Sen vastuulla on ylikansallisille, kansallisille, alueellisille ja paikallisille toimijoille siirretyn vallan yhteensovittaminen. Selvää on, että valiokunta ymmärtää oman roolinsa vallan jakajana. Vielä melko yleisellä tasolla esitetyt vaatimukset vallan jakamisen yhteensovittamisesta kielivät siitä, ettei valiokunnan käsitys ylikansallisen vallan harjoittamisesta ole vielä kovin selkeä. Yhteisymmärrys on saavutettu ainakin siitä, ettei WTO yksin riitä vastaamaan talouden globalisaatioon

liittyviin lukuisiin kysymyksiin. Samanaikaisesti ILO:n rooli työelämän normien sääntelyssä vahvistuu.

Kannanotoissa on myös vahva *demokraattisuutta* korostava diskurssi. Globalisaation hallinnan oletetaan edellyttävän uusia ylikansallisia vastauksia ja toimijoita. Voimassaolevan järjestelmän kritiikkiä on luettavissa erityisesti vaatimuksissa avoimuuden lisäämisessä. WTO:n demokraattisuutta koskeva kritiikki vahvistuu vuosien mittaan. Tämä näkyy mm siinä, että liittymisneuvotteluissa riitojenratkaisumenetelmää kiiteltiin, mutta Seattleen mentäessä järjestelmää kritisoitiin voimakkaasti. Seattlen ja edelleen Dohan kierroksiin valmistauduttaessa lisääntyvät myös vaatimukset eduskunnan oman sekä kansalaisjärjestöjen aseman vahvistamisesta globalisaation sääntöjen luomisessa. Näihin kaikkiin osattiin myös antaa konkreettisia uudistusehdotuksia, kuten lakiasiainkeskus riitojenratkaisumenetelmän parantamiseksi tai valiokunnan edustajien mukaan ottaminen WTO:n ministerikokouksiin. Dohaa ennen suuri valiokunta järjesti myös kansalaisjärjestökuulemisen.

Kaiken kaikkiaan globalisaation hallintaa muovaavat diskurssit (re-regulaatio, hallinnan taide ja demokraattisuus) muodostavat johdonmukaisen kokonaisuuden eivätkä siis kilpaile keskenään. Taustalla on ajatus globalisaation voimakkaasta etenemisestä, mistä seuraa vaatimus globaalien pelisääntöjen luomisesta. Tästä alkaa globaalien talouden vallankäyttäjien nimeäminen ja sen demokraattisuuden arviointi. Diskurssien ilmaantuminen valiokuntien kannanottoihin seuraa tätä järjestystä. Vuoden 1995 liittymiskeskustelussa re-regulaation diskurssi on hallitseva. Seattleen mentäessä se saa rinnalleen hallinnan taiteen ja demokratian diskurssit, mitkä molemmat konkretisoituvat ja täsmentyvät matkalla Dohaan. MAI-neuvotteluissa näistä korostui erityisesti demokraattisuus, joka sai osakseen vahvaa kritiikkiä.

Valtiopäivien asiakirjat

- HE 296/1994   Hallituksen esitys maailman kauppajärjestön perustamissopimuksen ja sen liitesopimusten eräiden määräysten hyväksymisestä
UaVM 11/1994   Ulkoasianvaliokunnan mietintö
- E15/1999   Valtioneuvoston selvitys valmistautumisesta maailman kauppajärjestön WTO:n uuteen neuvottelukierrokseen (The Millenium Round)
MmVL 9/1999   Maa- ja metsätalousvaliokunnan lausunto
SiVL 4/1999   Sivistysvaliokunnan lausunto
SuVL 1/1999   Suuren valiokunnan lausunto
TaVL 6/1999   Talousvaliokunnan lausunto
TyVL 4/1999   Työasiainvaliokunnan lausunto
UaVL 6/1999   Ulkoasiainvaliokunnan lausunto
UaVL 9/1999   Ulkoasiainvaliokunnan lausunto
YmVL5/1999   Ympäristövaliokunnan lausunto
- E 15/1999   Valtioneuvoston selvitys valmistautumisesta Maailman kauppajärjestön WTO:n uuteen neuvottelukierrokseen (The Millenium round),
valtioneuvoston 18.3.2001 antama täydentävä selvitys
SuVL 1/2001   Suuren valiokunnan lausunto
- E 27/1997   Valtioneuvoston selvitys investointeja koskevasta OECD:n monenvälisestä sopimuksesta (MAI-sopimus)
TaVL 7/1998   Talousvaliokunnan lausunto
UaVL 2/1998)   Ulkoasiainvaliokunnan lausunto

Kirjallisuus ja artikkelit

Batra, Ravi (1995): *The Myth of Free Trade. A Plan for America's Economic Revival*. Maxwell Macmillan, Toronto.

Beck, Ulrich (1999): *Mitä globalisaatio on? Virhekäsityksiä ja poliittisia vastauksia*. Vastapaino, Tampere.

Berger, Peter L. & Luckmann, Thomas (1966): *Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen. Tiedonsosiologinen tutkielma*. Gaudeamus, Helsinki.

Burr, Vivien (1995): *An introduction to Social Constructionism*. Routledge, London.

Castells, Manuel (1996): *The Information Age: Economy, Society and Culture. Volume 1: The Rise of the Network Society*. Blackwell, Oxford.

Castells, Manuel (2000): Information Technology and Global Capitalism. Teoksessa Hutton, Will & Giddens, Anthony (ed.) *On the Edge. Living with Global Capitalism*. Jonathan Cape, London.

Fairclough, Norman (1989): *Language and Power*. Longman, London.

Fairclough, Norman (1992): *Discourse and Social Change*. Polity press, Cambridge.

Giddens, Anthony (1990): *The Consequences of Modernity*. Polity Press, Cambridge.

Harisalo, Risto & Miettinen, Ensio (2000): *Globalisaatio - avoin vai suljettu maailma*. Art House, Helsinki.

Held, David & McGrew, Anthony & Goldblatt, David & Perraton Jonathan (1999): *Global transformations: Politics, Economics and Culture*. Polity Press, Cambridge.

Hirst, Paul & Thompson, Grahame (1996): *Globalization in Question. The international Economy and the Possibilities of Governance*. Polity Press, Cambridge.

Heiskala, Risto (1999): Esipuhe: Beck, globalisaatio ja toinen moderni. Teoksessa Beck Ulrich: *Mitä globalisaatio on? Virhekäsityksiä ja poliittisia vastauksia*. Vastapaino, Tampere.

Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (1993): *Diskurssianalyysin aakkoset*. Vastapaino, Tampere.

Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi (1991): *Diskursseja rakentamassa. Näkökulma sosiaalisten käytäntöjen tutkimiseen*. Tampereen yliopiston sosiaalipolitiikan laitos, Sarja A Nro 2, Tampere.

Kansanedustajien käsikirja (2002), Eduskunnan julkaisu, Helsinki.

Kasvio, Antti & Nieminen, Ari (1999): *Kilpailu työstä. Tutkimus globalisaatiosta, maailmanlaajuisesta työpaikkakilpailusta ja Suomen mahdollisuuksista*. Tampere University Press/Sitra221, Tampere.

Kepan kehityspoliittiset tietolehtiset nro 1: *Kuka määrää säännöt? Maailman kauppajärjestön rakenne ja päätöksenteko*. Kehitysyhteistyön palvelukeskus, Helsinki.

Korten, David (1997): *Maailma yhtiöiden vallassa*. Like, Helsinki.

Lehtonen, Mikko (1994): *Kyklooppi ja kojootti*. Vastapaino, Tampere.

Martin, Hans-Peter & Schuman, Harald (1998): *Globalisatioloukku*. Vastapaino, JKL.

Patomäki, Heikki (1999): *Tobinin veron toteutus. Kohti oikeudenmukaisempaa ja demokraattisempaa globaalia taloutta*. Like, Helsinki.

Pekkarinen, Jukka & Sutela, Pekka (2000): *Kansantaloustiede*. WSOY, Helsinki.

Perelman, Chaim (1996): *Retoriikan valtakunta*. Vastapaino, Jyväskylä 1996. Käännös teoksesta *L'empire rhétorique* 1977.

Raumolin, Jussi (1998): *EU ja globalisaatio. Reunahuomautuksia ranskalaiseen ja saksalaiseen keskusteluun*. Sitra 176, Helsinki.

Reinikainen, Veikko (2001): *Kansainvälinen talous. Teoria, puitejärjestelmät ja muutospaineet*. Taloustieto, Helsinki.

Rosenau, James N. (1990): *Turbulence in World Politics. A Theory of Change and Continuity*. Harvester, London.

Sundman, Folke (2001): Globalisaatiokritiikki Suomessa. Teoksessa Väyrynen Raimo: *Globalisaatiokritiikki ja kansalaisliikkeet*. Gaudeamus, Helsinki.

Suoninen, Eero (1998): *Miten tutkia moniäänistä ihmistä?* Tampereen yliopisto: Acta Universitatis Tamperensis No 580.

Väyrynen, Raimo (1997): *Global Transformation: Economics, Politics and Culture*. Sitra 161, Helsinki.

Väyrynen, Raimo (1998): *Globalisaatio - Uhka vai mahdollisuus?* Sitra nro 183. Atena, Jyväskylä.

Väyrynen, Raimo (1999): *Globalisaatio ja Suomen poliittinen järjestelmä*. Sitra nro 222. Taloustieto, Helsinki.

Väyrynen, Raimo (1999b): *Suomi avoimessa maailmassa. Globalisaatio ja sen vaikutukset*. Sitra nro 223. Taloustieto, Helsinki.

Väyrynen, Raimo (2001): *Globalisaatiokritiikki ja kansalaisliikkeet*. Sitra nro 239. Gaudeamus, Helsinki.

WTO (2001): *Introduction to the WTO*, World Trade Organization publications, Geneva.